

T.C
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SÜRYANİ MİLLİYETÇİLİĞİ VE DİNAMİKLERİNİN
TARİHSEL ANALİZİ**

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Serdar ÖRNEK

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER

İSTANBUL – 2017

TEZ TANITIM FORMU

YAZAR ADI SOYADI : Serdar ÖRNEK
TEZİN DİLİ : Türkçe
TEZİN ADI : Süryani Milliyetçiliği ve Dinamiklerinin Tarihsel Analizi
ENSTİTÜ : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
ANABİLİM DALI : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans
TEZİN TARİHİ : 21.12.2016
SAYFA SAYISI : 124
TEZ DANIŞMANI : Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER
DİZİN TERİMLERİ : Süryaniler, Milliyetçilik, Etnisite, Modernist kuramlar,
Nasturiler, Asuriler

TÜRKÇE ÖZET: Süryani milliyetçiliği; Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında gelişen ancak aynı coğrafyadaki Ermeni ve Arap milliyetçilikleri gibi başarılı olamayan veya Kürt milliyetçiliği kadar görünürlüğü olmayan bir milliyetçiliktir. Bu çalışmada Süryani topluluğunun, çeşitli devletler idaresinde ve çeşitli dönemlerde varlıklarını nasıl koruyabildikleri tarihsel perspektiften incelenirken, paradoksal olarak bu kadim topluluğun kendi devletini kuramaması ve 19-20. yüzyıldaki milliyetçilik dalgasını diğer topluluklar kadar lehine kullanamamasının nedenleri araştırılmıştır.

Yeterli akademik ilgiyi henüz pek görmemiş olan “Süryani Milliyetçiliği”nin incelendiği bu çalışmada; ilk olarak milliyetçilik olgusunun gelişimi, milliyetçilikle ilişkili kavramlar ve milliyetçilik kuramları analiz edilmiştir. Ardından Süryani Toplumunun tarihi araştırılarak, Süryani milliyetçiliğinin gelişim süreci milliyetçilik dinamikleri ekseninde açıklanmaya çalışılmıştır. Neticede, diğer rakip milliyetçilikler kadar gözlemlenebilir güçlü bir Süryani milliyetçiliğinin oluşmadığı tespit edilmiş ve bunun nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda; Süryani toplumunda din olgusunun etnik kimlikten daha önemli olması, diğer bir ifade ile geleneksel dayanışma formlarının varlığını devam ettirmesi, Süryani toplumunun ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan yok olma tehdidi

ile karşılaşmaması, kapsayıcı ortak bir köken ve tarih mitinin yokluğu, modernleşme süreçlerine uzak kalmaları, uluslararası desteğin istikrarsızlığı ve Türkiye Cumhuriyeti merkezi yönetimi ile pozitif ilişkiler kurma stratejisinin Süryani milliyetçiliğinin zayıf seyrine katkıda bulunduğu vurgulanmıştır.

DAğITIM LİSTESİ : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Serdar ÖRNEK

T.C
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SÜRYANİ MİLLİYETÇİLİĞİ VE DİNAMİKLERİNİN
TARİHSEL ANALİZİ**

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Serdar ÖRNEK

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER

İSTANBUL – 2017

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının ederlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Serdar ÖRNEK

01/02/2017

ÖZET

Süryani milliyetçiliği; Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında gelişen ancak aynı coğrafyadaki Ermeni ve Arap milliyetçilikleri gibi başarılı olamayan veya Kürt milliyetçiliği kadar görünürlüğü olmayan bir milliyetçiliktir. Bu çalışmada Süryani topluluğunun, çeşitli devletler idaresinde ve çeşitli dönemlerde varlıklarını nasıl koruyabildikleri tarihsel perspektiften incelenirken, paradoksal olarak bu kadim topluluğun kendi devletini kuramaması ve 19-20. yüzyıldaki milliyetçilik dalgasını diğer topluluklar kadar lehine kullanamamasının nedenleri araştırılmıştır.

Yeterli akademik ilgiyi henüz pek görmemiş olan “Süryani Milliyetçiliği”nin incelendiği bu çalışmada; ilk olarak milliyetçilik olgusunun gelişimi, milliyetçilikle ilişkili kavramlar ve milliyetçilik kuramları analiz edilmiştir. Ardından Süryani Toplumunun tarihi araştırılarak, Süryani milliyetçiliğinin gelişim süreci milliyetçilik dinamikleri ekseninde açıklanmaya çalışılmıştır. Neticede, diğer rakip milliyetçilikler kadar gözlemlenebilir güçlü bir Süryani milliyetçiliğinin oluşmadığı tespit edilmiş ve bunun nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda; Süryani toplumunda din olgusunun etnik kimlikten daha önemli olması, diğer bir ifade ile geleneksel dayanışma formlarının varlığını devam ettirmesi, Süryani toplumunun ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan yok olma tehdidi ile karşılaşmaması, kapsayıcı ortak bir köken ve tarih mitinin yokluğu, modernleşme süreçlerine uzak kalmaları, uluslararası desteğin istikrarsızlığı ve Türkiye Cumhuriyeti merkezi yönetimi ile pozitif ilişkiler kurma stratejisinin Süryani milliyetçiliğinin zayıf seyrine katkıda bulunduğu vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Süryaniler, Milliyetçilik, Etnisite, Modernist kuramlar, Nasturiler, Asuriler.

SUMMARY

Assyrian nationalism; a kind of nationalism that developed under the reign of the Ottoman Empire but has not succeeded as Armenian and Arab nationalism in the same geography, or has never been as visible as Kurdish nationalism. In this study, it is examined with historical perspective that how Assyrian community preserve their existence in different periods and under several states, the reasons why this ancient community could not be able to establish their own state paradoxically and the reasons why they could not use the wave of nationalism in 19th and 20th centuries in their favor as other communities have been researched.

This study, in which the "Assyrian Nationalism" that has not attracted academic interest yet has been studied, analyzes the development of the phenomenon of nationalism, concepts related to nationalism and theories of nationalism. Then the history of the Assyrian community was searched and tried to explain developmental process of Assyrian nationalism in accordance with the dynamics of nationalism. Consequently, it was determined that a strong Assyrian nationalism could not be observed as much as other rival nationalisms, and the reasons for this situation was tried to be explained.

In this regard; the fact that religious phenomenon is more important than ethnic identity in the Assyrian society, in other words, the continuation of the forms of traditional solidarity, also the fact that Assyrian society not to face any threat of extinction in economic, political and cultural terms, the absence of a common comprehensive root and history myth, the failure to participate in the modernization processes, instability of international assistance and the strategy of establishing positive relations with the central government of the Republic of Turkey contributed to the weak progress of Assyrian nationalism.

Key words: Syrians, Nationalism, Ethnicity, Modern theories, Nestorians, Assyrians

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LISTESİ	vi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI, TARİHSEL SEYRİ VE KURAMLAR	3
1.1. Milliyetçiliğin Kavramsal Orijini ve Tarihsel Gelişimi	3
1.1.1. Milliyetçilik: Kavramsal Yaklaşım	3
1.1.2. Milliyetçiliğin Tarihsel Gelişimi	6
1.1.3. Milliyetçilik İle İlişkili Kavramlar	9
1.1.3.1. Millet	9
1.1.3.2. Irk.....	11
1.1.3.3. Milli Kimlik	12
1.2. Milliyetçilik Kuramları	14
1.2.1. İlkçilik (Primordialisim, Özcülük) Ekolü	15
1.2.2. <i>Modernist (Araçsalıcı) Ekol</i>	16
1.2.2.1. Tom Nairn: Dengesiz Kalkınma ve İşgal Altındaki Ülke Elitleri.....	17
1.2.2.2. Karl W. Deutsch: Homojen İletişim Ağı.....	17
1.2.2.3. Ernest Gellner: Endüstrileşme Sonrasında Yeni Bir Örgütlenme İhtiyacı	19
1.2.2.4. Eric Hobsbawm Toplumsal Bütünlüğü Sağlamak - İcat Edilmiş Gelenekler	20
1.2.2.5. Benedict Anderson: Yayın Kapitalizmi ve Hayali Cemaatler.....	22
1.2.3. Etno-Sembolcü (Sosyo- Politik) Ekol	24
1.3. Milliyetçilik ve Küreselleşme İlişkisi	25
1.4. Milliyetçiliği Besleyen Faktörler	30
İKİNCİ BÖLÜM	34
2. SÜRYANİ TOPLULUKLARI, SÜRYANİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ VE ÖZELLİKLERİ	34
2.1. Süryani Toplumunun Orijini.....	34
2.1.1. Süryani Adı ve Kökeni	34
2.1.2. Süryani Kimlik Tanımlamaları	36
2.2. Süryani Topluluklar ve Kiliseleri	42

2.2.1. Nasturiler.....	42
2.2.2. Melkitler.....	43
2.2.3. Maruniler	44
2.2.4. Keldaniler	45
2.2.5. Hindistan Süryanileri	46
2.2.6. Protestan Süryaniler.....	46
2.2.7. Katolik Süryaniler	46
2.3. Süryani Toplumunun Tarihteki Yeri	47
2.3.1. Hıristiyanlık ve Süryaniliğin Doğuşu.....	47
2.3.2. Konsüller ve Anlaşmazlıklar	49
2.3.2.1. İznik Konsülü (MS 325).....	50
2.3.2.2. İstanbul Konsülü (MS 381).....	50
2.3.2.3. Efes Konsülü (MS 431).....	50
2.3.2.4. Kadıköy (Kalkedon) Konsülü (MS 451)	51
2.3.3. Müslüman İdaresine Giren Süryaniler.....	52
2.3.4. Haçlı Seferleri ve Süryaniler	54
2.3.5. Selçuklular Dönemi	55
2.4. Osmanlı Döneminde Süryaniler	56
2.5. Tanzimat Dönemi'nde Süryaniler	59
2.6. Birinci Dünya Savaşı Dönemi'nde Süryaniler	60
2.7. Sevr Antlaşması, Azınlıklar ve Süryaniler.....	63
2.8. Milli Mücadele Döneminde Süryaniler	65
2.9. Cumhuriyet Döneminde Süryaniler	67
2.9.1. Lozan' da Azınlıklar ve Süryaniler	68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	73
3. SÜRYANİ MİLLİYETÇİLİĞİNİN GELİŞİMİ	73
3.1. Osmanlı Döneminde Millet Sistemi ve Karşılaştırmalı Etnik Milliyetçilikler .73	
3.1.1. Arap Milliyetçiliği.....	76
3.1.2. Türk Milliyetçiliği	79
3.1.3. Süryani Milliyetçiliği	82
3.2. Süryani Milliyetçiliği ve Milliyetçi Toplumsal Hareketler	87
3.2.1. Toplumsal Çatışma ve Türk Düşmanlığı	88
3.2.2. Bedirhan Olayı- Kürt Baskısı-Yabancı Müdahalesi	89
3.2.3. Nasturi İsyanları ve İsyanların Bastırılması.....	91
3.2.4. Cumhuriyet Döneminde Varlık Vergisi	92

3.2.5. 6-7 Eylül Olayları ve Kıbrıs Sorunu.....	94
3.2.6. Süryani Toplumunda İllegal Milliyetçi Örgütlenmeler	96
3.2.6.1. Beth-Nahrin Yurtsever Devrimci Örgütü-BYDÖ	97
3.2.6.2. Asuristan Kurtuluş Partisi (Gabo D'Furqono D'Othur) GFA	98
3.3. Süryani Milliyetçiliğinin Zayıf Olmasının Nedenleri	99
3.3.1. Geleneksel Dayanışma Formlarının Varlığını Sürdürmesi	99
3.3.2. Ekonomik, Siyasi ve Kültürel Açıdan Tanınan Haklar	100
3.3.3. Kapsayıcı Ortak Köken ve Tarih Mitinin Yokluğu	101
3.3.4. Modernleşme Süreçlerine Uzak Kalmaları.....	101
3.3.5. Cumhuriyet Dönemi Siyasi Gelişmeler	102
3.3.6. Uluslararası Siyasetin Etkileri	103
SONUÇ	106
KAYNAKÇA.....	109

KISALTMALAR

- A.G.E.:** Adı geçen eser
A.G.M.: Adı geçen makale
A.G.T.: Adı geçen tez
S.: Sayfa
ÇEV.:eviren
DER.: Derleyen
HAZ.: Hazırlayan
(ED.): Editör

ÖN SÖZ

Sosyal bilimler literatüründe ve ülkemizde en çok ilgi duyulan konulardan birisi olan milliyetçilik ve azınlıklar kavramı, gerek Osmanlı Devleti ve gerekse Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarihinde çokça dile getirilmiş ve devletin var olma sebeplerinden biri olarak görülmüştür. Bu kavramlarla bağlantılı olan konular, uluslararası siyaset arenasında ve akademik platformlarda sıklıkla gündeme gelmiş ve halen gelmektedir.

Ortadoğu coğrafyasında yaşayan kadim halklardan biri olan Süryaniler, köklü kültürleri itibarıyla Dünya kültürel miras hafızasında edindiği yer bakımından da incelenmeye değer bir topluluktur. Bu bağlamda, genelde Süryaniler ve özelde de Türkiye Süryanilerinin, tarihsel süreçlerini ve sosyopolitik durumlarını anlamak ve 19. özellikle de 20. yüzyıllarda ulus devletlerin var olma savaşlarında ana akım düşünce sistemi olan milliyetçilik ideolojisinin, bu topluluğa ne derecede sirayet ettiğini anmak adına da yapılmış olan bu çalışmada, milliyetçiliğin hangi koşullarda oluştuğuna ve her toplumda aynı şekilde ortaya çıkıp çıkmadığına da açıklık getirmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada, etnik kimliklerinden daha ziyade Hıristiyan kimliği ile tanınan Süryani toplumunun, kronolojik olarak incelenmesinin yanında Milliyetçilik ile ilgili kavramlar, milliyetçilik kuramları ve dinamikleri tematik olarak incelenmiştir. Süryani toplumunda milliyetçiliğin gelişim evreleri anlaşılmaya çalışılıp buradan hareketle de Süryani milliyetçiliğin zayıflık nedenleri ortaya konmaya çalışılmıştır. “Türk, Arap veya Balkan toplumlardaki milliyetçilikler gelişim gösterirken köklü bir kültüre sahip olan Süryani topluluğunda milliyetçilik neden zayıf kalmıştır?” Sorularına yanıtlar aranmaya çalışılmıştır.

Tez çalışması sürecinin her adımında bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan, bana içtenlikle rehberlik ederek her zaman destekleyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. M. Yavuz Çilliler’e, katkılarıyla yolumu aydınlatan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Aşkın İnci Sökmen’e, yaşamımın her anında olduğu gibi bu aşamada da sevgilerini esirgemeyen ve beni motive eden, varlıklarıyla yaşamıma güç katan, sevgili annem, babam ve ablama, özellikle çalışmamın her aşamasında bana destek olan ve sabır gösteren eşime çok teşekkür ederim.

Serdar ÖRNEK

GİRİŞ

19. yüzyıl, dünya siyasi tarihini ideolojilerin şekillendirdiği bir yüzyıldır. Liberalizm karşıtlığı çerçevesinde gelişen bir taraftan Muhafazakârlık, diğer taraftan ise Sosyalizm dönemin siyasi formlarını tehdit eder hale gelmiştir. Eşzamanlı olarak gelişen ve diğer ideolojilere eklenilebilirliği nedeniyle yarı-ideoloji olarak görülen Milliyetçilik fenomeni de etkisini artırmış ve hatta 19 ve 20. yüzyılların en gözde ve güçlü ideolojisi olarak dünya siyasi yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Büyük imparatorluklar dağılırken, bunların yerini toplumsal entegrasyonu daha yüksek ulus devletler almaya başlamıştır. Ulus devlet, güçlü ve çağdaş devletin en ileri formu olarak görülmeye başlanmış ve önce Batı'da kristalleşen bu fikirler tüm dünya coğrafyasını sarmaya başlamıştır.

Farklı tarihsel, siyasal, sosyal ve iktisadi birikime sahip etnisitelerin gelişen milliyetçi akımlardan, aynı ölçüde ve eş zamanlı olarak etkilendiğini söylemek elbette ki mümkün değildir. Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında, 1806'da başlayan Sırp isyanını Yunan ayaklanmaları takip etmiş, yüzyılın sonuna doğru ise Kürt ve Ermeni milliyetçilikleri belirgin hale gelmeye başlamıştır. 20. yüzyıl başlarında gelişen Arap milliyetçiliği, İmparatorluğun idamesini imkânsız hale getirmiş, çare ise Türk milliyetçiliğinde aranmıştır. Dolayısıyla bu milliyetçilikler küresel gelişmelerden etkilenmekle beraber kendi içlerinde de rekabet halinde olmuşlar, kimileri yıkıcı kimileri ise birleştirici bir mahiyette varlıklarını sürdürmüşler veya sönümlenmişlerdir.

Ortadoğu'nun kadim topluluklarından biri olan Süryaniler de, milliyetçiliğin hızla yayıldığı dönemlerde, genellikle Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında yaşamış bir etnisitedir ve yabancı müdahaleleriyle zaman zaman devlete karşı isyan da etmişlerdir. Ancak hiçbir zaman Kürt ve Ermeni milliyetçilikleri kadar görünürlük kazanmamışlar ve belki de bu nedenle Süryani milliyetçiliği akademik çalışmalara hak ettiği ölçüde konu olmamıştır. Dolayısıyla, bu eksikliğin giderilmesine kısmi de olsa katkıda bulunan bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan günümüz Süryanilerini daha yakından tanımamızı da sağladığı için ayrıca önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı; birçok topluluğun milliyetçilik ideolojisinden etkilendiği 19 ve 20. yüzyıl dünyasında, Süryani toplumunun milliyetçilikten ne boyutlarda etkilendiğini anlamak ve aynı coğrafyadaki diğer milliyetçiliklere oranla zayıf bir Süryani milliyetçiliği söz konusu ise bunun nedenlerini açıklamaktır.

Bu kapsamda; öncelikle "milliyetçilik" kavramı ile ilgili literatür taraması yapılarak, Süryani milliyetçiliğinin anlaşılmasına ışık tutacak ve çalışmanın sınırlarını belirleyecek teorik altyapı oluşturulmuş ve Süryanilerin tarihi, retrospektif bir

yaklaşım ile ikincil kaynaklara dayanılarak incelenmiştir. Daha sonra, Süryani milliyetçiliğinin gelişimi tarihsel karşılaştırma yöntemi ile analiz edilmiş ve diğer milliyetçiliklere kıyasla zayıflığının nedenleri açıklanmıştır.

Birinci bölümün ana konusunu, kuramsal milliyetçilik çalışmaları oluşturmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle milliyetçiliğin kavramsal orijini açıklandıktan sonra, millet ve milliyetçilik ile ilgili kuramsal yaklaşımlara değinilmiştir. Modernist (Araçsalıcı) yaklaşımın teorisyenlerinden belli başlı isimlere yer verilmiş ve milliyetçilik ile küreselleşme ilişkisi ortaya konulmuştur. Bölümün sonunda ise izlerini üçüncü bölümde arayacağımız, milliyetçiliği besleyen faktörlere yer verilmiştir. İkinci bölümde; Süryani toplumunun kökenleri, toplumdaki ayrışmalar, ve kronolojik olarak Süryani tarihi aktarılmıştır. Üçüncü bölümde ise; Osmanlı'daki "Millet Sisteminden" hareketle Süryanilerin, Osmanlı "Millet Sistemi"ndeki yeri üzerine değerlendirme yapılmıştır. Ardından, Süryani milliyetçiliği ile etkileşim içinde olmuş Türk ve Arap Milliyetçiliklerinin gelişimi, Süryani Milliyetçiliğinin durumu ile karşılaştırılmış ve Süryani Milliyetçiliğine etki eden bazı siyasal ve toplumsal olaylara değinilmiştir. Son olarak, modernist yaklaşımlar çerçevesinde, Süryani milliyetçiliğinin zayıflık nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır.

İnceleme neticesinde Süryani milliyetçiliğinin zayıf seyrinde; geleneksel dayanışma formlarının varlığını devam ettirmesi, Süryani toplumunun ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan yok olma tehdidi ile karşılaşmaması, kapsayıcı ortak bir köken ve tarih mitinin yokluğu, modernleşme süreçlerine uzak kalmaları, uluslararası desteğin istikrarsızlığı ve Türkiye Cumhuriyeti merkezi yönetimi ile pozitif ilişkiler kurma stratejisi gibi faktörlerin etkili olduğu değerlendirilmiştir.

Süryani milliyetçiliğinin diğer rakip milliyetçilikler ile karşılaştırılması, Arap ve Türk milliyetçilikleri sınırlandırılmıştır. Diğer rakip milliyetçiliklere – Ermeni milliyetçiliği, Kürt milliyetçiliği vb. – metin içerisinde tarihsel bütünlüğü bozmamak adına zaten değinildiğinden, mükerrer anlatımdan kaçınılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI, TARİHSEL SEYRİ VE KURAMLAR

1.1. Milliyetçiliğin Kavramsal Orijini ve Tarihsel Gelişimi

Milliyetçiliğin tam olarak ne zaman ve nerede doğduğu konusunda, uzmanlar arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak, milliyetçiliğin 1789 Fransız İhtilali'ne dayandığı yaygın olarak kabul görmektedir. Bununla birlikte, bazı bölgelerde milliyetçiliği, kendi kadim geçmişlerine dayandıranlar da vardır. Milliyetçiliğin gelişim süreçlerini etkileyen faktörler ve sonuçlarını açıklamak üzere geliştirilen farklı kuramlar bulunmaktadır. Her düşünür, siyasi, ekonomik, kültürel vb. değişik faktörlerden birini kuramlarının ağırlık merkezine koyarak bu olguya yaklaşmışlardır¹.

Milliyetçilik, XIX. yüzyıl dünyasını temelinden etkileyen en önemli olgulardan biridir. Bazı ideoloji ve onların eylem alanında yansıması olan toplumsal hareketlere kaynaklık ettikten sonra milliyetçilik, XX. yüzyıl ikinci yarısında tekrar büyük etki yaratmış ve özellikle az gelişmiş ülkelerin iç ve dış siyasi ilişkilerini etkileyen olgular arasında güçlü bir şekilde yer almıştır². Günümüzde ise, yaşanan bölgesel savaşlar ve çatışmalar sonrasında gerçekleşen göçler nedeniyle, özellikle Avrupa'da, milliyetçiliğin tekrar yükselişe geçtiği görülmektedir.

1.1.1. Milliyetçilik: Kavramsal Yaklaşım

Milliyetçilik kelimesi ile ilgili yapılan literatür incelemesinde, milliyetçiliğin farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Milliyetçiliğin sosyo - politik bir kavram olması ve her sosyal yapının da kendine özgü bir yaşam tarzı ve gerçekliğinin olması, milliyetçilik kavramı üzerine ortak bir tanımda görüş birliğine varılamamasına neden olmaktadır. Hatta milliyetçiliğin modern yaşamın bir sonucu mu, yoksa tarihi bir olgu mu olduğunu netleştirmek bile çok zordur. Öyle ki, bireylerin veya toplumların milliyetçilik ile ilgili algıları, bakış açılarına ya da politik algılarına göre farklılık göstermektedir. Bazılarına göre milliyetçilik, "ırk ve dil" bazılarına göre "toprak ve dil" ve bazılarına göre ise "istek ve irade" gibi farklı olguların vurgusu ve öncelenmesi ile tezahür etmiştir³. Yani milliyet kavramı, İtalyan, Alman veya Fransız

¹ Carlton JH Hayes, *Milliyetçilik: Bir Din, "Batı Siyasal Düşüncesinde Ulusalçılık Tasavvuru"*, Çev. Murat Çiftkaya, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.208.

² Baskın Oran, *Az gelişmiş ülke milliyetçiliği: Kara Afrika modeli*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1997, s.19.

³ Selçuk Duman, "Türk Düşün Hayatında Aidlik Kavramı", *Devlet, İki aylık Kültür ve Fikir Dergisi*, 01.01.2014., s.3, http://devlet.com.tr/makaleler/y5turk_dusun_hayatinda_aidlik_kavramlari.html. (Erişim tarihi: 03.07.2016).

akımlarına göre farklılık arz etmektedir. Almanlar milliyeti; dil, din ve ırk birlikteliği olarak tanımlarken, Fransız akımı ise milliyeti, Atatürk Milliyetçiliğinde olduğu gibi, bireysel bağlılığa, vatandaşlık bağına ve birlikte yaşama isteğine dayandırmaktadır⁴.

Tarihsel süreç içerisinde, milliyetçiliğin kullanım şeklinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Bazı ülkelerde, milliyetçiliğin örgütsel bir yapı kapsamında, siyasal bir kavram olarak tanımlandığı ve bazı ülkelerde ise örgütü olmayan ancak toplumun çoğunluğuna yayılmış, "vatan severlik" gibi ifadelerle tanımlandığı görülmektedir. Birincisinde, siyasal bir parti gibi kendisine ait milliyetçiliğin sınırı ve tanımı söz konusu iken ikincisinde, toplumda görülen daha genel duygusal bir yaklaşım söz konusudur⁵.

Toplumsal yapının yaşam deneyimlerini, kültürel ve siyasal yapıları ile bunların sorunlara yaklaşım tarzını anlamaya çalışan disiplinlerin hepsi, milliyetçiliği anlamaya ve açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, milliyetçilik kavramını ilk ele alanlardan biri olduğu düşünülen Immanuel Kant'ın, farkında olmadan, milliyetçilik ile ilgili düşünceleri ile milliyetçiliğin doğuşu üzerinde önemli etkisi olmuştur. Bu anlamda Kant, siyasal alan üzerinde de büyük etkiler yaratmıştır. Kant'a göre ahlakın temeli, kişinin iç dünyasındadır ve bu iç dünya, özgür iradeyle yönlendirilmelidir. Bu düşüncenin siyasal alandaki ifadesi, bireylerin kendi kaderini tayin etme hakkının olduğu ve bunu özgürce yaşayacağı bir siyasal yönetiminin olması gerektiğidir⁶.

Gellner'e göre ise milliyetçilik, sanayi toplumu ve modernite ile birlikte var olan ve gelişen bir düşüncedir. Bu yaklaşıma göre sanayi toplumu, sürekli bir gelişim süreci içerisinde olan ve dolayısıyla, ancak bu şekilde varlığını devam ettirebilecek olan bir toplumdur. Bu toplumsal yapı da kendi içerisinde bir üst kültür ile kültürü yaşatacak ortak ve merkezi bir eğitim sistemini gerektirir⁷. Gellner, bu ortak kültürün ortaya çıkmasının ve toplumsal kabulünün, milliyetçilik yaklaşımı ile mümkün olduğunu ifade etmiştir. Böylece sanayi toplumları, kendilerine özgü bir milliyetçilik kavramı oluşturmuşlardır.⁸ Eric Hobsbawm ise milliyetçiliği, siyasal yapıların çıkarları doğrultusunda açıklamıştır. Milliyetçiliği, bir "toplumsal mühendislik" çıktısı olarak, sanayi ve Fransız devrimine dayandırmaktadır. Bu yaklaşım ile gelenekler, ritüeller,

⁴ Levent İbrâl, Kürt Milliyetçiliğinin Oluşum Süreci (1918-1926), Polis Akademisi Güvenlik Bilimler Enstitüsü, Suç Araştırmaları Anabilim Dalı, Ankara, 2009, s.5 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

⁵ Umut Özkırmı, *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar: Eleştirel Bir Müdahale*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010, s.25.

⁶ Mehmet Kılıç, "Milliyetçilik Algısında Yaşanan Değişim Üzerine Bir Deneme", *The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies*, Temmuz, 2015, 1 (1), 49-58., s.50.

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/174235>. (Erişim Tarihi: 11.06.2016).

⁷ Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, 2. baskı, Hil Yayın, İstanbul, 2008, s.116.

⁸ Gellner, a.g.e., s.183.

hertürlü simgesel davranışlar ve alışkanlıklar gibi ortak toplumsal değerler yaratılmaktadır. Bunların, sürekli bir üst kültür tarafından onaylanıp ve tekrarlanması sağlanarak, bu düşüncelerin toplum tarafından özümsemesi amaçlanmaktadır. Bu şekilde, toplumun geçmişi ile ilişki kurmasına katkıda bulunmaktadır⁹. John Hall ise, milliyetçilik ile ilgili yapılan farklı tanımların çeşitliliğini anlamaya çalışmanın, önemli olduğunu düşünmektedir. Bu farklı ve çeşitli tanımlamalardan hareketle, geniş kapsamlı bir tanımlamanın yapılmasını tercih etmektedir. Bu bağlamda, üst sınıflar arasında farklı kültürler ve etnik dayanışma duygusunun güçlü olmasına rağmen, insanların aynı kültürü paylaştıkları bireyler tarafından yönetilme isteği, olarak tanımladığı milliyetçiliğin, yeni bir boyut kazandığını ifade etmektedir¹⁰. Anthony Smith ise milliyetçiliği toplumun geçmişi ile bağlantılı olmakla birlikte modern çağın bir ürünü olduğunu savunmaktadır. Smith, Milliyetçiliği toplumun milli birlik, beraberlik, dayanışma, özerklik ve kimlik kazanmasında ve bunların devam ettirilmesinde etkili olan siyasi bir duruş olarak tanımlamaktadır. Milliyetçilik kendisini dil, duygu ve ideolojik duruştan çok, siyasi bir hareket olarak göstermektedir¹¹. Ancak bununla beraber, milliyetçi bir hareketin olmadığı bir toplumda milliyetçi ideoloji olabilir. Yani, milliyetçi ideoloji ile milliyetçi hareket birbirinden farklıdır. Anthony Smith'e göre milliyetçi ideolojinin dört önemli özelliği bulunmaktadır.

Bunlar:

- Dünyada birbirinden farklı tarihi, bireyselliği ve kaderi olan milletler bulunmaktadır.
- Toplumsal ve siyasal erk millettir ve millete bağlılık esastır.
- Bireylerin özgürleşmesi için, millete aidiyet duygusu beslemesi ve o milleti her yönüyle benimsemesi gerekmektedir.
- Milletlerin kendilerini özgür ve güvende hissetmeleri gerekmektedir.

Sonuç olarak, Smith kapitalizm, sosyalizm ve liberalizm ideolojilerinde olduğu gibi "Milliyetçilik bir ideoloji midir?" soruna cevap aramaktadır.

Milliyetçiliği günümüz dünyasında farklı tanımlayan düşünürler de bulunmaktadır. Onlara göre, hızla akan yenedünya düzeninin, bütün değerleri ve idealleri anlamsızlaştırdığı bir ortamda geleneklerin, inançların ve hislerin sığındığı tek ideoloji milliyetçiliktir. Milliyetçilik kavramsal olarak ele alındığında, farklı tanımlamaların ve yaklaşımların olduğu görülmektedir. Bu kavramsal yaklaşımlar doğrultusunda milliyetçilik, gerek kültür ile sosyal yaşantılar, gerek politik ideolojik algılar ve gerekse ekonomik temelli açıklamalarla tarif edilmeye çalışılmıştır.

⁹ Josep R. Llobera, *Modernliğin Tanrısı: Batı Avrupa'da Milliyetçiliğin Gelişimi*, Çev. Emek Akman ve Ebru Akman, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007, s. 238.

¹⁰ Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s.121.

¹¹ Smith, a.g.e., s. 121.

1.1.2. Milliyetçiliğin Tarihsel Gelişimi

Yukarıda da değinildiği gibi, milliyetçiliğin tarihsel gelişim süreçleri incelendiğinde, milliyetçiliğin başlangıcı ile ilgili kesin ve ortak bir sonuca varmak mümkün görülmemektedir. Birçok sosyal bilimciye göre milliyetçilik, modern dönemin bir sonucu olduğu halde milliyetçiliğin başlangıcı konusunda farklı düşünmektedirler. Örneğin, birçok önemli sosyal bilimci, milliyetçiliğin başlangıç tarihinin Fransız Devrimi olarak kabul edilmesini öne sürerken, Greenfeld 17. yüzyıl ortalarında, İngiltere’de Cumhuriyetçilerle Kraliyet yanlıları arasında meydana gelen iç savaşı, Anderson 18. yüzyılda meydana gelen Latin Amerika’daki özgürlük hareketlerini, Ketaurie ise Alman romantizmini esas almaktadır.

Milliyetçiliğin, sadece bir sınıfsal yapıya ait olduğunu düşünmek veya başlangıç noktasını kesin olarak Fransız devrimi olduğunu düşünmek, bütüncül bir yaklaşım değildir. Bazılarına göre ise milliyetçiliğin toplumda yaşam bulması, kapitalist sistemin gelişmesine paralellik göstermektedir¹². Diğer bir yaygın anlayışa göre milliyetçilik, milli bilince ulaşan toplumların, kurdukları ülkelerinin sınırlarına veya ürettikleri bağımsız politikalara karşı yapılan herhangi bir sınırlanmada, gerektiğinde savaşı bile göze alarak, her anlamda tam bağımsız olmayı savunan bir akım olarak ortaya çıkmıştır¹³. Kavramsal olarak da Milliyet olgusu farklı algılanma ve tariflere sahiptir.

Milliyetçiliğin gelişimsel süreçlerinin, yaşanan toplumsal olaylar ve akımlarla, dinamik bir ilişkide olduğu ve dolayısıyla farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Bu tanımlama şekilleri, tarihsel gelişim süreçleri ile ilgili fikir kaynağı olabilmektedir. Bu bağlamda, milliyetçilik akımı ilgili ilk formal araştırmalar ve tanımlama çabaları 1907 yılında Frederich Manheim tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde; kurumsal, toplumsal ve bireysel milliyetçilik ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu süreçte karşılaşılan “devlet milliyetçiliği”, bünyesinde barındırdığı farklı dil, din vb. özelliklere sahip toplumları kendi siyasi idaresi altında birleştirip ulus devlete bağlamasıdır. “Etnik milliyetçilik” ise; dil, din, kültür, kan bağı gibi unsurların homojen olduğu toplumların, milli bir devlet idaresinde toplanması olarak kendini göstermektedir. Alman, Arnavut, Hırvat ve Sırp milliyetçiliği bunun en önemli örneğidir. En son Yugoslavya’nın dağılmasında bu tarz milliyetçiliğin önemli bir etkisi olmuştur. Bugün Avrupa bölgesinde, farklı kimlikleri zenginlik olarak gören ülkelerde dahi yükselen milliyetçilik dalgası, dikkate değerdir. Günümüzde milliyetçilik eksenli ortaya çıkan sorunlar gittikçe artmakta ve toplumsal yaşamı derinden etkilemektedir. Bu duruma,

¹² Mehmed Niyazi, *Millet ve Türk Milliyetçiliği*, Ötüken yayınevi, İstanbul, 2000, s.105.

¹³ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s. 516-517.

dağılan eski Yugoslavya örnek gösterilebilir¹⁴. Avrupa'da burjuvazinin sınıfsal özelliği ve çıkarı gereği geliştirdiği ve yaydığı milliyetçiliğin, feodalizmin çöküşünde önemli etkisi vardır. Ancak milliyetçilik, zaman içerisinde sınıfsal bir söylem ve politikanın ötesinde çok şey ifade etmeye başlamaktadır. Feodal rejimin karşısında duran burjuva sınıfı, ulus egemenliğine verdiği önem nedeniyle, otoriter sistemlerin devrilişinin ulusun temsil edildiği sistemlerin oluşmasına katkı sağlamıştır. Milliyetçilik, Fransız Devrimi ve Napoleon Savaşlarında olduğu gibi, uluslararası siyaset ve ilişkilerin belirlenmesinde etkili olmuştur. Örneğin, Napoleon Savaşları ile Fransız devriminin ürünü olan düşünceler, diğer Avrupa ülkelerine yayılmaya başlamıştır. Bu etkileşim sonucunda imparatorlukların, etnik unsurlar tarafından bölünme süreci hızlanmıştır. Gücünü hissettiren bu milliyetçilik akımına karşı ve yayılmacı Fransız milliyetçiliğine tepki olarak da Alman, İspanyol, İtalyan vb. gibi yeni milliyetçilik hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, bu tarz tepkisel milliyetçiliklere Alman, İtalyan ve İspanyol milliyetçiliğini örnek göstermek mümkündür. Hatta İtalya'da bu durumun, faşizme evrildiği görülmüştür. Almanya'da ise üstün ırk olma düşüncesi, Yahudi katliamına zemin hazırlamıştır. Bu dönemlerde yaşanan milliyetçilik dalgası, I. Dünya savaşının başlama nedenlerinden biri olduğu gibi, II. Dünya Savaşı'nın başlamasında da etkili olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısında ise milliyetçilik, üçüncü dünya ülkelerinin emperyalist devletlere karşı, Türkiye'de olduğu gibi halkı, bağımsızlık mücadelesi etrafında birleştirici unsur olmuştur¹⁵. Milliyetçilik; Asya, Afrika ve Güney Amerika'da, emperyalistlere karşı direnen ulusların çoğunda, kendi milli varlıklarını arama yolunu açmıştır. Ancak bu toplumların çoğundaki millet olma hareketleri, (toplum, geçmişte büyük bir medeniyet kurmuş olsun ya da olmasın ve hali hazırda Batı ya da Doğu Bloğunu seçmiş olsun ya da olmasın) Batı'nın teknik gücü karşısında "Batılılaşma Hareketi"nden öteye gidememiştir.¹⁶

19. yüzyılda, Fransız devrimin yarattığı etki ile Avrupa milliyetçiliğinin öncelikli hedefi, liberalleşmenin sonuçlarına ulaşabilmektir. Ancak, bu dönem ve 20. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa milliyetçiliğinin, liberalleşme yerine tutucu bir hal almaya başladığı görülmüştür. Milliyetçilik, farklı etnik ve inanç söylemleri ile yeni devletlerin oluşmasına katkı sağlamıştır. Milliyetçi hareketlerin, geniş kapsamlı siyasal ve sosyal değerlere sahip olduğu ve tarihsel süreç içerisinde birbiriyle çelişen farklı ideolojilerden yararlandığı görülmektedir.

¹⁴ Recep Boztemur, "Tarihsel Açından Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi", *Doğu Batı*, 9 (38), Ağustos-Eylül-Ekim, 2006, s.164.

¹⁵ Hasan Bülent Kahraman, *Modernite ile Postmodernite Arasında Türkiye: 1980 Sonrası Zihinsel, Toplumsal, Siyasal Dönüşüm*, Everest yayınları, İstanbul, 2004, s.1.

¹⁶ Ezel Erverdi vd., *Türk Milliyetçiliği ve Batılılaşma*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1979, s.74.

Avrupa milliyetçileri, milliyetçiliğin başlangıcını Fransız ihtilali olarak kabul etmeye devam etmektedirler. Aynı zamanda da ihtilal sonrası liberal yaşam tarzı ideolojileri beklentileri, devam etmiştir. Amerika milliyetçiliği ile Fransız milliyetçiliği süreçleri karşılaştırıldığında, birbirine yakın oldukları söylenebilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, özgür anayasası ve güçlü ekonomisi ile dünyanın en güçlü ülkelerinden biri olma özelliğine sahiptir. Yapısında çok farklı inanç ve ırktan insan bulunduran bu ülkede, insanları tek bir millet etrafında toplayarak pragmatik ve kendine özel bir milliyetçilik geliştirmiştir¹⁷. Aynı zamanda, Dünyanın değişik yerlerinden çok sayıda göç alan Amerika Birleşik devletleri, modernleşmeye de iyi bir örnektir. Ancak, daha önce de değinildiği gibi, milliyetçiliğin başlangıç süreçleri ve nedenleri ideolojilere göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Marxist düşünce yapısına göre milliyetçilik, liberal politika ürünü olan serbest piyasa ekonomisinin yaratılması ve dolayısıyla oluşan burjuva sınıfının devamlılığı için, kapitalist sistem tarafından yaratılmıştır. Yani milliyetçilik, modern toplumlarda görülen kapitalist sistemin ve düzeninin devamı için bir gerekliliktir. Toplumsal sınıfların gelişim süreci aşamalarında kendiliğinden doğarak bir araç işlevi görmektedir¹⁸.

Sonuç olarak, milliyetçiliğin tarihsel gelişim sürecinin iki yüz yıldan daha öncesine dayanmasına rağmen bu alanda yapılan akademik çalışmaların, milliyetçilik olgusunu açıklamakta ve tarihi orijinini tespit etmekte yetersiz kaldığı dikkat çekmektedir. Buna karşın milliyetçilik ideolojisinin, dünyada büyük imparatorlukların yıkılmasında ve toplumsal yapılanmanın şekillenmesinde önemli etkisi olduğu görülmektedir. Özkırımlı'nın "Milliyetçilik Kuramları" eserinde özetlediği kronolojik gelişime uygun olarak, milliyetçiliğin ideolojik kökeninin 18. yüzyıla uzandığı, bazılarının göre Kant ve Rousseau'ya ve bazılarının göre Fichte ve Herder'e kadar götürülebileceği ifade edilebilir. Akademik çalışmalar açısından ise; 1920 ve daha sonrasındaki on yıl içerisinde Carlton Hayes ve Louis Snyder, milliyetçilik ile ilgili yaptıkları çalışmalarında, milliyetçiliğin seküler ve modern yapısı ile liberalizm ve rasyonalizmin yakın ilişkide olduğunu, vurgulamaya başlamışlardır. Daha sonra 1940'lı yıllarda Hans Kohn, milliyetçiliği modernitenin başlangıcı sayılan 18. yüzyıl demokratik devrim hareketleri ile ilişkilendirmiştir. 1960'lı yıllarda ise, milliyetçiliğin sosyal boyutu tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönem üzerinde modernleşme ekolünün önemli etkisi olduğu görülmektedir. 1980'ler ise milliyetçiliği tanımlamak, psikososyal etkisi dâhil çok yönlü etkilerini, sonuçlarını ve ilişkili faktörleri açıklamak amacıyla Gellner, Hobsbawm ve Smith tarafından kuramsal temelli çalışmalar yapılmıştır¹⁹.

¹⁷ Orhan Türkdoğan, *Türk Ulus-Devlet Kimliği*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s. 4.

¹⁸ Boztemur, a.g.m., s.161.

¹⁹ Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999, s.12.

1.1.3. Milliyetçilik İle İlişkili Kavramlar

1.1.3.1. Millet

Millet kelimesi, Latince'de "nationem" kelimesinden gelmektedir. Doğmak anlamında kullanılan "nasci" kelimesinin geçmiş zaman kipidir. Daha sonraki süreçlerde "nationem" kelimesi, "natio" olarak Antik Yunan dillerinde "etnik" manasında kullanılmaya başlanmıştır. Antik Yunan tarihinde, özellikle eğitim görmek için aynı yerden gelen öğrencileri veya aynı bölgenin insanlarını tanımlamak amacıyla kullanılan "Millet" kelimesi, "etnik" anlamı taşımaktadır. Roma İmparatorluğu'nda ise yabancıları aşağılamak amacıyla kullanılan bir kelime haline gelmiştir. İngiltere'de ise millet kelimesi "egemen halk" anlamında kullanılmıştır. Hayes'e göre millet kelimesi, Latince 'deki ırk veya "doğuş" kavramlarından türemiştir. Bu kelime, ilk ortaya çıktığı zamanlarda ilkel toplulukları temsil etmiştir. Ancak, ilerleyen zamanlarda, "halk" veya "yöre ahalisi" olarak da ifade edilebilen "milliyet" (nationality) temsil eder olmuştur. Süreçle beraber, bağımsız ve egemen bir devleti de ifade eder hale gelmeye başlamıştır²⁰. Milliyet kelimesinin kullanım yerleri ve anlamlarına bakıldığında, yaşanan toplumun özelliğine göre farklılık gösterdiği görülmektedir²¹.

Millet kelimesi, Türkçe'ye Arapça'dan gelmektedir. Arapça'da "mezhep", "secde" veya bir dine mensup olan bireylerin toplamını belirten "ümme" anlamında kullanılmaktadır²². Çeçen; millet kelimesinin, "ümme" kavramından değişime uğrayarak Türkçede kullanıldığını, ifade ederek şu şekilde tanımlama yapmıştır: "*Dine dayanan insanlar topluluğunu ifade eden ümme kelimesi, zamanla millete (Osmanlı İmparatorluğu döneminde, imparatorluk sınırları içindeki farklı dine mensup topluluklardan, millet olarak bahsedilmiştir.) evrilmiştir. Cumhuriyet döneminde ise millet kelimesi yerine Orhun Kitabelerinde yer alan 'ulaş' kelimesinden faydalanılarak 'ulus' sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır*"²³. Büyük Türk düşünürü ve siyaset adamı olan Namık Kemal'e göre, "nation" kelimesinin Türkçe karşılığı "ümme" tir. Türköne'ye göre ise "nation" kelimesini "ümme" anlamında kullanan sadece Namık Kemal değildir. Örneğin, Sosyolog Himli Ziya Ülken'e göre de millet kelimesi ile "ümme" kelimesi eş değerdir ve "nation" kelimesini kullanmaktan uzak durmuştur²⁴. Türköne'ye göre bu tercihler, dönemin toplumsal yapısı ve baskın ideolojisinin etkisine göre farklılık göstermektedir. Tercih

²⁰ Hayes, a.g.e., s.9.

²¹ Fazıl Karahan, "Millet ve Milliyet (Felsefî Bir Çözümleme)". *The Journal of Academic Social Science Studies Jasss*, 2013, Vol, 6: 597-615.

²² Niyazi, a.g.e., s.18.

²³ Anıl Çeçen, *Ulusalçılık ve Milliyetçilik Kavramları, Milliyetçilik: Neden Şimdi?*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2006, s.54.

²⁴ Ülken, a.g.e., s.169.

sebebi etimolojik değil, siyasidir²⁵. Türk milliyetçiliğinin fikri temellerini oluşturan Ziya Gökalp Milleti; dili, dini, ahlakı bir olan ve aynı estetik değerlere sahip olan bir topluluk olarak tanımlamış, aynı kategoriye dâhil edebileceğimiz Yusuf Akçura ise milleti “ırk ve dilin esasen birliğinden dolayı içtimai vicdanında birlik hâsıl olmuş bir cemiyet-i beşeriye” olarak görmüştür²⁶.

Türk Dil Kurumu sözlüğü tanımlamasına göre millet kelimesi, “ulus” anlamında kullanılmaktadır. Ancak, “ulus” kelimesi sosyolojik anlamda kullanılan millet kelimesini tamamen karşılamamaktadır. Çünkü, millet kelimesi daha çok maneviyat anlamına vurgu yaparken ulus kelimesi ise daha çok seküler anlamda kullanılmaktadır²⁷. Ulus devletleri oluşturan bireylerin, gerçekte bir ulus olacağı ya da olamayacağı konusu dikkate değerdir. Öte yandan ulus devletlerin, farklı etnik yapılaraya sahip olan diğer küçük ulusları, bir arada tutmasıyla oluşturduğu siyasal aygıtın meşruiyeti de sorgulanmaktadır. Diğer bir deyişle, ulus devletlerin bünyesindeki bireyler toplamının mı ulusu oluşturduğunu yoksa zorlama ile çeşitli ulusçukları bir araya toplamak kaydıyla mı ulus devletinin oluştuğu sorunsalı ekseninde self determinasyon ilkesi, günümüz ulus devletlerinin en problemlili meşruiyet alanını oluşturmaktadır. Yavuz Çilliler’e göre, “meşruiyetin sorgulanmasına sebep olan, Mazzini’nin ‘her ulusa bir devlet’ önermesi ve Wilson’un halkların ‘kendi kaderini tayin’ etmelerine ilişkin evrensel ilkesidir”²⁸. Bu durum Batı dünyasında önemli söylevlerinden biri olmuştur. Buradan hareketle resmi ideoloji ve ona yakın düşünürler, kendi ulus devletini oluşturan unsurların homojen olduğunu ileri sürerken bu duruma karşı olanlar ise farklı yapıların özelliklerini dile getirmişlerdir. Smith’e göre ulus; ortak vatani, tarihi, mitleri, kültürü ve geçmiş hafızası olan ve aynı zamanda ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir topluluktur.²⁹ Webster “nation” kelimesini, hükümdarının egemenliğine itaat eden toplum olarak tanımlamıştır³⁰. Hegel’e göre ise her milletin kendine özgü bir ruhu ve dünyası vardır³¹. Marx, ekonomik bir boyut katarak, millet’i kapitalist üretim şeklinin bir ürünü olarak değerlendirmiştir. Renan’a göre ise millet, büyük mücadeleler sonucunda sahip olunan ruh ve duygudur.

---

²⁵ Mümtaz’er Türküne, *Türk Modernleşmesi*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2006, s.259.

²⁶ Ali Engin Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İmge Kitapevi, Ankara, 1995, s.18.

²⁷ Niyazi, a.g.e., s.19.

²⁸ Yavuz Çilliler, Etnisite ve Demokrasi İlişkisi: İspanyanın Demokratikleşme Süreci ve Bask Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2013, s.11 (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**).

²⁹ Smith, a.g.e., s.32.

³⁰ Türküne, a.g.e., s.259.

³¹ Niyazi, a.g.e., s.29.

1.1.3.2. Irk

Irk kavramının kökeni 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Irk kavramı ilk olarak bireylerin dış görünüşleri, zekâ ve yeteneklerine göre ayırt edilmesiyle oluşmuştur. Daha geniş anlamıyla Irk kelimesi; renk, kilo, boy, ses ve vücut yapısı vb. genetiksel özelliklerin sonraki nesillere aktarılmasıyla oluşan ve çeşitli özellikleri ile birbirine benzeyen insan topluluklarını sınıflandırmak için kullanılmıştır³². Irk üzerine yapılan birçok farklı tanımlamalar vardır. Kesin bir tanımlama yapmak nerdeyse mümkün değildir. Guibernau, ırk tanımlamasına etimolojik açıdan yaklaşmıştır. Ona göre, 19. yüzyılda dilbilimciler ırkları konuşulan dile göre sınıflamıştır. Irk, ilk zamanlarda sahip olunan toplumsal konuma göre sınıflandırılmış ve daha sonra ise ulus anlamında da kullanılmıştır³³. Giddens'e göre ırkın tanımındaki karmaşıklık onun günlük kullanım şekli ile akademik kullanımı arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Ancak, günümüzde ırkın farklı biyolojik özelliklere göre sınıflanabileceğine de inanmaktadır. Irksal farklılıklar ırkçılık nedeni olabilmektedir. İlk dönemlerde renk ırkçılığı şeklinde görülürken daha sonra kafatası ve kan üzerinden ırkçılığın yapıldığı görülmektedir. Üstün ırk teorisine göre; "aşağılanan ırk, üstün ırka" hizmet etmek için yaratılmıştır³⁴. Renan'a göre ise filolog tarihçiler ile fizyolojist antropolojistler ırk kelimesini farklı anlamda kullanmaktadırlar. Antropolojistler, ırkı kan bağı olarak tanımlarken filologlar ise biyolojik yapıya göre değil daha çok dil eksenli kültürel özelliklere göre tanımlamaktadır³⁵.

Gökalp'e göre insan; beyaz, siyah, sarı ve kırmızı ırktan oluşur³⁶. Bu sınıflandırmada, başta da değinildiği gibi sadece dış görünüş ve fizyolojik yapı esas alınmıştır. Modern ırkçılığın öncülerinden sayılan Arthur de Gabineau ise, kırmızı ırkı yaptığı sınıflandırmaya almayıp beyaz ırkı üstün saymıştır. Ona göre beyaz ırk, üstün bir zekâ, ahlak ve kabiliyete sahiptir. Bu durumun haklılığını anlamak için, Batı'nın, tüm dünyaya yayılan etkisine bakmak yeterlidir. Üstün ırk Avrupalıların oluşturduğu ari ırktır³⁷. Dahası, ona göre siyah ırk, her türlü beceriden ve zekâ parlısından yoksun bir ırktır. Amerikan yerlileri olan Kızılderililer de siyahlara eş değerdedir. Sarı ırk ise fikri yetenekleri bakımından oldukça sınırlıdır. Sarı ırkın, siyah ve kırmızı ırktan farkı ise; zayıf olmaları ve bazı sıradan istek ve arzularının olabilmesidir³⁸.

³² Ömer Demir ve Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s.108.

³³ Montserrat Guibernau, *Milliyetçilikler*, Çev. Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1997, s.144.

³⁴ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Çev. Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2013, s.533.

³⁵ Ernest Renan, "Millet Nedir?", Mümtaz'er Türköne, (ed.), *Milletler ve Milliyetçilikler*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2012, s.52.

³⁶ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Toker Yayınları, İstanbul, s.21.

³⁷ Niyazi, a.g.e., s.122.

³⁸ Giddens, a.g.e., s.533.

“İrk” kavramı, bilimsel alanda farklı şekillerde tartışılmaktadır. Ancak, bilimsel olarak bir geçerliliği olup olmadığı net değildir. Bu alanda tartışılan fikirlerden bir tanesi irkin tarihsel süreç içerisinde yaşanan olay ve gelişmelere göre değişen bir kavram olmasıdır. İkincisi ise fiziksel görünümlere göre yapılan ırksal sınıflandırmanın bilimsel yönünün zayıf olmasıdır. Ancak, bu yönüyle daha büyük destek görmektedir. Toplumsal yapıların özelliğine göre ırka yüklenen anlamlar farklılık gösterebilmektedir. Bu anlamda, ırksal bakış açısını temel alan devlet yönetimleri sahip olduğu gücü ve kaynağı ayrıcalıklı ırka, gruplara dağıtmak gibi politikalarla ırkçılığa evrilebilmektedir³⁹. Bu bağlamda, Arthur de Gobineau (1816-1882) gibi düşünürler, dünyada ırkçılık ile özdeşleşen hareketlere ilham kaynağı olmuşlardır. Örneğin, Almanya’da Yahudi soykırımını yapan Adolf Hitler ırkçılığına, İtalya’da Mussolini faşizmine, Amerika Birleşik Devletlerindeki Ku-Klux-Klan hareketine ve Güney Afrika’daki 1948-1994 yılları arasında uygulanan ırkçı politikalara (apartheid) esin kaynağı olmuşlardır⁴⁰. Dünyada yaşanan her türlü değişimin, gelişimin ve olumlu-olumsuz tüm olayları açıklamaya çalışırken ırksal farklılıklar veya üstünlüklere başvurulmuştur. İrkçılar, olumlu davranış ve gelişmelere sadece kendi ırklarının sahip olduğunu düşündüklerinden kendi ırklarını diğerlerinden üstün tutmaktadırlar. İrkçılıkta, diğer ırklar üzerinde egemenlik kurmanın doğal ve gerekli olduğu düşünülmektedir. İrkçılık, bu hegemonyanın devam edebilmesi için gerekli mücadelenin verilmesi gerektiğini öngören bir ideolojidir⁴¹. Kısaca, ırkçılıkta çevresel, siyasal ve sosyal olay ve sonuçların ilişkisi bireylerin doğuştan sahip olduğu biyolojik özellikler üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır.

Renan ise ırk konusunda 21. yüzyıl dünyasına ışık tutacak anlamlı ve kapsamlı bir açıklama yapmıştır. Ona göre, dünyada saf ırk bulmak mümkün değildir ve devletlerin yönetimini ırksal temele oturtulması yanlıştır⁴². Günümüzde, baskın olarak ırksal ve kültürel farklılıklar zenginlik olarak görülmektedir, buna rağmen, ırkçı dalgalanmalara da rastlanabilmektedir.

1.1.3.3. Milli Kimlik

Kimlik çok çeşitli ve farklı şekillerde tanımlanan bir kavramdır. Genel olarak, bireyin kendini bulma ve tanıma isteğinden meydana gelen kimliğin tanımlamaları farklı disiplinlere göre çeşitlilik göstermektedir. Kimlik, toplumsal yapının kökenini

³⁹ Montserrat Guibernau, “National identity, devolution and secession in Canada, Britain and Spain”, *Nations and Nationalism*, 2006, 12 (1), s.51-76.

⁴⁰ Mustafa Erkal, Burhan Baloğlu ve Filiz Baloğlu, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.137.

⁴¹ Füsun Alver, “Kapitalist üretim sürecinde ırkçılık, futbol ve medya”. *İletişim ve Kuram Dergisi*, 2008, Cilt: 26, s.223.

⁴² Renan, a.g.e., s. 52.

oluşturan en önemli olgudur. Sosyal psikologlara göre, benlik ve kimlik kavramlarını birlikte ele almak gerekir. Çünkü öz bilinç olarak da nitelendirilen benlik, kimliğin temel yapısını oluşturmaktadır⁴³. Ünlü sosyolog ve kültürel teorisyen Hall' e göre kimlik, bireylerin kültürel yapısı ile yaşam deneyimlerinin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan, öz güven ve bütünleşme sonucu gelişen bir aidiyet duygusudur⁴⁴. Bireyin kendini bulması ile ilişkilendirilen kimlik, "kim, kimlerden" sorularına verilen yanıtlardan oluşmaktadır. Bireylerin tutum, inanç, değer yargıları, yaşadığı ortam ve yaşam biçimini sembolize etmektedir ve kimliğin, toplumun sosyal iletişim ve etkileşimi üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır⁴⁵. Psikologlara göre ise kimlik, bireyin kendisi olma, kendisine verdiği değer ve saygıyı tanımlayan benlik kavramı ile eş değer görmektedir. Çocukluk döneminde oluşmaya başlayan kimlik, yaşam boyu gelişmeye ve dönüşmeye devam etmektedir. "Ben kimim?" sorsuna yanıt aranır. Buradaki "ben" in tanımlanmasıyla kimliğin, sosyal ve psikolojik boyutu ortaya konulmaktadır.⁴⁶ Burada psikologlar, kimlik oluşumu üzerinde özellikle ailenin önemli bir rolünün olduğunu ve toplumsal yaşam içerisinde kimliğin gelişerek şekillendiğini ifade etmektedirler.

Milli kimlik çok boyutludur ve bu kimliğin oluşması için tarihsel bir süreç gerekmektedir⁴⁷. Halkın bünyesinde, üstten zorlamayla ya da yüzeysel yöntemlerle, kısa zaman içerisinde milli bir kimlik oluşturmak mümkün değildir. Milli kimliğin oluşmasında yaşanan ortak trajik olaylar, ortak sevinçler, milli günler, inançlar, siyaset ve ortak yaşam tarzları etkilidir. Bazı düşünürler ise milli kimliği manevi boyutta ele almaktadır. Kösoğlu'na göre; yaşam koşulları, özellikleri, duygusal yapıları, sevinçleri, ağıtları, yas tutma şekilleri, inanç sistemleri gibi farklı kültürel özellikleriyle bütünleşen toplumlar, ortak bir milli kimliğe sahip olurlar⁴⁸. Milli kimliğin oluşumu üzerinde;

- Tarihsel olarak paylaşılan bir toprağın/ülkenin ya da yurdun olması,
- Toplumunu oluşturan bireyler arasında ortak inanışlar ve tarihsel hafızanın olması,
- Ortak toplumsal bir kültürün olması,
- Toplumun ortak görev, yasa, hak ve hukuka sahip olması,

⁴³ Ahmet Ulvi Türkbağ, "Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 2003, Sayı: 23 s. 209-216.

⁴⁴ Stuart Hall, "Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler", Anthony D. King (ed.), *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, Çev. Gülcan Seçkin ve Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.76.

⁴⁵ Sibel Karaduman, "Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü", *Journal of Yaşar University*, 2010, 5 (17), 2886–2899, s. 2886.

⁴⁶ Cengiz Güleç, *Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi*, V Yayınları, 1992, s.14.

⁴⁷ Mümtaz'er Türköne, *Türklük ve Kürtlük*, Ufuk yayinevi, 2008, s.30.

⁴⁸ Nevzat Kösoğlu, *Milli Kültür ve Kimlik*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013, s.17.

- Toplumunu oluşturan bireylerin paylaşılan ülke, toprak veya yurttan serbestçe hareket etmeleri ve ortak bir ekonomik yapıya sahip olmaları, gibi faktörler etkili olmaktadır⁴⁹.

Günümüz modern dünyasında hissedilen ve algılanan ortak geçmiş, hala etnik ve millilik üzerinden tanımlanmaktadır. Küreselleşme ile birlikte kimlikler, değişen üretim ve tüketim türleri ile yeniden şekillenmektedir. Oluşturulan Batı algısına rağmen kimlikler varlığını, etnik ve milli yapılarını hala güçlü bir şekilde korumaktadır⁵⁰. Kapitalizmle birlikte değişen tüketim ilişkilerinin sonucunda, kimliklerin baskılanmasına karşın post modern zihniyet ile azınlıkların kültürel mücadelesi, kimliğin çok boyutlu varlığını korumaktadır. Modern dünya yapısında milli kimliğin ve milliyetçiliğin, tarihsel süreç içerisinde varlığını güçlendiren ve kalıcı kılan faktörler bulunmaktadır⁵¹. Bunlar;

- Umutsuzluğun ve kayıtsızlığın kimlikle aşılma çabası,
- Kolektif itibarı ve kültürü koruyarak geleceği inşa etme çabası,
- Toplumunu belirli ortak değerler etrafında kenetleyerek kardeşlik duygusunu pekiştirme çabası,

Milli kimlik ile milliyetçiliğin ilişkisi açısından bakılacak olunursa Smith'e göre milli kimlik, milliyetçiliğin önemli bir unsurudur. Milliyetçiliği, bireylerin toplumsal tarihini, yaşam tarzını, ailesel özelliklerini kapsayan kültür ve eğitim biçimi olarak değerlendirmektedir. Milliyetçiliği siyasi bir doktrin olmaktan daha çok toplumda yaygınlık gösteren kültürel bir kimlik biçimi olarak kabul eder. Bu bağlamda, millet ve milli kimlik milliyetçiliğin doğal bir sonucudur. Bunlar, milliyetçiliği temel alan bireyler tarafından ortaya konulan ortak değerler bütünüdür⁵².

Kimlikler, ortak paylaşım dâhilinde uzun ve kolektif yaşam sonucunda oluşmaktadır. Kimliklerin sahip olduğu kapsayıcı ve korumacı özellikler, daha azınlıkta olan unsurları dışlayabilir veya yok sayma eğiliminde bulunulabilir. Bu nedenle baskın olan toplumun özelliğine göre bazen dini, bazen de etnik kimlikler problemler yaşayabilmektedir.

1.2. Milliyetçilik Kuramları

Toplumsal olgulara bilimsel alanda açıklama yapılırken, bu olguların sınırını çizmek ve bunları sistematik bir şekilde temellendirmek gerekmektedir. Bu çerçevede de kuramlar aracılığıyla yapılmaktadır. Bu bağlamda, günümüzde dahi, hem sosyal

---

⁴⁹ Smith, a.g.e., s.32.

⁵⁰ Smith, a.g.e., s.34.

⁵¹ Smith, a.g.e., s.255.

⁵² Smith, a.g.e., s.147.

hem de siyasal anlamda bir fenomen olan milliyetçilik açıklanırken kaçınılmaz olarak, kuramlar çerçevesinde ayrıntılı olarak ele alınmalı ve incelenmelidir.

Bu bağlamda, Millet ve milliyetçilik ile ilgili kuramsal yaklaşımlar üç başlık altında sıralamıştır;

1. İlkçi ekol (Primordialism, Özcülük)
2. Modernist (Araçsalıcı) ekol
3. Etno-sembolcü (sosyal-politik) ekol

1.2.1. İlkçilik (Primordialisim, Özcülük) Ekolü

Bir milliyetçilik Kuramından daha çok bir bakış açısı ve etnisite kuramı olarak değerlendirilen İlkçilik terimi (Primordial)⁵³ ilk kez, Edward Shils tarafından 1957de yazılan bir makalede; aile içi ilişkilerden, bunun yanında en temel, kişisel, kutsal ve sivil bağlardan bahsederken kullanılmıştır. Daha sonra Clifford Geertz tarafından, İlkçilik terimi geliştirilip, etnik kimlik ve bileşenlerini araştıran çalışmalar içerisinde kullanılmıştır⁵⁴.

İlkçilik yaklaşımı; Milliyetçi ideolojinin bakış açılarından olan, insanların kendi hür iradesiyle seçerek ve isteyerek katıldığı "İradi Milliyetçilik"i değil de üyelerinin ayrılmadığı, değişmez, doğumla gelen, "Organik Milliyetçilik"i temsil etmektedir. Felsefi anlamda Alman Romantiklerine kadar götürülen bu akımda ortak paradigma, milletlerin doğal bir yapı, organizma olmalarıdır⁵⁵. Bu yaklaşım, etnik kimliğin birincil olduğunu, etnik ve milli kültürün kökeninin ve onları oluşturan tüm unsurların ve tüm bileşenlerin etnik kimlikten türediğini, kaynağının da etnik kimlikte aranması gerektiğini, her şeyden önce etnik kimliğin var olduğunu söylemektedir. Etnik gruplar kadim zamanlardan beri var olan ve varlıkları ekonomik, sosyal, kültürel, tarihsel, coğrafi, vs. faktörlerle açıklanamayan topluluklardır⁵⁶. Bu yaklaşım, 2.Dünya Savaşından sonraki dönemde, faşizm ile eşdeğer görülmüş ve utanç kaynağı olarak değerlendirilmiştir⁵⁷.

İlkçiliği benimseyenler arasında üç farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, "doğalıcı" olarak bilinen ancak günümüzde çokça kabul görmeyen bakış açısıdır. Bu bakış açısına göre; etnik kimlik, insanın doğal bir parçası olan temel duyular kadar önemlidir⁵⁸. Her birey içine doğduğu toplumun ayrılmaz bir parçasıdır.

⁵³ Çilliler, a.g.t., s.33-34.

⁵⁴ Özkırmı, a.g.e., s.76-77.

⁵⁵ Ufuk Şimşek, Milliyetçilikler ve Milletin Oluşumu Üzerine Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2009, Cilt: 13, s.82.

⁵⁶ Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot, *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*, Çev. Devrim Çetinkasap, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.12-42.

⁵⁷ Çilliler, a.g.t., s.34.

⁵⁸ Özkırmı, a.g.e., s.78-79.

Buna göre, milliyetçilik insanın doğası gereği her toplumda vardır. Bu bakış açısı, İlkçiliğin uç noktasını temsil etmekte ve etnik kimliğin önemine vurgu yapmaktadır. İkinci yaklaşım, "biyolojik" olarak isimlendirilmekte olup "üreme"yi temel alır. Buna göre; üreme eyleminde insanlar, içgüdüsel olarak, başarılı bir şekilde gen aktarması yapmak için kan bağı ya da akrabalık bağı olan kişileri seçer. Bu şekilde aidiyet duygusu daha da gelişir ve etnik grubunu daha da çok sahiplenir. Bu şekil de birey, milletini geniş bir aile olarak görür. Üçüncü yaklaşım ise Kültürel İlkçiliktir. Doğalcıların benimsediği, milletlerin doğal yapılar olduğu fikrine karşı çıkıp, etnik bağlılıklarda din, dil, geçmiş yaşantılar gibi öğelere duyulan inancı ön plana çıkarmaktadırlar. Edward Shils'e göre modern toplumlarda akrabalık ve dinsel bağlar gibi geleneksel bağların etkisi hala devam etmektedir⁵⁹. Milletlerin bir takım kültürel bağlara sahip olduklarını ve her şeyden önce bunların var olduğunu savunmaktadır⁶⁰.

1.2.2. Modernist (Araçsalıcı) Ekol

Modernist ekolünü temsil eden düşünürler, milliyetçiliğin son bir kaç yüzyıla ait bir fenomen olduğunu ileri sürmektedirler. Dolayısıyla milliyetçiliğin; imparatorluk yapısı içinden çıkıp ulus-devlet modellerine evrilme, laik devlet düzenine geçme, gelişen kapitalizm ve sanayileşme çabaları gibi siyasal, sosyal ve ekonomik süreçlerin akabinde ortaya çıktığını savunurlar. Milliyetçiliği ortaya çıkaracak bu süreçlerin modern öncesi dönemlerde var olmadığını ve bunların modern çağda meydana geldiğini belirten Özkırmımlı; milletlerin ancak "milliyetçilik çağında" sosyolojik bir ihtiyaç haline geldiğini ileri sürmektedir. Ona göre "milliyetçilik milletleri yaratır, milletler milliyetçiliği değil"⁶¹. Bir başka ifade şekliyle belirtmek gerekirse; milliyetçiliğin modern bir olgu, bileşenlerinin de 18. yüzyıl ürünü olduğunu ileri sürmektedirler. Modernistler arasında, ilkçilerde ve etno-sembolistlerde olduğu gibi ortak bir söylev ve duruş bulunmamaktadır. Tek ortak yanları, milletlerin ve milliyetçiliğin modern çağa ait olduğu düşüncesidir⁶².

Özkırmımlı, modernist araştırmacıları, kuramlarında ön plana çıkardıkları etkenlere göre üç ayrı kategoride değerlendirir. Milliyetçiliğin analizinde, ekonomik bileşenlere vurgu yapan araştırmacıları "Ekonomik Dönüşüm", siyasi dinamikleri öne çıkaranları "Siyasi Dönüşüm", sosyo-kültürel değerler üzerinde duranları ise "Toplumsal Kültürel Dönüşüm" başlığı altında tasnif eder⁶³. Fakat bu çalışmada bu üç kategori ayrı ayrı ele alınmamaktadır. Milliyetçiliğin teorik çerçevesini oluşturan

⁵⁹ Şimşek, a.g.m., s.84.

⁶⁰ Özkırmımlı, a.g.e., s.86-87.

⁶¹ Özkırmımlı, a.g.e., s.98.

⁶² Çilliler, a.g.t., s.39.

⁶³ Özkırmımlı, a.g.e., s.98-99.

önemli düşünörlere ve ortaya attıkları iddialara, genel bir fikir sahibi olmak adına, ana hatlarıyla, genel bir bakışla değinilecektir.

1.2.2.1. Tom Nairn: Dengesiz Kalkınma ve İşgal Altındaki Ülke Elitleri

Tom Nairn, etnik grupların kökeninin 1800'lerden beri süregeldiğini kabul etmektedir. Ancak, Gellner gibi Nairn'de, milletler ve milliyetçiliğin modernliğe has bir olgu olduğunu ileri sürmektedir⁶⁴. Milliyetçiliği tetikleyen unsurların, kapitalizmin dengesiz gelişimi olduğunu ileri sürer ve kökenlerinin; halkta, bireylerin kimlik ihtiyaçlarında veya bastırılmış tutkularında değil, dengesiz kalkınmada⁶⁵ ve emperyalizmin gelişim süreçlerinde aranması gerektiğini belirtir. Tom Nairn, milletlerin ve milliyetçiliğin sosyal ve ekonomik gelişmelerin doğal bir sonucu olduğunu ileri sürer. Diğer bir deyişle; millet ve milliyetçiliğin ortaya çıkışını, kapitalizmin yaygınlaşmasına bağlamaktadır. Tom Nairn'in milletin ve milliyetçiliğin kapitalizmin mahsülü olduğu düşüncesi, daha anlaşılabilir bir şekilde, şöyle özetlenebilir.

1800'den beri süregelen, acımasız emperyalist saldırılar sonucunda işgal altındaki ülke elitleri, bu yayılmacı harekete karşı koyacak güce, zenginliğe ve basirete sahip değillerdi. Elleriindeki tek güç, sahip oldukları yerli insan kaynağıydı ve bir şekilde onların nefretlerini, acımasız emperyalistlere yönlendirmeleri gerekmektedir. Elitler, direnişini yükseltmek adına insanlarından tarihine, geleneklerine, kültürüne ve diline sahip çıkmalarını ve bu alanlarda yazmalarını istemek zorunda kalmışlardır⁶⁶. Bu durum karşısında Smith, "milliyetçiliğin neden saldırgan, sınıflar arası, popülist bir hareket olduğunun ve neden kendi sosyal ve politik amaçları için birleştirici olarak kültürel romantizmde bulunduğu cevabıdır" der.⁶⁷

1.2.2.2. Karl W. Deutsch: Homojen İletişim Ağı

Karl W. Deutsch "sosyal iletişim" teorisinden hareketle, milliyetçiliğin temelini açıklar. Toplumsal dönüşüm sürecini ise "dilsel bütünleşme ve iletişim kanallarının bütünleşmesi" olarak iki aşamayla açıklamaktadır⁶⁸. Buradan hareketle de, milliyetçiliği temellendirirken, endüstriyel gelişmelerin belirleyici olduğunu ileri sürer ve tarım toplumundan endüstri toplumuna doğru geçiş üzerine odaklanır.

⁶⁴ Anthony D. Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, Çev. Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002, s.6.

⁶⁵ Tom Nairn, *Maladies of Development: Nationalism*, (ed.), John Hutchinson, Anthony D. Smith, Oxford University Press, Oxford, 1994, s.72.

⁶⁶ Roza Süleymanoğlu, Milliyetçilik Kuramları Bağlamında Kürt Milliyetçiliğinin Analizi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, 2015, s.48 (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**).

⁶⁷ Smith, a.g.e., s.6.

⁶⁸ Emre Yıldırım, "Modernite ve Milliyetçilik: Modern Milliyetçilik Kuramları Üzerine", *The Journal of Academic Social Science*, 2014, Cilt: 2, s.27.

Endüstrileşme, işleyiş süreçlerine göre tek tip bir iletişim ağı oluşturmuştur ki buna “homojen iletişim ağı” denmektedir. Roger’ e göre Deutsch’ un görüşleri şöyledir:

İlk aşamada, endüstrileşmeyle gelen homojen iletişim ağının başlangıç noktasını “dil”e bağlar. Dil ile kurulan bu iletişim ağıyla beraber, toplumsal “asimilasyon ve hareketlenme” arasında bir korelasyon ortaya çıkar. Milliyetçilik ise bu korelasyonun sonucunda gelişir. Sanayileşmenin ürünü olan toplum bireyleri, gün içerisinde, zamanlarının çoğunu birlikte geçirirler ve yine iş alanlarında faaliyet gösterirken daha fazla iletişim kurma gereği hissederler⁶⁹. Bu durum ise dilin ortak kullanımını zorunlu kılar. Toplum içinde; dilsel birliğin sağlanması, ekonomik değişim, iletişim koşulları, sosyal paylaşımlar vb. gibi temasların kurulması süreçleri, topluluğun bileşenleri arasında organik bir bağ kurulmasına katkı sağlar. Ortak dil aracılığıyla sağlanan bütünleşme, milliyetçiliğin de hızla yayılmasına yardım edecektir.

Deutsch, dil üzerinden yaşanan etkileşimin ve sonuçlarının, tarımsal evrede de kendini gösterdiğini belirtir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçen bireyler bu süreçlerde bazı sorunlar ve adaptasyon problemleri yaşarlar. Diğer bir deyişle toplumun fertleri; daha sıcak ve birincil ilişkiler yaşadıkları kapalı toplumlarından (köy), ikincil ilişkilerin baskın olduğu ve yüksek çalışma temposu dayatan sanayi toplumuna (şehir) geçiş süreçlerinde, bir karmaşa yaşarlar. Bu karmaşa “toplumlarda içsel psikoza” neden olur ve eskiye özlem başlar. Bu da “propaganda ve tarihselcilik” i getirmektedir ki bu da farkında olmadan milliyetçiliği beslemektedir. Bu durumda “milliyetçilik toplumsal bir özgürleşme mantığını da içinde barındırır”⁷⁰.

Deutsch; bir yandan, endüstri evresinde ve tarım evresinin başında, sosyal iletişime ve onun en önemli sonucu olan dilsel bütünleşmenin oluşmasına değinmekte, öte yandan da nüfusu oluşturan toplumların bazı kesimlerinde yerel etnik dillerin konuşulmaya devam edildiğini belirterek “iki dillige” dikkat çekmektedir. Ortamda farklı dillerin konuşulmasının, etnik unsurların çatışmasını engellediğini ve uyum içinde yaşayan bir milli kimlik oluşturduğunu ileri sürmektedir⁷¹. İkinci aşama ise iletişim kanallarının ya da ağının bütünleşmesidir. Bireyler arasındaki ulaşım ve iletişimsel mesafeler; altyapı, yol, posta ağının kurulması gibi faaliyetlerle ortadan kaldırılır. Böylece, topluluğun üyeleri, kendisinden uzak bireylerle düzenli olarak ve “normalleşmiş biçimde” etkileşim yaşar⁷². Böylece, topluluktaki bireyler birbirine bağlanır, bütünleşme gerçekleşir ve sonuç olarak ortak bir “Dünya milliyetçiliği” oluşur. Yani milliyetçilik, etnik gruplar tarafından yerel düzeyde ve yerel kültüre

⁶⁹ Antoine Roger, *Milliyetçilik Kuramları*, Çev. Aziz Ufuk Kılıç, Versus Kitap, İstanbul, 2008, s.45.

⁷⁰ Süleymanoğlu, a.g.t., s.41.

⁷¹ Roger, a.g.e., s.41.

⁷² Yıldırım, a.g.m., s.28.

dayalı gruplar tarafından değil, ortak bir evrensel kültüre dayanan ve gerektiğinde birbirini tamamlayan bireylerden oluşan bir yapı haline gelir⁷³. Ekonomiyle ortaya çıkan bir milliyetçiliğin, farklı kimlikler üzerinde etkili olacağını ve onları erozyona uğratıp dönüştüreceğini savunan Deutsch, milliyetçiliği basit olgularla açıkladığı iddia edilerek, bu görüşünden dolayı, indirgemecilikle (redüksiyonizm) eleştirilmiştir.

1.2.2.3. Ernest Gellner: Endüstrileşme Sonrasında Yeni Bir Örgütlenme İhtiyacı

Ernest Gellner, modernist teorilerin önemli ve kendisine en fazla gönderme yapılan temsilcilerinden biridir. Milliyetçiliğin kökenlerini, kültür ve örgütlenmenin tarihi seyrine dikkati çekerek açıklamaya çalışan Gellner, milletlerin ve milliyetçiliğin modern çağda oluşan birer fenomen olduğunu tespit etmiştir⁷⁴. Gellner' e göre, endüstrileşme toplumda yeniden bir örgütlenme ihtiyacı doğurur. Bu ihtiyaç toplumları kültürel homojenizasyona sürükler. Bu ortamda da milliyetçilik gelişir⁷⁵.

Gellner'a göre, "Milliyetçilik, ne doğada verilidir ne de insanlık durumuna has bir bileşendir." Ona göre milliyetçilik, modern çağda yani modernite de sosyolojik bir gerekliliktir⁷⁶. Milliyetçiliği, modernitenin doğal bir sonucu olduğunu ifade eden ve endüstrileşme süreçlerine vurgu yapan Gellner'in bu sosyolojik modernleşmesi, Nairn'in ileri sürdüğü dengesiz kalkınma modelinden farklılıklar arz etmektedir.

Ona göre, endüstrileşmenin etkisi, ekonomik alandan öteye gider. Sanayileşmenin homojen bir toplum yapısını da gerekli kıldığını kabul eden Gellner; din, gelenekler, akrabalık ilişkileri ve feodalizm gibi paradigmaların, insanları birbirine kenetleyip örgütlemeye yetersiz kalacağını söyler. Dolayısıyla, bu örgütlenmeyi sağlayacak yeni ve bütünleyici bir paradigmaya ihtiyaç vardır. Bu paradigma ise endüstrileşme evresiyle var olan milliyetçiliktir⁷⁷. Ona göre; modern çağ, milliyetçiliği var ederken milliyetçilik de milleti var etmiştir. Millet oluşumunda ise, önceden süregelen kültür veya asimilasyonla oluşturulan üst kültür, toplumun geneline nüfuz eder. Bununla beraber toplumu cezbedecek mitler ve geleneklerle harmanlanan, kıvanç uyandıran yüksek kültür oluşturulur. Bu yüksek kültür milliyetçiliği tetikler. Endüstrileşme aşamasında toplumun geleceği, milliyetçiliğin uyandırılması ve sonraki süreçlerine bağlıdır. Gellner'in, 'toplumsal-kültürel dönüşüm' kategorisine göre, endüstrileşme sonunda oluşturulan yüksek kültür, tüm alt kültürleri ve tüm bireyleri kapsıyorsa, ya da kültür emperyalizmi ile asimile ediyorsa, toplumu bir arada tutacak olan, milliyetçiliği oluşturur. Ancak Gellner'in,

⁷³ Gellner, a.g.e., s.140.

⁷⁴ Gellner, a.g.e., s.118.

⁷⁵ Yıldırım, a.g.m., s.27.

⁷⁶ Şimşek, a.g.m., s.85.

⁷⁷ Murat Çiftçi ve Recep Seymen, "Causes of public rejection for Ottoman's Kaime (Integrated synthesis with ternary among Hayek-Gellner-Keyder)", *Journal of Human Sciences*, 2012, 9 (1), 956-964

endüstriyel kapitalist toplumlarda üst kültürün, alt kültürleri asimile edeceği öngörüsü ve kültürel homojenizasyon gerçekleşmemiş, bugüne kadar etnik sorunlar artarak devam etmiştir⁷⁸.

Gellner'in kültür merkezli yaklaşımı ile Deutsch'un modernleşmeci-evrimci yaklaşımı arasında da bazı farklılıklar bulunmaktadır. İlk fark, milliyetçiliğin ortaya çıkışıyla alakalıdır. Deutsch, Ortaçağ sonlarından itibaren başlayan Batı Avrupa orjinli modernleşmenin, ulusun ve milliyetçiliğin çıkış nedeni olduğunu ileri sürer. Buna karşılık Gellner, sanayileşmenin yarattığı anksiyetenin, milliyetçiliğe neden olduğunu savunur. Deutsch, yaklaşımında ulusun "devletleşme süreci" ni masaya yatırırken Gellner, bu "devletleşme sonuçlarını" ve takip eden "karmaşa ve buhran evreleri"nin, devletlere sorun yaratan, bölücü, hatta ırkçı akımlar kanalıyla, milliyetçiliği beslediğini öne sürmektedir⁷⁹.

Gellner'in endüstriyel toplumun varlık sebebini ve geleceğini milliyetçiliğe bağlaması, kronolojik bir hata yapmasına neden olmuştur. Çünkü bu halle Gellner milliyetçiliği, milliyetçiliğin doğurduğu sonuçlarla açıklamaya çalışmaktadır. Öte yandan Gellner, farklı yerel kültürlerin, endüstrileşme sayesinde ulusal potada erimesiyle⁸⁰ beraber, yani endüstrileşme süreçleriyle beraber milliyetçiliğin oluştuğunu ifade eder. Ancak tarihte henüz sanayi düzenine geçmemiş, endüstrileşme aşamasına ulaşamamış, Osmanlı Devleti veya Yunanistan, Sırbistan gibi Balkan devletlerinde milliyetçilik önemli derecede etkili bir toplumsal hareket olmuştur. Bu realite bizi, milliyetçiliğin endüstrileşmeden önce de doğabileceği ihtimaline götürmektedir.

Gellner'in gelişmiş toplumlarda milliyetçiliğin eski önemini kalmayacağını ileri sürer. Ona göre, milliyetçilik, Endüstriyel gelişimini tamamlayan toplumlarda, pasif bir ideolojik görüş olarak eski önemini yitirecektir. Milliyetçilik, Gellner' in vurgu yaptığı gibi sanayileşme aşamasının bir ürünü olarak doğup, sanayileşmiş toplumlarda atıl veya önemsiz hale gelecek ise bu kuram, Quebec gibi sanayileşmiş bölgelerdeki milliyetçi akımları açıklamada yetersiz kaldığı görülmektedir⁸¹.

1.2.2.4. Eric Hobsbawm Toplumsal Bütünlüğü Sağlamak - İcat Edilmiş Gelenekler

Hobsbawm'ın milliyetçilik tanımı, Gellner'in tanımıyla aynıdır. O da Gellner gibi milliyetçiliğin, milletlerden önce geldiğini ileri sürer ve bu nedenle "ilkçilerden" ayrılır

---

⁷⁸ Çilliler, a.g.t. s.207.

⁷⁹ Suavi Aydın, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s.73.

⁸⁰ Partha Chatterjee, *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası*, Çev., Sami Oğuz, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s.23.

⁸¹ Hüseyin Kalaycı, *Ulus Devletin Başağrısı Ayrılıkçılık: Kanada Quebec Örneği*, Liberte Yayınları, Ankara, 2010, s.201.

ve “modernist” kuramcılar arasında yer edinir. Hobsbawm, 19. yüzyılda ortaya çıkan millet kavramının ve milliyetçilik hareketlerinin, özgürleştirici ve birleştirici olduğunu, ancak; 20. yüzyıl sonu milliyetçi hareketlerin olumsuz, hatta bölücü olduğunu dile getirir⁸². Eserinde, bu milliyetçi hareketlerin ‘Habsburg, Çarlık Rusya ve Osmanlı Devletine karşı gelişen ve etkisi zayıf olan “özgürlük hareketleri” olduğunu da vurgulamaktadır.

Marksist bir bakış açısıyla milliyetçiliği tanımlayan Hobsbawm, milliyetçiliğin kapitalizmin ürünü olan “ulus-devlete” karşı olduğunu savunmaktadır. Hobsbawm’a göre milletler ve milliyetçilik bir “toplumsal mühendislik ürünüdür.” Bu süreçte, üzerinde durulması gereken en önemli olgu “icat edilmiş geleneklerdir”. Sonradan yaratılan bir dizi alışkanlık ve uygulamalar, sıklıkla tekrarlanarak topluma empoze edilir. Böylece, geçmişle bugün arasında bir köprü oluşturulur. Bu şekilde sonradan edinilmiş gelenekler hakkında, süreklilik hissi oluşturulur⁸³. Modernist çizgide, Özkırmılı’nın terminolojisiyle, siyasi dönüşüm kategorisinde değerlendirilen Hobsbawm, milliyetçiliğin “icat edilmiş bir gelenek” olduğunu, icat edilen en önemli geleneğin ise ‘milli bilinç’ olduğunu savunur. Gelenekler, toplum bireyelerine aidiyet duygusu katarak onları birbirlerine bağlar. Böylece, milliyetçiliğin toplumsal bütünleşmeyi sağlayıcı “siyasal bir aktör” olma özelliği öne çıkar. Hobsbawm, var olan ve eskiden beri süregelen, tarihsel konjonktüre göre de dönüştürülebilen gelenekler ile zamanla ortaya çıkan, yeni gereksinimleri karşılamak için icat edilen gelenekleri birbirinden ayırır. İlk sıradaki geleneklerin örnekleri, çoğu toplumlarda hatta muhafazakâr diyebileceğimiz toplumlarda bile görülebilir. İkinci sıradakiler ise toplumsal dönüşümün ve hareketlerin hızlı olduğu dönemlerde, modern toplumlarda görülür. Bu dönemlerde toplumu kontrol etmek zordur. Yapay ya da sonradan üretilmiş de olsa, toplumu bir arada tutmaya yarayacak, ortak heyecan ve algı oluşturacak değerlere ihtiyaç vardır. Özkırmılı, Hobsbawm’ın halkı denetim altına almayı ve sisteme entegre etmeyi üç yolla açıkladığını belirtir. Bunlar, “yeni kurumlar oluşturmak (festivaller, spor, sendikalar), yeni statü sistemleri ve toplumsallaşma yöntemleri icat etmek (hiyerarşik eğitim sistemi ya da kraliyet törenleri) ve gerçek/yapay grupların bütünlüğünü belirleyen ve simgeleyen topluluklar (örneğin millet) yaratmaktır. Bu sonuncusu özellikle önemli ve yaygındı, çünkü milliyetçiliğin öne sürdükleri, savundukları hep bu tür geleneklere dayanıyordu”.⁸⁴ Bu şekilde oluşturulan milliyetçilik de icat edilmiş bir gelenektir. Hobsbawm’ın saydığı bu üç yol;

⁸² Eric Hobsbawm, **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik**, Çev., Osman Akinhay, 4.Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s.163.

⁸³ Eric Hobsbawm, **Gelenekleri İcat Etmek**, Eric Hobsbawm, Terence Ranger, (ed.), **Geleneğin İcadı**, Çev. Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006., s.1.

⁸⁴ Özkırmılı, a.g.e., s.138.

milleti inşa etmektedir. Bu bağlamda Hobsbawm milleti, bir tarihi-sosyal inşa olarak görmektedir.

Hobsbawm'a göre en çok gelenek icat edilen dönem 1870-1914 arasındır. Bu dönemde özellikle Avrupa ve Amerika'da pek çok millet yaratılmıştır. Bu dönemde, etnik kimliğe ve dile vurgu artmaktadır. Milliyetçilik olgusu da bu paradigmalarda ekseninde, tanım bulma çabaları ile kültürel milliyetçiliği öne çıkartmaktadır. Hobsbawm sosyal ve siyasal değişimleri dikkate alarak yaptığı tarihsel analiz basamağının ikincisi safhası, 1914-1950 yılları arasındır. Hobsbawm, bu dönemi milliyetçiliğin en yoğun yaşandığı dönem olarak niteler. Buna neden olan siyasi etkenler; dünya savaşı akabinde çok uluslu yapıdan ulusal yapıların yani devletlerin kurulması ve yeni çıkan komünist ideolojidir.

Hobsbawm'ın "icat edilmiş gelenekler" kavramına ilişkin, Etno-sembolcüler tarafından eleştiriler bulunmaktadır. Smith bu kavram yerine "eskinin yeniden yorumlanması" ifadesini kullanmıştır. Smith'e göre geçmiş kültürler, bugünü daha çok etkilemektedir. Diğer bir eleştiri ise; Hobsbawm'ın ileri sürdüğü tezin tutarsızlığıdır. Etnik öğelerin modernite öncesinde de var olduğunu belirten Hobsbawm, bu öğelerin milli bilincin gelişmesine katkı sağladığını ileri sürerken aynı zamanda milletlerin modern çağın ürünü olduğunu ifade etmektedir. Bu gerekçeyle Hobsbawm'ın çelişkili bir tavır sergilediği ileri sürülebilmektedir.

1.2.2.5. Benedict Anderson: Yayın Kapitalizmi ve Hayali Cemaatler

Benedict Anderson, 1983 yılında yayınladığı "Hayali Cemaatler" adlı eserinde, Hobsbawm ve Gellner'in yaklaşımına paralel bir şekilde milliyetçiliğin modern süreçlerin ürünü olduğuna ve modern süreçlerin kültürel alanı şekillendirdiğine dikkat çekmektedir. Ona göre; millet, sınırları olan ve egemen olacak şekilde kurgulanmış siyasal bir topluluktur⁸⁵. Ulusalcılık düşüncesine sahip olan toplumlar vasıtasıyla ulus devletinin oluşturulabileceğini belirtmiştir⁸⁶.

Anderson, milliyetçiliğin bir ideolojisi olması nedeniyle, herkesçe kabul edilir bir tanım yapılamadığını ifade eder. Ancak millet ve milliyetçiliğin, din ve akrabalık gibi olgularla bir arada değerlendirilerek bir tanıma varılabileceğini ifade etmektedir. Anderson' a göre, din ya da akrabalık eksenli işlenen milliyetçilikler, modern zamanlarda daha etkilidir. Çünkü "unutulma korkusu" bireyleri, soyu ve toplumu aracılığıyla ölümsüzlük arayışına yöneltir. Oluşan bu dinsel-dilsel toplulukların varlığıyla, "hayal edilmiş siyasal bir topluluk ve hem egemen hem de sınırlı olan" milletin oluşabileceği toplumsal koşulları meydana getirmektedir. Milletler de köklü

⁸⁵ Benedict Anderson, Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, Çev. İskender Savaşır, Metis yayınları, İstanbul, 2007, s.20.

⁸⁶ Anderson, a.g.e., s.21.

hanedanların çöküşü, din ve din orjinli ritüellerin ya da okumaların halk payesinde itibarını yitirmesi sonucunda bu olguların, toplumları birbirine kenetleyen harç olma özelliğini yitirmesi akabinde, “hayali bir cemaat” olarak ortaya çıkmaktadır⁸⁷. Ona göre, milletin oluşum sürecinde toplumsal hayattan dinin ayıklanması etkilidir⁸⁸. Din ile birlikte hanedanlıklar çökmüş, halk için itibarı da kalmamıştır.

Anderson’ a göre milletin ve milliyetçiliğin oluşmasındaki etkili unsurlardan biri de halk dillerinin yaygınlaşmasında etkili olan matbaa kullanımının artması ile başlayan “yayın kapitalizmi” sürecidir⁸⁹. Bu süreç ile birlikte, kitap basımının artması ve bu kitapların yerel dillere çevrilmesi, milli dilin etkisiyle toplumları kendi içlerinde bütünleştirmiş ve kendilerini millet olarak görmelerine veya hayal etmelerine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda, milletin “yayın kapitalizminin bir ürünü” olarak görülmesine sebebiyet vermiştir. Modernitenin ürünü olarak yayın kapitalizmi, yayın kapitalizminin ürünü de millet olmuştur. Diğer bir deyişle Anderson; basılı yayınların (kitaplar, gazeteler vb.) artmasıyla aydınlanan bireylerin, kendilerini bir milletin bileşeni olarak hayal etmelerine neden olduğunu savunmaktadır. Bu şekilde ortak (milli) bir dil, kültür, bilinç ve kimlik oluşturulmuştur. Böylece yeni milletler oluşmuştur. Anderson, Avrupa’da milliyetçiliğin doğuşunu ise üç aşamada incelemiştir; ilk olarak dikey zaman kavramının yanında yatay zaman kavramının (eş zamanlılık) ortaya çıkması toplumsal hayatı köklü biçimde etkilemiştir. İkinci olarak, ‘anavatan’ düşüncesinin belirmesi ile birlikte uzun süre boyunca bir idari birim olarak var olma etkeni devreye girmiş, hayali bütünün oluşturulması için gerekli olan ikinci aşamaya geçilmiştir. Son olarak, eş zamanlılık düşüncesi ile kapitalist yayıncılığın bir araya gelmesi ile ortaya çıkan fikri atılımın kitleleşmesi suretiyle dilde bir standartlaşma sağlanmıştır⁹⁰. Burada Anderson, gazete ve romanların ortak bir zaman algısını yaşamamızda etken olduğundan bahsetmektedir. Gazetelerin, monarşi ve din gibi kadim olguların yerine, uluslar gibi yeni “hayali cemaatlerin” inşa sürecinde ne denli önemli olduklarını söylemektedir. Anderson bu değişimin, Avrupa’da on sekizinci yüzyılda ortaya çıkan gazete ve roman gibi iki imgeleme (tahayyül) biçiminin incelenmesiyle, hayali bir cemaat olarak milletin varoluşu için neden önemli olduğunun daha kolay anlaşılabilceğini söylemektedir. Diğer bir deyişle; bu tahayyül biçimlerinin, milletin ne tür bir hayali cemaat olduğunu bilmenin ve onları temsil etmenin “teknik araçları” olduğunu belirtmektedir⁹¹. “Bir kurgu olarak

---

⁸⁷ Anderson, a.g.e.,s.24.

⁸⁸ Çilliler, a.g.t., s.28.

⁸⁹ Çilliler, a.g.t., s.44.

⁹⁰ Süleymanoğlu, a.g.t., s.48

⁹¹ Anderson, a.g.e., s.41.

gazetenin neredeyse eş zamanlı olarak tüketilmesi (tahayyül edilmesi)⁹² ile toplumsal duygu, düşünce ve algıların hızlı bir şekilde topluma nüfuz ettirilmesini kastetmektedir. Bu unsurlar ile oluşturulan “eşzamanlılık” kavramı ise millet algısının oluşturulmasında önemli derecede etken olarak görülmektedir. Toplumda bu eş zamanlılık kavramının oluşmasında ise belli nesnelere, kavramlar bulunmaktadır. Gazeteler veya dergiler aracılığıyla bireylerin, üyesi olmadığı bir toplumda veya hiç bilmediği bir yerde olan olaylar hakkında, haberdar olunur ve belki de ortak tavır geliştirip ortak hissiyat içinde bulunulur. Farklı toplumların bireyleri adına üzüntü veya sevinç hissedilebilir. Okunan kitaplar ile aynı veya farklı fikirlere ulaşılabilir.

Anderson, Avrupa’da meydana gelen coğrafi keşiflerin ve Avrupalıların dile bakışında yaşanan değişimlerin milliyetçiliğin gelişimini etkilediğini savunmaktadır. Bu sürecin aktif bir katılımcısı olmak zorunda hisseden aydınlar, zamanla halk dilini ve kültürünü benimsemiş ve geliştirmişlerdir. Bu durum ise milliyetçiliğe damgasını vuran önemli bir faktör olmuştur. Anderson ’un, milliyetçiliğin 18. yüzyıla ait bir olgu olduğundan hareketle milliyetçiliğin “kopya edilebilir” bir niteliğe sahip olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, farklı tarihsel süreçlerin kesişmesiyle ortaya çıkan milliyetçilik, farklı coğrafi bölgelere uygulanabilir. Anderson, Asya ve Afrika’daki anti-empyralist milliyetçiliklerin açıklanmasında “kopyalama” kavramını kullanmaktadır. Batı’da ortaya çıkan millet ve milliyetçilik modellerinden uygun olanlarının seçilmesi ve Asya ile Afrika toplumlarında, yerel durumlara uyarlanması gerektiğini savunan Anderson, Avrupa merkezli bir bakış açısına sahiptir. Burada; eğer milliyetçilikler, hayal edilmiş topluluklarını Batı’da ortaya çıkan kopya edilebilir modeller arasından seçecekse, her milletin hayali bir cemaat olması söz konusu olabilir mi? Sorusunu sormak gerekmektedir.

1.2.3. Etno-Sembolcü (Sosyo- Politik) Ekol

Etno-sembolcü (ethno-symbolist) terimi, milliyetçilik kuramları arasında etnik geçmişe ve kültüre vurgu yapan bir ekoldür⁹³. Bunun yanında bu ekol, milletlerin modernitenin bir ürünü olduğunu savunmaktadır. Etno – Sembolcü yaklaşım, Anthony D. Smith tarafından temsil edilmektedir ve ilkçi yaklaşım ile modernist yaklaşım arasında bir orta yol bulmayı amaçlamaktadır. Milletlerin oluşum süreçleri, bileşenlerinin neler olduğu ve etnisite olgusunun milletin oluşumundaki fonksiyonu konusunda, modernistlerden ayrı düşmektedir. Ancak, tarihin geçmiş sayfalarında, milletlerin yerinin önemli olduğunu kabul etmek hususunda, modernistlerle

---

⁹² Anderson, a.g.e., s.50.

⁹³ Özkırmılı, a.g.e., s.209.

uzlaşırlar⁹⁴. Diğer yandan; Milliyetçiliğin moderniteye özgü olduğunu kabul etmekle ilkçilerden ayrılan etno-sembolistler, mevcut olan devletler ve milletlerin, modernite öncesinden süregelen etnik toplulukların devamı olduğunu dolayısıyla bunları, modern olgularla (kapitalizm, sanayileşme vb.) açıklamanın doğru bir yaklaşım olmayacağını ileri sürmektedirler. Etnik kimlikler; her ne kadar göçlerle, savaşlarla ya da farklı milletlerle evlilik gibi olgularla heterojen bir yapıya bürünse de geçmiş ile bağlarını uzun bir süre koruyarak devam ettirirler⁹⁵. Bunun yanında etno-sembolistler, ilkçileri ve modernistleri aşırı olmakla eleştirmektedirler. Etno-sembolistlere göre milletler, hem modernitenin bir ürünü hemde etnik bağlarıyla var olduklarını savunarak iki ekol arasında, bir ılıman kuşak veya bir sentez olarak kendilerine yer edinmektedirler.

1.3. Milliyetçilik ve Küreselleşme İlişkisi

Fransız devriminin temel hedeflerinden biri yurttaşların eşit hak ve özgürlüklere sahip olmasıydı. Bunun dünya toplumu üzerindeki etkisi ve tezahürü ise bu temel hedefler doğrultusunda milliyetçiliğin doğuşu olarak kabul edilen birçok bağımsız ulus devletlerin kurulması olmuştur. Dünyadaki uluslaşma süreci ise toplumsal yapının özelliklerine göre değişmekle birlikte yeni bir süreç gerektirmektedir. Bu süreç devam ederken özellikle 1990 yılları itibari ile küreselleşmenin dünya gündemini meşgul etmeye başladığı görülmektedir. Küreselleşme; Dünya toplumlarının ekonomi, kültür, siyaset, felsefe, hukuk ve iletişim gibi birçok alanları üzerinde etkili olarak bu alanların daha fazla yakınlaşması ve bütünleşmesine neden olmuştur. Bununla birlikte, ulus içi ve uluslararası ilişkiler birbirini daha fazla etkilemeye ve birbiri ile daha fazla bağlantılı olmaya başlamıştır. Küreselleşme ile birçok farklı ulus yerine tek bir dünya merkezi ve pazarı oluşmaya başlamıştır. Ancak küreselleşme çok tartışılan, farklı anlam ve değerler yüklenen son yüzyılın popüler bir kelimesidir. Bu popülariteye rağmen, ortak bir tanım fikrine ulaşılmamıştır. Yenidünya düzenin temelini oluşturan küreselleşmenin çok yönlü olmasından dolayı tanımları ve sonuçları düşünürlere göre farklılık göstermektedir. Bazı düşünürlere göre küreselleşme, emperyalistlerin bir stratejisi ve oyunu olarak görülmektedir. Yapı itibari ile yeni bir olgu olmayan küreselleşmenin modern kapitalizm ile kesişen uzun bir geçmişi bulunmaktadır⁹⁶.

Küreselleşme (Globalizm) kavramı 1990'lı yıllarda çok yaygın olarak kullanılan ve kökü "global" olan kelimedenden türemiştir. Bu kelime İngilizceden dünya literatürüne

⁹⁴ Anthony Smith, *Ethno-Symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*, Routledge, New York, 2009, s.21-23; **aktaran** Çilliler, a.g.t., s.53.

⁹⁵ Süleymanoğlu, a.g.t., s.50.

⁹⁶ H. James Mittelman, *Globalization*, Lynne Rienner Publishers, London, 1996, s.209.

girmiştir. Kelime anlamı ise dünya çapında/evrensel/küresel/bütün dünyayı kapsama şeklidir. Küreselleşmek -globalizm- globalleşme gibi kelimelerin ilk kullanımı, 1944 yılında bir okuma kitabında kullanıldığı görülmüştür. Ancak günümüzde yaygın olarak kullanılan anlamındaki şekli ise ilk defa Kanada'lı yazar olan McLuhan tarafından yazılan "Global Village" adlı kitabında geçmiştir⁹⁷. Daha sonra küreselleşme kelimesinin, 1980'li yıllarda Harvard gibi Amerikan işletme okullarında kullanıldığı ve gittikçe yaygınlaştığı görülmüştür⁹⁸. Sosyoloji alanında ise küreselleşme anlamında kullanılan globalleşme kavramı iyimser bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu bağlamda, ülkelerin birbirinin egemenlik haklarına saygı göstererek ekonomik ve siyasi alanda işbirliği yapması ve ortak pazar oluşturmasıdır⁹⁹. Giddens, 20. yüzyıl sonlarında küreselleşmeyi uzak ve yerel oluşumların birbiri ile etkileşim içinde olması ve dünya genelinde toplumsal ilişkilerin derinleşmesi süreci olarak tanımlamaktadır. Yani, sonuç olarak para ve malların dünya genelinde hareketliliğinin artmasıdır. Z. Bauman'a göre ise egemen olan güçlü iktidarların diğer ülkeler üzerinde işleyen süreçlerin düzensiz yönetim şeklidir¹⁰⁰. Küreselleşme, ekonomik alandaki güçlülere daha güçlü ve zayıf olanları ise daha çok fakirleşmesine neden olmaktadır. Rekabete dayalı küreselleşen dünyada "ekonomik olarak zayıf ülkelerin" rekabet etme gücü yoktur. Öke bu durumu şöyle açıklamıştır: "Küreselleşmeyi anlamak kadar anlatmakta zordur". Küreselleşme yapısı itibari ile kendini inkâr eden, karmaşık, çelişkili ve tartışmalara açık bir yapısı bulunmaktadır. Bazılarına göre insanların başına gelmiş en güzel şey, her sorunu çözen bir deva ama bazılarına göre ise toplumu marjinalliğe ve ülkelerin sömürülmesine eden olan bir ciddi bir sorundur¹⁰¹. Türk Dil Kurumu; dünya toplumlarını ekonomi, siyaset ve iletişim bakımlarından birbirine yaklaştırma ve bir bütün olmalarını sağlama çabalarını globalleşmek olarak tanımlanmaktadır. Sosyal bilimlerin sözlüğüne göre ise küreselleşme, modernleşme sürecinin bir evresidir. Sovyet bloğunun yıkılması ile tek kutuplu bir dünyanın oluşması sonucunda, iletişim ve teknoloji gelişip ve yaygınlaşmıştır. Ulus devletlerin, eskiye oranla etki gücünü kaybederek sanat, hukuk, siyaset ve ekonomik alanda birbirine daha çok yaklaşmasına neden olmuştur. Böylece, dünya ülkelerinin ortak değerler ve yaklaşımlar etrafında toplanmaya zorlanması süreci de küreselleşme olarak tanımlanmıştır¹⁰². Böylece,

---

⁹⁷ Şaban Çalış, *Üç Tarz-ı Siyasetten Globalizme, Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim, Ekonomi*, M. Akif Çukurçayır, (ed.), Çizgi Yayınları, Konya, 2003, s.34.

⁹⁸ Timur Taner, *Küreselleşme; Kuram, ideoloji ve Gerçekler, Marksizm ve Gelecek*, Çizgi Yayınları, İmge Yayınları, Ankara 1996, s.72.

⁹⁹ Mustafa Erkal vd., *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.122.

¹⁰⁰ Zygmunt Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, Çev. Yavuz Aloğan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s.48.

¹⁰¹ Mim Kemal Öke, *Küresel Toplum*, Avrasya Stratejik Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s.1.

¹⁰² Ömer Demir ve Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997 s.144.

Ülkelerin birbirine bağımlığı artmıştır. Odyakmaz ve Acar'ın (2008), küreselleşmeye olan yaklaşım tarzı sosyal bilimler tanımına paraleldir. Küreselleşme, ülkelerin var olan ulusal sınırlarını anlamsız hale getirmektedir. Hızla gelişen teknoloji ve iletişim ağı ile uluslararası, sadece ekonomik alanda değil bilim, sanat, hukuk ve kültür alanında ortak bir değer oluşturulmasına çalışılarak tek tipleşmeye katkı sağlanmaktadır. Bununla birlikte, toplumların birbirleriyle olan etkileşimini de gçlendirmektedir¹⁰³. Küreselleşme, global finans kaynakları ve daha bir çok alanı kapsamasına rağmen ağdaş insana dair çok az bir fikir üretmektedir.

Küreselleşmenin uluslar ve dolayısıyla toplumlar üzerinde çeşitli etkileri bulunmaktadır. Nyang, küreselleşmenin insanlar üzerindeki etkisi ve sonuçlarını şu Şekilde zetlemiřtir¹⁰⁴.

- Yolculukların kısaltılması ve kolaylaştırılması: Ulaşım araçlarının gelişmesi (Uak, hızlı tren, gemiler vs.)
- İnsanlar arasında etkili ve kolay iletişimin sağlanması: Bilimsel ve teknolojik gelişmeler nedeniyle (faks, e posta, telefon, internet vb) fizik-i mesafenin değersizleşmesi
- Dünya ortak kültürünün gelişmesi; özellikle, İngilizcenin bütün dünya toplumu tarafından kullanım oranının artması, toplumların dünya ekonomisi ile entegrasyonu, bilim ve teknolojinin evrenselleşme eğilimleri ve insanlığın seküler bir dini mirası gibi genel faktörler etkisiyle oluşan evrensel dünya ahlak kültürünün oluşması
- İnsan toplumlarının tek tipleşmesi; özellikle, Batı toplumlarında ortak değer olarak kabul gören bütün etkenlerin (zellikle Yahudi, Yunan ve Roma medeniyetleri) dünyanın ortak mirası haline gelmesidir.
- Bu yenedünya düzeninde hiçbir savaşın kazananının olmaması; Soğuk savaş dönemindeki kapitalizm ile komünizm arasındaki savaşlar, bütün insanlığın varlığını tehdit ettiğinden dolayı insanlığı korkutmuştur. Bu korkular, insanların barış içinde yaşama çabaları etrafında kenetlenmesi ve aralarında güçlü bir bağın oluşmasına neden olmuştur.

Küreselleşmenin oluşmasında; ikinci dünya savaşı sonrasında hızla gelişen teknoloji, ucuz, kolay ve etkili iletişim ağlarının açılması gibi faktörler etkili olmuştur. Telekomünikasyon alanındaki gelişim ile herhangi bir ülkedeki insanlar için, dünyanın başka bir ülkesini kendi evi haline getirmiştir. Ancak, küreselleşmenin

¹⁰³ A. Nevzad Odyakmaz ve Necla Odyakmaz-Acar, **İletişim Sözlüğü**, Birinci Basım, *Babil Yayınları*, İstanbul, 2008, s.77.

¹⁰⁴ Süleyman Nyang, **Globalleşmenin Kavramsallaştırılması, Globalleşme Bir Aldatmaca mı?** ev. Havva Karakuş - Keleş, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2002, s. 13-14.

birçok olumlu etkisi yanında çelişkileri de bulunmaktadır. Bülbul bu durumu şöyle açıklamaktadır¹⁰⁵:

- Ne kadar çok özgürlük, o kadar çok anarşi,
- Ne kadar çok küreselleşme, o kadar çok köksüzlük,
- Ne kadar çok kural, o kadar çok kuralsızlık,
- Daha çok egemenlik, klasik egemenlik şeklinin gücünü kaybetmesi,
- Daha fazla birleşme, bütünleşme, daha fazla bölünme,
- Ne kadar ekonomik refah, zenginlik ve o kadar çok açlık, yoksulluk,
- Ne kadar çok hızlanma var ise o kadar çok geride kalanların olması,
- Ne kadar çok kolaylık var ise o kadar çok riskin olması.

Küreselleşmenin toplumdaki algısı farklı olabilmektedir. Küreselleşmenin toplumun kültürel özellikleri üzerindeki siyasal ve ekonomik gücünü açıklamaya çalışmıştır. Bu anlamda, bazılarının göre küreselleşme, yeni bir demokratikleşme sürecini açan uluslararası bir toplum hedefini çağırırken bazıları için ise Amerika'nın, ekonomik ve siyasal alandaki gücünün kültürel alanı da baskı altına alarak, metalarla bütün dünyaya yayılma şeklini ifade etmektedir¹⁰⁶. Ancak, küreselleşmeyi sadece bir etkene ya da faktöre bağlayarak açıklamak anlamsızdır. Küreselleşme, toplumların yaşam şekilleri ve sosyal iletişimini etkileyen bütün faktörleri kapsamaktadır. Öyle ki, bazılarının göre küreselleşmenin 15. yüzyıldan beri toplumsal yaşam içerisinde var olduğu ifade edilmektedir¹⁰⁷. 20. yüzyılın ortalarından itibaren ise küreselleşme, kendisini şu şekillerde göstermektedir¹⁰⁸:

- Devletler, Birleşmiş Milletler, UNESCO, IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Ekonomik İşbirliği Örgütü gibi uluslar ötesi kuruluşlar aracılığıyla dünya genelinde ekonomiyi örgütlemesidir. Bu örgütlerin, ülkelerin egemenliğine müdahale etmediği ve her ülkenin çıkarına saygı duyduğu ifade edilmiş olursa da daha çok, egemen olan emperyalist ülkelerin kuralları ve ilkelerini dayatılmaktadır.

- Medya araçlarının ve teknolojinin gelişmesi ile internetin yaygınlaşması ve bunun, ekonomi dâhil her alanda aktif olarak kullanılması,

- Bilimsel araştırma çalışmalarının gelişmesi, ulaşılabilirliğinin ve uygulama alanlarının artmasıdır.

¹⁰⁵ Kudret Bülbul, *Kültür ve Medeniyet Tartışmalarına Türkiye'den Bakmak, Küreselleşme*, Orion Yayınları, Ankara, 2009, s.17-18.

¹⁰⁶ Hansfried Kellner ve Hans-Georg Soeffner, "Almanya'da Küresel Küreselleşme", Peter L. Berger ve Samuel P. Huntington,(ed.), *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme: Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*, Çev. Ayla Ortaç, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s.10.

¹⁰⁷ Anna Nedjalkova, *Kim Korkar Küreselleşmeden*, Çev. Ahmet Hüseyin, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003, s.38.

¹⁰⁸ Nedjalkova, a.g.e., s.42.

Küreselleşmenin, dünya ekonomisinin toplumsal yapı üzerindeki görünümünün ortaya çıkış şekli olduğu, ileri sürülmektedir. Ancak, bilimsel uzmanlık alanlarına göre küreselleşmenin çıkış şekli ve yarattığı sonuçlar üzerindeki odaklanmalar değişmektedir. Örneğin, sosyologlar küreselleşmenin kültürel yapı üzerindeki sonuçları ile ilgilenirken iktisatçılar ekonominin, siyaset bilimcilerin ise ülkelerin siyasal sistemi üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Küreselleşme ile birlikte sorunlar, bütün dünya toplumlarını etkileyen bir hal almaktadır. Yaşanan siyasi, ekonomi, çevresel alandaki sorunlar, dünya toplumunun ortak kaygısı haline gelmiştir. Dünya sporları, turizm, insan hakları ve HIV/AIDS hastalıkları dünya toplumları arasında ortak bir küreselleşme hissi oluşturmaktadır¹⁰⁹.

Genel olarak, küreselleşme olgusu ve etkilerine bakıldığında ulusların, sadece ekonomik ve kültürel yapısını değil aynı zamanda milletlerin yaşamsal varlığını etkilediği için de milliyetçiliğin doğrudan ilgi alanına girmektedir. Gittikçe modernleşen dünyada, küreselleşmenin ulusal farklılıkları ortadan kaldıracığı düşüncesi, milliyetçileri rahatsız etmektedir. Bireylerin sahip olduğu dil, din ve ırk gibi kültürel kimliklerin modernleşme, Batılılaşma veya Amerikan rüyasına özenme adına yaygın kullanılan iletişim ağlarının etkisiyle zayıflayacağı düşüncesi, milli kimlikleri huzursuz etmektedir. Bu huzursuzluğun doğal bir sonucu olarak küreselleşme ile gelişen bu tehditlere karşı bir direniş gelişmektedir. Ancak, küreselleşme ile kültürel kimliklerin tamamen ortadan silinmesi ve tek bir evrensel egemen kimliğin oluşması, yaşamın doğal yapısı gereği mümkün değildir¹¹⁰. Küreselleşme, modernleşme sürecinin en güçlü ve baskın olduğu sanayileşme döneminde dahi kültürlerin değişimi üzerinde önemli bir etki yaratmadığı görülmektedir. Yaşanan her yeni değişim, dönüşüm veya yaygın kabul gören ideolojinin toplumsal etkisi, farklılık göstermektedir. Kapitalist üretim şekillerinin ve sanayinin, gelişmekte olan ülkelere ihraç edildiği süreçlerde, her toplum veya ülke kendi kültürel yapısı içerisinde yorumlayarak dönüştürmektedir. Bu dönüşüm süreci dikey değil, yan yana ve iç içedir¹¹¹.

Sonuç olarak, küreselleşme ile milliyetçilik ilişkisine bakıldığında, genelde etki ve tepki nedenselliği kapsamında incelendiği görülmektedir. Ancak, küreselleşmenin bütün toplumlara ve ya ülkelere etkisi farklı olacağından yaşanan kültürel değişimler, milli reaksiyonlarda farklılık göstermektedir. Küreselleşmenin, resmi milliyetçiliği zayıflatabildiği gibi, yaşanan ekonomik sıkıntılar ve toplumsal sorunlar nedeniyle toplumlar arasında oluşacak tepkiler sonrasında, milliyetçilik duyguları tekrar

¹⁰⁹ Bryan S. Turner, *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*, Anka Yayınları, İstanbul, 2003, s.26

¹¹⁰ Jean François Bayart, *Kimlik Yanılsaması*, Metis Yayınları, Ankara, 1999, s.22.

¹¹¹ Gönül İçli, "Küreselleşme ve Kültür", *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2001, 25(2): 163-172.

güçlenebilmektedir. Bu dinamik ilişki, toplumu oluşturan bireyler arasında duygudaşlık veya vatandaşlık duygusunu güçlendirmektedir. Bu bağlamda, Smith' e göre; ulus devlet yapısının aşılması bir dünya devletinin kurulabilmesi, evrensel "ortak hatıra" ya sahip olmayı gerektirir. Hutchinson'a göre küreselleşen yenedünya düzeni içerisinde ulusların, egemenliklerini koruma çabasında olduklarını ifade etmiştir. Küreselleşen dünyada, Avrupa Birliği'nin kurulması ise ulus devletlerin zayıflamasından çok, sanayi ve ekonomik anlamda güçlü olan ülkelerin güçlerini daha pekiştirebildiği yeni bir yol olduğu düşünülmektedir. Resmi milliyetçilikler ise küreselleşme ile birlikte yaşanan egemenlik sorunlarını, uluslararası güçlü kurumlar içerisinde etkinliklerini artırarak, aşmaya çalışmaktadırlar. Tek tip veya homojen millet yaklaşımlarının meşruiyet alanı ise çok kültürlülüğü, bir zenginlik olarak kabul ederek, güçlendirilmeye çalışılmaktadır¹¹². Bu yaklaşımların, toplumsal yapı ve sistemler üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Küreselleşme ile birlikte evrensel alanda kabul edilen temel insani değerler, dikkat çekmektedir. Gelişen teknolojik ve telekomünikasyon ağları sayesinde, bu değerler etrafında ya da farklı inanç ve ideolojilere sahip insanlar arasında güçlü bir dayanışma sağlanmaktadır.

1.4. Milliyetçiliği Besleyen Faktörler

Milliyetçiliğin tarihsel gelişim süreçleri dikkatli bir şekilde incelendiğinde milliyetçiliği doğuran veya besleyen temel faktörleri görmek mümkündür. Modernleşmenin temel süreçlerinden bir tanesi olan sanayileşme ve Fransız devrimi ile birlikte milliyetçilik ideolojisinin yaygın olarak tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Bu dönemlerin toplumsal yapı üzerindeki en belirgin etkileri ise ulus devlet anlayışının ortaya çıkması ile birlikte imparatorlukların ve krallıkların çökmeye başlamasıdır.¹¹³

Milliyetçiliğin gelişimi ve kuramları ile ilgili yapılan literatür araştırmasına göre milliyetçiliği besleyen faktörlerin tanımlamaya ve sınıflamaya çalışıldığı görülmektedir. Kuramların incelenmesi neticesinde, milliyetçiliği doğuran ve geliştiren dinamikler kapsamında Çilliler tarafından, tüketici olmamak kaydıyla, aşağıdaki etkenler tespit edilmiştir¹¹⁴.

- Modern süreçler
- Geleneksel dayanışma formlarının çöküşü,
- İlerleme, modernleşme ve kurtuluş fikri,
- Ekonomik, kültürel ve siyasi dışlama,

¹¹² Yavuz Çilliler, "Küreselleşme ve Milliyetçiliklere Etkisi", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 2014, Cit:1, s. 95.

¹¹³ Anderson, a.g.e., s.24-50.

¹¹⁴ Çilliler, a.g.t., s.62-70.

- Resmi milliyetçiliğin homojenleştirme projesi,
- Siyasi manipülasyon, rasyonel seçim,
- Tarihi olaylar, geçmiş nefretler,
- Siyasi istikrarsızlık,
- Ekonomik sorunlar,
- Kültürel farklılıklar,
- Psiko-sosyal sorunlar,

Etnik sorunlara kaynaklık eden bu faktörler içerisinde “geleneksel yapıdan modern döneme geçiş ve ilerleme/kurtuluş fikri”ne dayalı açıklamalar, hemen hemen tüm modern kuramcılar tarafından farklı yanları ile teorilerine dâhil edilmiştir. Bununla birlikte, bazı yeni dinamiklere dikkat çeken kuramcılar da yok değildir. Örneğin Michael Hechter’in “iç sömürgecilik kuramı”nda ekonomik dışlama faktörünün milliyetçilikle ilişkisi şu şekilde açıklanmıştır: Devletin sahip olduğu ekonomik ve siyasal kaynakların, çoğunluğu veya tamamı merkezi idareyi oluşturan etnik yapıya verilerek ayrıcalık sağlanması durumunda, periferdeki kültürel gruplar rahatsızlık duymaktadır. Bu yaklaşım biçimi ise milliyetçilik duygusunu körüklemektedir.¹¹⁵

Kültürel açıdan ise, maruz kalınan ayrıcalığa karşı hissedilen rahatsızlık duygusu en az ekonomik ve siyasi ayrımcılık kadar önemlidir. Kültürel yapıyı oluşturan dil, din ve kimlik gibi değerlere karşı herhangi bir aşağılama, insanlık dışı bir muamele yapılması ve bunlara siyasi iradenin kayıtsız kalması durumunda, bu davranışa maruz kalan kültürel gruplarda duygusal kırılmalar olmaktadır. Bu da o toplumun gurur ve haysiyet duygusunu zedelemektedir. Bu tür haksızlıklar ortak değerlere sahip bireylerin bir kimlik etrafında toplanmasına ve hak talebini bir etnik yapı üzerinden talep edilmesine neden olmaktadır¹¹⁶. Böylece, mevcut ulusal yapı içerisinde temel insani koşullarda yaşamakta zorlanan yapıların hak talep etme girişimleri sonucunda yeni ulusçuklar oluşabilmektedir¹¹⁷. Ayrıca yine kültürel yaklaşımlar kapsamında, farklı etnik yapılara sahip toplumlara dayatılan homojen toplum yaratma girişimi, yani bir diğer anlamı ile resmi milliyetçiliğin sonucunda etnik sorunlar oluşması muhakkaktır. Bu yaklaşım tarzını en iyi ifade etme biçimi, D’Azeglio tarafından kurulan “İtalya’yı yarattık, şimdide İtalyanları yaratmak zorundayız” cümlesinde görülmektedir¹¹⁸.

¹¹⁵ Michael Hechter ve Margaret Levi, *Ethno-Regional Movements in the West: Nationalism*, John Hutchinson, Anthony D. Smith, (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1994, s.185.

¹¹⁶ Steve Fenton, *Etnisite, Irkçılık, Sınıf ve Kültür*, Çev. Nihat Şad, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2001, s.325.

¹¹⁷ Gellner, a.g.e., s.183.

¹¹⁸ Eric Hobsbawm, *Seri Üretim Gelenekler: Avrupa, 1870-1914*, Eric Hobsbawm, Terence Ranger, (ed.) *Geleneğin İcadı*, Çev. Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s.310.

Milliyetçiliği besleyen diğer önemli faktörlerinden bir tanesi de rasyonel seçim kapsamında değerlendirebileceğimiz, entelektüel seçkin sınıfın ya da toplumun kanaat liderlerinin yaptığı “siyasal manipülasyon”dur. Smith, bu faktörü açıklamaya çalışırken toplumun kanat önderlerine ve aydınlar topluluğuna¹¹⁹, Hobsbawm siyasal manipülatif müdahaleye¹²⁰, Brass ise seçkinlerin rekabetine vurgu yapmaktadır¹²¹. Üst sınıfı oluşturan etnisite mensupları, eğer yapılan rasyonel seçim sonrasında kaybedeceklerinin kazanacaklarından fazla olduğunu düşünüyor ise, milliyetçi hareketleri körükleyebilir veya destekleyebilir.

Tarihsel nefretler de diğer dinamikler kadar, milliyetçi hareketleri besleyebilecek potansiyeldedir. Habsbawm’a göre, 20.yüzyıl başlarında ayrılıkçı hareketlerin artma nedeni, Osmanlı ve Rus imparatorluklarının dağılması sonrasında ortaya çıkan ülkelere yönelik yapılan düzenlemeler sonucunda gelişen sorunlardır¹²². Tarihsel olaylar ve deneyimlerin, geleceğin toplumlarında önyargı şeklinde varlığını devam ettirdiği kabul görmektedir. Smith’e göre 20.yüzyıl ortaları ve sonrasında ortaya çıkan etnik temelli hareketlenmelerin nedeni, güçlü devletlerin baskısına maruz kalan halkların, etnik özerklik talepleri ile tarihsel derinlikte yatan nefret duygularının kabarmasıdır¹²³.

Siyasi istikrarsızlıklar ve ekonomik sorunların da milliyetçiliği tetiklediği ifade edilmektedir. Siyasal istikrarsızlık oluştuğunda, farklı etnik yapıdaki insanlar, kendilerini güvende hissetmeyecekleri için tedirgin ve endişeli olacaklardır. Yugoslavya’nın son dönemlerinde görüldüğü gibi, bu endişe, tedirgin etnisiteleri silahlanmaya yöneltmektedir. Aynı şekilde, kendisinin varlığına tehdit olarak gördüğü etnik yapının güçlenmesi ise diğer etnik yapı için tehdit unsuru olarak algılanabildiği için, bir döngü şeklinde bu çatışmacı yaklaşım devam edecektir¹²⁴. Ekonomik sorunların artması ise zamanla toplumsal huzuru bozarak devlet içerisinde tepkilerin gelişmesine neden olmaktadır. Ekonomik büyümenin durması veya gerilemesi sonucunda enflasyonun yükselmesi ve milli gelirin adaletsiz dağılması etnik sorunların artmasına neden olabilmektedir¹²⁵.

Sonuç olarak, milliyetçiliği besleyen ve geliştiren birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin, kontrol altına alınmasının ise zor olduğu bilinmektedir. Ancak, eşit temel hakların hukuksal çerçevede korunduğu ve herkesin, kendini ifade edebildiği

¹¹⁹ Anthony Smith, *Milli Kimlik*, s.107.

¹²⁰ Hobsbawm, a.g.e., s.355.

¹²¹ Paul R. Brass, *Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison*, New Delhi, Sage Publications, 1991, s.25.

¹²² Eric Hobsbawm “Ulusçuluk”, *Birikim Dergisi*, 45 (46) Milliyetçilik Özel Sayısı, Ocak-Şubat 1993, s.110-112.

¹²³ Smith, a.g.e., s.216-219

¹²⁴ Çilliler, a.g.t., s.67-68.

¹²⁵ Muzaffer Ercan Yılmaz, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar: Etnik Çatışmaların Nedenleri ve Etnik Barışın Tesisi*, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2007, s.24.

özgür bir ortamın sağlanabildiği demokratik ülkelerde, milliyetçiliğin gelişmesi önlenemez ise de en azından kontrol altında tutulabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SÜRYANİ TOPLULUKLARI, SÜRYANİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ VE ÖZELLİKLERİ

2.1. Süryani Toplumunun Orijini

Süryani toplumu; tarih boyunca sanat, bilim ve tarih gibi birçok alanda insanlığın tarihine büyük katkılarda bulunmuş ve günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş bir toplumdur. Toplumların tarihsel gelişim süreçlerini tanımlamak ve diğer toplumlar ile etkileşimini anlayabilmek için yapısal özelliklerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, bir toplumu tanımlamak için kullanılan kelimelerin gelişim süreci, anlamı ve kökenini anlamakta yarar vardır.

2.1.1. Süryani Adı ve Kökeni

Süryani adının kökeni ve değişim süreçleri üzerine yapılan tanımlamalar ve eğilimler benzerlik göstermektedir. Bunun birçok nedeni olabilir. Ancak, en önemli nedenlerinden bir tanesi Süryani dilinin az bilinmesi veya çok az araştırmacı tarafından bilinmesidir. Ayrıca, dilin orijinal kaynaklarına ulaşımında sorun da yaşanabilmektedir. Sonuç olarak, Süryaniler kendilerini “Suroyu, Suryaya, Suraya, Surayi veya Sutrayi ” (çoğul hali Suryoye) olarak tanımlamaktadır. Arap ve Türk toplumları tarafından Süryani, Kürt toplumu tarafından gayrimüslim anlamında kullanılan “Filla” ve bazen “Sıryan” kelimeleri kullanılmıştır. Bununla birlikte, Araplar tarafından İsa'nın doğduğu köy olan Nasıra'ya istinaden “Nasrani” kelimesi kullanılmıştır¹²⁶. Hıristiyanlık sonrasında ise Süryani kelimesinin kullanımı yaygınlık göstermiştir. Hıristiyan olan Yukarı Mezopotamya halklarına hitaben “Süryani, Asur, Arami, Keldani, Maruni ve Nasturi” gibi farklı kelimelerin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir¹²⁷. Süryani'ler için Batı toplumlarında, çoğunlukla “Assyrians” kelimesinin kullanımının artmasına rağmen İngilizcede “Syrian, Syriacs” olarak da kullanıldığı görülmektedir¹²⁸. Bu kelimeler aynı zamanda “Suriyeli” anlamında da kullanılmaktadır. Ancak, “Assyrian” kelimesinin Asur İmparatorluğuna, (Ortadoğu eski etnik bir toplum veya kültürel bir bölge), dini değerler açısından ise Doğu Asur kilisesine, Süryani Ortodoks ve Katolik kilisesine, Asur Pentekostal ve Evanjelik

¹²⁶ Gürbüz Erginer, *Etno-Kültürel Sınırlar Turabdin Süryanileri Örneğinde*, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Kesin Raporu, Ankara, 2007, s.28.

¹²⁷ Kenan Altınışik, *5500 Yılın Tanıkları Süryaniler*, Altan Matbaacılık, İstanbul, 2004, s.4.

¹²⁸ William A. Shedd, “The Syrians of Persia and Eastern Turkey”, *Bulletin Of The American Geographical Society*, 35 (1), 1903, s.1-7.

kilisesine, Asur ve Keldani Katolik kilisesine atfen kullanıldığı görülmektedir¹²⁹. Süryani toplumlarına hitaben kullanılan diğer bir kelime ise 543 yılından yaşamış Yakup Baraday isminden dolayı “Yakubiler” olmuştur. Süryani toplumu, “Yakubiler” kelimesinin rakip olan Ortodoks kiliseleri ve Katolik araştırmacılar tarafından Süryani Ortodoks kilisesini aşağılamak amacıyla kullanıldığından dolayı ret etmektedir. Süryaniler, dünya toplumları içerisinde Hıristiyanlığa geçen ilk millet olduğu ve dolayısıyla diğer Ortodoks klişelerinden ayrıştığını belirtmektedir. Bu özellikler nedeni ile kendilerini “Süryani Kadim” olarak tanımlamaktadırlar¹³⁰. Süryani toplumunda “kadim” kelimesini kullananlar, Süryani toplumunun Hıristiyanlıktan önce var olduğu ve kendine özgü bir dini değerleri olduğunu ileri sürerek Süryaniliği Ortodoks kilisesi gibi özellikle dini değerler üzerinden tanımlayanları eleştirmektedirler¹³¹. Kendilerini, bu şekilde tanımlayan Süryanilerden farklı olduğunu belirtmek amacı ile “kadim” kelimesini kullanmaktadırlar¹³².

Görüldüğü gibi Süryani toplumuna hitaben kullanılan farklı kelimeler vardır. Bu farklılığın temel nedeninin dinsel anlamda farklı grupları tanımlamadan kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bu kelimelerden bir tanesini seçmek veya tercih etmek oldukça güçtür. Bu anlamda, Süryani toplumu ve ilgili araştırmacılar arasında fikir birliği bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Süryanilerin tarihsel kökenini tanımlaması açısından da açık net bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Süryani toplumunu tanımlamak amacı ile başvurulan kelimelerin çeşitliliği etniksel tarihin başlangıcı tartışmasına yansımaktadır. Bu çalışmada, bu toplumu tanımlamak amacı ile en yaygın olarak kullanılan ve kabul gören “Süryani” kelimesi kullanılmıştır¹³³.

İlgili alanda literatür incelemesi yapıldığında, Süryani toplumunun kökenleri hakkında ortak bir görüş olmadığı görülmektedir. Süryani Ortodoks kilisesine göre, Süryani toplumun kökeni Antakya Kilisesi ve bu kiliseye bağlı bireylerden oluşan bir toplumdur. Bu yaklaşımın kabul görmesinin nedenleri Süryani kelimesinin kökenine bakılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre, Süryani kelimesinin kökenlerinden olan “Syrus veya Sirus” un; Babil’i alarak İbranileri özgürleştiren ve Filistin’e gitmelerinde destek olan, kurtarıcı gibi saygı ve sevgi gören Pers kralı Keyhüsrev (M.Ö. 559-529) isminin kökeni olan Kyrus kelimesi ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Keyhüsrev’in kurtarıcı gibi görülmesi nedeni ile İsa’nın da kurtarıcı

---

¹²⁹ Robert Rollinger, “The terms Assyria and Syria again”, *Journal of Near Eastern Studies*, 65 (4), Ekim, 2006, s.283-287. <http://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/511103?journalCode=jnes>. (Erişim tarihi: 18.09.2016).

¹³⁰ Nihat Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesi, Süryaniler ve Süryanilik*, (ed.), Ahmet Taşgün, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Cilt 1, Orient Yayınları, Ankara, 2005, s.199.

¹³¹ Erginer, a.g.e., s.38.

¹³² Nihat Durak, “İstanbul’un Kadim Süryanileri”, *TurkishStudies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(12), 2013, 427-441.

¹³³ Shedd, a.g.m., s.1

olarak kabul görmesi kolaylaştırılmıştır. Bu bağlamda, İsa'ya inanan toplumlara "Sorin" (Süryani), konuştukları Aramca diline de "syrusça" (Süryanice) denilmeye başlanmıştır¹³⁴. Bazılarına göre ise, Süryani toplumunun kökeni, Fırat bölgesinin kuzeyinde yer alan ve Babil dilinde kullanılan "Suri" adlı köye dayanmaktadır¹³⁵. Diğer bir görüşe göre ise Süryani kelimesinin kökeni Lübnan'ın Sur kentine dayanmaktadır. Anlamsal olarak o bölgede yaşayan insanları tanımlamak amacı ile kullanılan "Sur" kelimesi Süryaniliğin kökenini oluşturmaktadır¹³⁶. Hz İsa'nın havarileri bu şehirden olduğu için halk bunlara önceleri "Suriin" demiş daha sonra bu adlandırma "Surin'e" dönüşmüştür. Hıristiyanlığın yayılmaya başladığı dönemde de onlara inanan halka da Surin (Süryani) denilmeye başlanmıştır. Sur şehri ile ilgili bir diğer görüş de Yunanlıların bölgede ticarete başladıklarında burada yaşayanlara şehrin isminden dolayı Süryani dedikleri yönündedir. Bunlardan başka Süryani adının MÖ 1400-1500 yılları arasında Mezopotamya'da hüküm sürüp Antakya şehrini inşa eden Arami Kralı Sürrüs'ün adından kaynaklandığına dair bilgiler de mevcuttur.¹³⁷ Başka bir görüşe göre ise, Asurluların ülkesi anlamını taşıyan ve o bölgeye verilen "Surya" adına dayanmaktadır¹³⁸.

2.1.2. Süryani Kimlik Tanımlamaları

Süryanilerin kökenleri ile ilgili tartışmaların tarih boyunca devam ettiği ve günümüzde dahi ortak bir görüşe ulaşamadığı görülmektedir. Milliyetçiliğin oluşumunda, etnik yapının tarihsel kökeni, yaşanan tarihi olaylar, ortak değerler ve yargılar gibi değişkenler açısından ortak bir hafızanın oluşması gerekmektedir. Bu bağlamda, Süryani toplumunun kökenini açıklamaya çalışırken yaşanan tarihsel olaylar ve deneyimlerde önem kazanmaktadır. Ancak, bunun Süryani toplumunun kökeni ile ilgili yapılan araştırmalar ışığında tartışılması önemlidir. Genel olarak bakıldığında, Süryani toplumunun Asuri veya Arami halklarına dayandığı kabul görmektedir¹³⁹. Ancak, dünyanın birçok yerinde yaşayan Süryani topluluklarının birbirilerini tanımlama şekillerinin, kilisenin teolojik görüşüne göre değiştiği bilinmektedir. Buna göre, teolojiyi temel alan Süryani toplumunun "kimlik"

¹³⁴ Yakup Bilge, *Süryanilerin Kökeni ve Türkiyeli Süryaniler*, Zafer Matbaası, İstanbul, 1991, s.22.

¹³⁵ Mehmet Çelik, *Süryani Tarihi*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1996, s.15

16; Salahi Sonyel, *The Assyrians of Turkey Victims of Major Power Policy*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s. 3.

¹³⁶ Mehmet Hazar ve Abdullah Özmen, "Mardin Süryanilerine Ait Süryani Harfleriyle Yazılmış Birkaç Türkçe Metin Üzerine", *Journal of International Social Research*, Cilt: 4, Sayı: 16, 2011, s.172-177.

¹³⁷ Yakup Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, 3. Baskı, Zvi-Geyik Yayınları, İstanbul, 2001, s. 23-24.

¹³⁸ Mehmet Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi-1*, Yaylacık matbaası, 1987, s.1

¹³⁹ Hacı Çoban, "Arami Göçleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Cilt: 29, 2011, s. 91-102.

yapılanmasının temelinde “millet” ve “ulus” kavramları değil, kiliselerin olduğu görülmektedir¹⁴⁰.

Süryani toplumunun kökenine yönelik araştırmaların genellikle Süryanileri tanımlamada kullanılan dil ve teoloji üzerinden geliştiği görülmektedir. Bir grup, Süryani isminin Arami kralı olan “Suros”, diğerleri ise “Asur”dan geldiğini ifade etmektedir¹⁴¹. Süryani adının “Suros”tan geldiğini düşünenler, kralın yönettiği ülkeyi “Suruyn” olarak adlandırılmaktadır¹⁴². Daha sonra Süryani adınının, Hıristiyanlığı kabul eden Aramiler ve diğer halklar tarafından kullanıldığı ifade edilmektedir. Hıristiyanlığı kabullenen ve inanan Aramilerin, kendilerini paganist (putperest) soydaşlarından ayırmak için Süryani ismini kullandıkları belirtilmektedir. Buna göre, Hıristiyanlığı kabul edenlerin çoğunlukla Arami olmasından dolayı Süryanilerin de doğal olarak çoğunlukla Aramilerden oluştuğu vurgulanmaktadır¹⁴³. “Suryoye” (Süryani) olarak tanımlanan bu halk Süryanice (Suryoyo) konuşmaktadır. Süryanice’nin ise Aramca dilinin bir lehçesi olduğu ileri sürülmektedir¹⁴⁴. Süryani adının kökeninden yola çıkarak etniksel kökene ulaşmaya çalışan uzmanlardan Theodor Nöldeke, Süryani adının Asuri kelimesinden türediğini ifade etmiştir. Ancak, daha sonra ise Süryani toplumunun Arami halkının devamı olduğunu da belirtmiştir¹⁴⁵. Bu yaklaşımı savunan birçok farklı araştırmacı ve düşünür bulunmaktadır. Örneğin, Yunan tarihçi, siyasetçi, coğrafyacı ve astronom olan Posidonius (İ.Ö.135-151)’a göre; Yunanlılar, istila ettiği bölgelerde yaşayan bu insanları “*Sürioi*”(*Σύριοι*) olarak isimlendirmiş, ancak onların kendilerini “Arami” olarak adlandırdığını ifade etmiştir¹⁴⁶. Romalı kronikçi Flavius Josephus’ada bu yaklaşıma katılarak Yunanlıların bu toplumu “Suriyeli” olarak adlandırdığını¹⁴⁷ belirtmiştir. Arap tarihçi ve coğrafyacı olan Ebu el-Hasan Ali ibn el-Hüseyin ibn Ali al-Mas’udi’nin de o bölgede yaşayan insanları tanımlarken “Arami” kelimesini kullandığı görülmüştür. Süryanilerin edebi yazılarında da Süryanilerin Arami olduğuna dair yazılmış birçok bilgiler bulunmaktadır. Örneğin, 4.yüzyılda yaşamış olan Süryani şair ve tanrıbilimci Efrem, Urfa’lı (Edessa) Bardaisan’ı Aramilerin filozofu olarak tanıtmaktadır. Aramilerin yaşadığı bölge olan Aram-

¹⁴⁰ Feyyaz Kerimo, *Naum Faik ve Süryani Rönesansı*, Haz. Mehmet Şimşek, Belge Yayınları, İstanbul, 2004, önsözü.

¹⁴¹ Çelik, a.g.e., s.15.

¹⁴² Öztemir, *Yezidiler ve Süryaniler*, Ekin Yayınları, İstanbul, 1988, s.40-41.

¹⁴³ Mehmet Çelik, *Ortadoğu Mozayığı: Süryaniler-Nasturiler*, Elazığ, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Sayı 4, 1996, s.13-15.

¹⁴⁴ Assad Assad; “Süryani İsmi Üzerine”, *Bahro Süryoyo*, Södertälja-İsveç, Nisan, 1988, s.45.

¹⁴⁵ Mutay Öztemiz, *II. Abdülhamit’ten Günümüze Sosyolojik, Siyasal ve Hukuki Açından Süryaniler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s.8.

¹⁴⁶ Öztemiz, a.g.e., s.11.

¹⁴⁷ F. Josephus, *Antiquitates Judaicae*, 1994; aktaran Öztemiz, a.g.e., s.11

Nahrain'den ise Süryanilerin memleketi olarak bahsettiği görülmüştür¹⁴⁸. Başka bir edebiyatçı ise (Yacqub da-Şrug, İ.S. 451–521), Efrem'i Süryanilerin büyük hatibi olarak tanımlamaktadır¹⁴⁹.

Süryanilerin kökeni ile ilgili diğer bir yaygın söylem ise Asurlardan geldikleridir. Süryani adının Asur kelimesinden türediğini ileri sürmektedirler. Bunlara göre, Asur kelimesinin kökeni ise Hz. İbrahim'in sülalesinden olan Dadanoğlu Asuri veya Asur'a dayanmaktadır. Bir diğer grup ise, Süryani adının özellikle Hıristiyanlığın ortaya çıkışından sonra Mezopotamya bölgesinde kullanıldığınıdır. Bundaki amacın ise bu bölgede yaşayan halkların bütünleşmesi ve etkileşimini güçlendirmek olduğudur. Bu yaklaşıma göre, "Süryani ve Suriye" adları "Asur ve Asurya" adlarına dayanmaktadır. Asurlular kendilerini "Athur", Yunanlılar alfabelerinde "ş" harfi olmamasından kaynaklı olarak "Asur", Aramlar ise "Athur" kelimesini "Aşur" olarak tanımlamaktadır¹⁵⁰. Yunanlıların, Mezopotamya halkına "Asuryan", ülkesine ise "Asurya" olarak hitap ettiği savunulmaktadır. Aramca'da bu kelimelerin karşılığı ise "Asuryan ve Asuruyo" şekline dönüşmüştür¹⁵¹. Bu görüşü savunanlardan Yunanlı tarihçi ve antik yazar Herodotus ise yazılarında Helenlerin Süryani olarak adlandırdıkları halkın Asuri olduğunu ifade etmiştir¹⁵². "Asuri" adının "Arami" kelimesine göre daha güçlü ve baskın bir şekilde kendini göstermesinin ise, Asurluların imparatorluğa sahip olmaları dolayısıyla hem siyasi ve hem de kültürel olarak güçlü olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Babil ve Asur imparatorluklarının yıkılmasından sonra Yunanlılar, Mezopotamya halkından bazen Süryani (Suriyeli) ve bazen de Asuryalı olarak bahsettikleri görülmüştür. Daha sonraki dönemlerde yaşanan coğrafi gelişmeler nedeni ile Dicle nehri etrafında yaşayanları Asurlu, batı bölgesinde yaşayanları ise Süryani olarak adlandırmaya başlamışlardır¹⁵³. Harvard Üniversitesinden İran uzmanı Richard N.Frye'a göre ise, Asur ve Suriye kökenleri aynıdır. Bu nedenle, Süryani ve Asuri kelimelerin kökeni de aynıdır ve eş anlamlıdır¹⁵⁴. Daha sonra tarihçi John Joseph, bu iki ifadenin eş anlamlı olduğunu ancak farklı bölgeleri temsil etmek amacı ile kullanıldığını ifade etmiştir. Bu benzerliğin ise Asurların Suriye'yi bir dönemler egemenliği altında

¹⁴⁸ Sidney H. Griffith, "Julian Saba, 'Father of the Monks' of Syria," *Journal of Early Christian Studies*, 1994, Cilt: 2, 201–203.

¹⁴⁹ J.P. Amar, *A Metrical Homily on Holy Mar Ephrem by Mar Jacob of Sarug*, *Patrologia Orientalis*, 1995; aktaran Öztemiz, a.g.e., s. 11.

¹⁵⁰ Yakup Bilge, *Süryanilerin Kökeni ve Türkiyeli Süryaniler*, Zafer Matbaası, İstanbul, 1991, s.23.

¹⁵¹ Bilge, a.g.e., s. 28-29.

¹⁵² Herodotus (İ.Ö. ±430 (1862)), *The History of the Persian Wars*, Çev. George Rawlinson, 1862; aktaran Mutay Öztemiz, *II. Abdülhamit'ten Günümüze Sosyolojik, Siyasal ve Hukuki Açından Süryaniler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 11.

¹⁵³ Kadir Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s.23-30.

¹⁵⁴ Richard N. Frye, "Assyria and Syria: Synonyms", *Journal of Assyrian Academic Studies*, Vol. 11, No. 2, 1997, s. 30–36.

tutmasından kaynaklandığını belirtmiştir¹⁵⁵. Bununla birlikte, Süryani toplumunu oluşturan topluluklar hakkında farklı fikirlerde bulunmaktadır. Örneğin, Süryani Ortodoksu yazar Philoxenos Yuhanon, Süryanilerin Arami, Keldani, Kenani, Fenikeli ve Hintlilerden oluştuğunu belirtmiştir¹⁵⁶.

Süryani kimliği, bağlı buldukları kiliselere göre de değişim göstermektedir. Toplumların etnik ve kültürel kimliklerin oluşmasında ve ilişkilerin belirlenmesinin dinin çok etkili olduğu bilinmektedir. Özellikle, Batı toplumlarından Doğu toplumlarına doğru gittikçe din temelli kimlik tanımlamalarında artış olmaktadır. Süryani toplumlarında ise din kavramının etkisi çok daha görülür boyutta olduğu yaygın kabul görmektedir¹⁵⁷. Öyle ki, kimlik tanımlamaları ait oldukları kilise cemaati üzerinden şekillenmektedir. Örneğin, Hindistan'da yaşayan Hint kökenliler, Antakya Süryani kilisesine bağlı olmalarından dolayı Süryani kilisesi cemaatleri arasında sayılmaktadır¹⁵⁸. Dinsel temelli kimlik yapılanmasının ileride daha çok önem kazanacağı üzerine yapılan tartışmalar da bulunmaktadır. Bunun sonucunda, din temelli etniksel kimlik şekillenmesinin ortaya çıkacağı düşünülmektedir¹⁵⁹. Bu bağlamda, dini motiflerin özdeşleştiği etnik kimlik yapılanmasını savunanların başında din adamları gelmektedir. Doğu toplumlarından, özellikle Süryaniler başta olmak üzere Durziler ve Kıptilerin bu etno-dinsel yapılanma yaklaşımına iyi örnek oldukları belirtilmektedir¹⁶⁰.

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde toplumlarda din temelli bir ortaklık mevcuttur. Ancak, ilerleyen zamanlarda yaşanan otorite kavgaları, yorum farklılıkları, farklı kültürel yapıya sahip etnisitelerin eleştirileri gibi birçok nedenden dolayı farklı mezhepler ve tarikatlar oluşmuştur. Daha sonra ise, farklı coğrafik bölgelerde yaşayan insanların doğal olarak farklı kültürel özellikleri ve yaklaşımları dolayısıyla etno-dinsel ayrılıklar meydana gelmiştir¹⁶¹. Bunun en açık örneği ise Süryanilerdir. Hıristiyanlık dininde ilk ve en önemli fikir ayrılıkları Hz.İsa'nın tabiatı ile ilgili ortaya çıkmıştır. Bu tartışmanın yaşandığı dönem ise Roma imparatorluğunun Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesi ile başlamıştır. Bu süreçte dikkat çeken en önemli taraflar ise Yahudi asıllı Hıristiyanlar ile putperest (paganist) Hıristiyanlardır. Bu

¹⁵⁵ John Joseph, "Assyria and Syria: Synonyms?", *Journal of Assyrian Academic Studies*, Vol. 11, No. 2, 1997, s. 37-43.

¹⁵⁶ Emanuel Aydın, "Süryaniler", *Öz Hikmet*, Sayı 6, Mardin, 1955, s.133

¹⁵⁷ Anthony Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, s.291.

¹⁵⁸ Gökhan Sarı, Geçmişten Günümüze Süryaniler ve Süryanilerin Türkiye'ye Etkileri: İdil Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2011, s.84 (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**).

¹⁵⁹ National Intelligence Council, "Mapping The Global Future", Report of the National Intelligence Council's 2020 Project, Washington, 2004, s.79, <http://www.futurebrief.com/project2020.pdf>. (Erişim tarihi: 25.10.2016)

¹⁶⁰ Smith, a.g.e., s.153-154.

¹⁶¹ Bilge, a.g.e., s.80.

tartışmaları sonlandırma ve fikir birliği sağlamak amacı ile 325 yılında İznik konsülü (Hıristiyan kiliselerinin bir araya gelerek yaptıkları toplantılar) toplanmıştır¹⁶². Ancak, bu konsül sonrasında birleşmenin olması beklenirken yeni ayrışmalara neden olduğu bilinmektedir. Daha sonra, bu ayrışmaları toparlamak amacı ile 431 yılında 1.Efes ve 451 yılında Kadıköy (Kalkedon) konsülü yapılmıştır. Süryani toplumunun kimlik yapıları üzerinde etkili olan gelişmeler açısından bu konsülleri değerlendirdiğimizde¹⁶³;

- I. Efes konsülü ile Nastur (Nestorius)un aforoz edilmiş ancak fikirlerinin destek görmesi ile birlikte Nasturizmin temeli atılmıştır.

- Kadıköy konsülü ile ulusal kimlik temelli Süryani, Ermeni, Habeş ve Kıpti kiliselerinin kurulmasının temeli atılmıştır. I.Efes konsülünde aforoz edilen Nastur'un fikirleri bu konsülde de ret edilmiştir. Ancak, bu yaklaşımın özellikle Süryaniler içerisinde destek bulmasıyla birlikte Süryanilerde bölünmeye neden olmuştur. Böylelikle, bu öğretiyi kabul edenlere Nasturiler veya Doğu Süryanileri denilmeye başlamıştır. Merkezi ise Urfa olduğu kabul görmektedir.

Ancak, bu bölünme ve ayrışmalarda her ne kadar dinin baskın olduğu görülse de temelinde ekonomi, politik ve kültürel etkenlerinde olabildiğini yadsımamak gerekir. Bu dönemden sonra, 15.yüzyılda Nasturi kilisesi cemaatinde "patrikliğin amcadan yeğene geçmesi" şeklindeki yönetime olan tepkilerden ayrışmalar başlamıştır¹⁶⁴. Ancak, bunun pratiğe dökülmüş hali Katolik misyonerlerinin de etkisi ile 16.yüzyılda Papanın Nasturilerden Katolikliği kabul edenlere Keldani adını vermesi¹⁶⁵ ve zamanla Nasturi kilisesinden bölünerek Keldani kilisenin oluşmasıdır¹⁶⁶. Yeni ayrışmaların geliştiği veya fark edilir boyutta bölünmelere dönüştüğü diğer önemli bir zaman ise 18.yüzyıla denk gelmektedir. Bu dönemde doğu bölgesine gelen Batılı misyonerlerin etkisi ile Doğu kilisesi Süryanileri arasında ayrışma artmıştır. Bu misyonerlerin gelmesi, ilk etapta Süryani toplumu arasında bir sempati yaratmasına rağmen daha sonra fikir ayrılıklarının temelini oluşturmuştur. Örneğin, bu misyonerlerin de etkisi ile Süryani dini liderlerinden Mihayel Carve'ın Papa tarafından Katolik patriği olarak ataması yapılmış ve Katolikliği kabul eden Süryanilere ithafen Arapçada "yenik" anlamına gelen "mağlubin" kavramı kullanılmıştır. Süryani Ortodokslar, kendilerini Katolik Süryanilerden ayırarak "Kadim Süryaniler" olarak varlıklarını tahkim etmektedirler¹⁶⁷.

---

¹⁶² Çelik, a.g.e., s.35-141.

¹⁶³ Münir Yıldırım, *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, Andaç Yayınları, Ankara, 2005, s.38-65.

¹⁶⁴ İbrahim Özcoşar, *Bir Yüzyıl Bir Sancak Bir Cemaat 19. yüzyılda Mardin Süryanileri*, Beyan Yayınları, Ankara, 2008, s.119-122.

¹⁶⁵ Albayrak, a.g.e., s.107.

¹⁶⁶ Albayrak, a.g.e., s.107.

¹⁶⁷ Aziz Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır, Oya Matbaası, 1970, s.35.

Hız. İsa'dan sonra Hıristiyanlık tek bir kilise ile başlamıştır. Herhangi bir bölünme olmadan İskenderiye, Antakya, Kudüs, Roma ve İstanbul kiliseleri ile yönetilmiştir¹⁶⁸. Bu yapılanma şeklinde olan Hıristiyanlık öğretisi zamanla ulusal bir yapıya doğru değişmiştir. Konumuz itibari ile Süryani toplumu özelinde değerlendirirsek eğer Süryani kilisesinin özerkleştiği dönem 5.yüzyıldır¹⁶⁹. Ancak daha sonra bu kilisede yaşanan bölünmelerin nedenleri arasında din, kültürel yapı farklılığı, Katolik misyonerlerin müdahalesi gibi durumlar yanında Sasani ve Bizans imparatorluğunun siyasi müdahalesini de eklemek gerekir¹⁷⁰. Bu müdahaleler sonucunda, Süryani toplumu çok farklı gruplara ve kiliselere bölünmüştür. Kiliseler temelinde gelişen bu gruplaşmalar ile mezhepsel farklılıklar oluşmuştur. Bu farklılıklar ise kimlik yapılanmasında etkin olan en önemli faktör olmakla birlikte gruplar arasında ciddi çatışmaya neden olmuştur. Bu bölünmeler ve ayrışmalar sonucunda ortaya çıkan kiliseler şunlardır¹⁷¹;

- Süryani Ortodoks kilisesi (Antakya Patrikliği)
- Süryani Nasturi kilisesi (Doğu ve Asur kilisesi)
- Süryani Maruni kilisesi (Antakya Patrikliği)
- Süryani Keldani kilisesi (Babil Patrikliği)
- Süryani Katolik kilisesi (Rum Katolik Patrikliği)
- Süryani Melkit kilisesi (Rum Ortodoks Patrikliği)
- Süryani Protestan kilisesi

Sonuç olarak, günümüzde Süryani halkını nitelemek amacı ile Batı dünyasının genellikle Asurlu (Assyrian) veya Suriyeli kelimelerini kullandığı görülmektedir. Ancak, teolojii temel alan kilise tarihçileri ise Süryani (Syrian) ifadesini kullanmayı tercih etmektedirler. Bu ikilemli yaklaşımın bu coğrafyada yaşayan Süryani halkın kendini tanımlama şekli üzerinde etkisi devam etmektedir. Örneğin, Suriye ve Türkiye'de yaşayanlar kendilerini Süryani; İran ve Irak'ta yaşayanların ise kendilerini Asur olarak nitelemektedirler. Özellikle, Türkiye ve Suriye'de yaşayan Süryani dini liderleri ve halkı, Süryani toplumunun kökeninin Arami' lere dayandığı görüşünü benimsemektedirler. Bu görüşün siyasal söylemde ki karşılığı "millet", "ulus", "ulusal" kavramlarından çok dini değerlerinin korunması ve devam ettirilmesi düşüncesidir. Bu toplum ve ileri gelenlerine göre Hıristiyanlığın devam ettirilmesi daha büyük önem arz etmektedir.¹⁷² Bu nedenle, bilimsel olarak,

¹⁶⁸ Albayrak, a.g.e., s.107.

¹⁶⁹ Yuhanun Bar Yacqub Cabdalke, *Süryani Kadim Kilisesinde Reform Sorunları Üzerine: Uyarılar, Eleştiriler, Polemikler*, Çev. Vahap Kelat, Nsbin Yayınevi, İsveç, 1996, Giriş.

¹⁷⁰ Bertil Persson, *Asurilerin Bağlı Olduğu Dini-Mezhepsel Kiliselerin Geçmişi Üzerine Tarihi Yorum*, Nsibis Yayınları, 1989, s.11

¹⁷¹ Bilge, a.g.e., s.58

¹⁷² Kerimo, a.g.e., önsözü.

Süryani kimliğini ele alırken din temelli etnik bir yapı yönünden bir tanımlama yapmanın daha çok kabul göreceği düşünülmektedir¹⁷³.

2.2. Süryani Topluluklar ve Kiliseleri

Süryani toplumunun gelişimsel dönemleri, etkileşim ve özelliklerini anlamak için Süryani geleneğinden toplulukları ve yaşamlarında çok büyük önem arz eden inancı temsil eden kiliseleri daha yakından tanımakta yarar vardır.

2.2.1. Nasturiler

Nasturilik bir Hıristiyanlık mezhebidir. Kendilerinin Nasturi olarak nitelenmeleri yerine Asuri veya Doğu Asurileri olarak nitelenmelerini tercih etmektedirler. Doğu Asurileri olarak adlandırılmak istemelerinin nedeni MS 43 yılında coğrafi özellikler nedeniyle yaşanan ayrışmadır. Bu sebep ile diğer Süryani geleneğinden gelen topluluklardan ayrılarak Doğu Süryanileri adını almışlardır. Tarihsel kökeni Urfa'ya uzanmaktadır¹⁷⁴. Nasturi kelimesinin kökeninin, diofizit (iki tabiatçı) öğretisini savunan ve yayan patrik Nestorius'dan geldiği belirtilmektedir. Diofizit öğretisine göre, İsa'ya vahiy ve kelim indiğinde 30 yaşındaydı. İsa'nın bu yaştan sonra hem Tanrı ve hem de insan özelliklerini taşıdığı ve ancak 30 yaşından önce ise sadece insan özelliklerine sahip olduğudur. Meryem Ana'nın ise insan olan İsa'nın annesi olduğunu savunur¹⁷⁵. Bu öğretiyi daha sonra açık bir şekilde savunan Barbeus'un başpiskopos olması ile Doğu bölgesinde kurumsal olarak Nasturi kiliseleri oluşmaya başlamıştır¹⁷⁶.

Nasturiler yoğunluklu olarak Urmiye gölünün çevresinde bulunan Büyük Zap nehri kaynakları boyunca yerleşmişlerdir. Bu bölgeye ne zaman yerleştikleri ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte 10.yüzyılda olduğu tahmin edilmektedir¹⁷⁷. Nasturilerin etnik kökeni hakkında farklı düşünceler bulunmaktadır. Ancak, 5.yüzyıla kadar Süryanilerle aynı inanç ve değerlere (itikat) sahip oldukları belirtilmektedir¹⁷⁸. Nasturilerin patrik merkezleri 8.yüzyıla kadar İran'ın batısında yerleşmiş, daha sonra ise Bağdat, Merage ve Urdu bölgesine kaydığı belirtilmektedir. Bu arada, Moğol istilasının yaşanması ile birlikte Irak'ın kuzey bölgesindeki Alkosh yakınlarına yerleşmişlerdir. Burada yönetsel olarak biraz farklı bir yaklaşımın olduğu görülmektedir. Nasturiler, Melik veya Malik denilen biri tarafından yönetilmekte ve

¹⁷³ Aziz Koluman, *Ortadoğu'da Süryanilik: Dini-Sosyal-Kültürel Hayat*, Asam Yayınları, Ankara, 2001, s.25.

¹⁷⁴ Mehmet Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi-1*, s. 3.

¹⁷⁵ Levent Ayabakan, "Kürt-Nasturi İlişkileri ve Ağa Petros'un Özerk Asuri Devleti Projesi" (1919-1923), *Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2015, Cilt: 1, 49-76, s.1.

¹⁷⁶ Bülent Özdemir, *19. Yüzyılda Mardin Süryanileri*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2008, s.417-423; Yonca Anzerlioğlu, *Nasturiler*, Tamga Yayıncılık, Ankara, 2000, s.29.

¹⁷⁷ Gabriel Qussani, "The Modern Chaldeans and Nestorians, and the Study of Syriac among Them" , *Journal of the American Oriental Society*, Cilt: 22, 1901, s.80.

¹⁷⁸ Qussani, a.g.m., s.80.

ayrıca teolojik açıdan kurulan yönetimin başında ise Patrik (Katalikos) bulunmaktadır¹⁷⁹. Süryanilerle Nasturilerin patrikleri adlandırmasının farklı olduğu görülmektedir. Nasuriler patriklerini “Mor Somon”, Süryaniler ise “Mor Igantiyos” olarak isimlendirmektedir¹⁸⁰. Daha sonra ise yaşadığı bölgenin yaşamsal özelliği gereği Kürtlerle çok yakın ve rahat yaşamışlardır¹⁸¹. Ancak, 19.yüzyıla kadar aralarında sadece küçük sorunlar olmakla birlikte rahat yaşayan bu toplulukların, misyonerlerin büyük çabaları ile aralarında bazı sorunlar oluşmaya başlamıştır. Bu sorunlar daha sonra Kürtlerle çatışmaya ve Osmanlı devletine karşı ayaklanmalara da neden olduğu belirtilmektedir¹⁸².

2.2.2. Melkitler

Melkitler de Süryani toplumunun bir kolu olduğu bilinmektedir. Antakya, İskenderiye ve Kudüs patrikhanesine bağlı olarak yaşayan, Katolik olan ve olmayanları kapsayan bir topluluktur. Bizans ibadet şeklini benimsemişler ve Arapça konuşan Hıristiyanlar olarak tanımlanmışlardır. Bu topluluk, kısaca Melkit olarak adlandırılmaktadır. Bu kelime aynı zamanda, bazı cemaatlerin Bizans kilisesine karşı gelerek bağımsız bir kilise kurarken, bazı cemaatler Bizans kilisesine bağlılığını kabul ettiğinden dolayı “kralcı” (Melkoye) anlamında kullanılmaktadır¹⁸³. Doğu gelenek ve değerleri yapısından gelenlere ithafen kullanılan “Melkit” kelimesi, özellikle Roma’lı Katolikler ve İstanbul merkezine bağlı Doğu Hıristiyanları için kullanılmaktadır. Daha kapsamlı olarak bakıldığında, “Melkit” kelimesi Filistin, Suriye, İsrail, Ürdün, Anadolu, İran, Irak, Lübnan, Mısır ve Anadolu bölgesinde yaşayan ve Arapça konuşan bütün Hıristiyanlar içinde kullanılmaktadır¹⁸⁴.

Melkit kilisesi 541 yılında Antakya Patriklik merkezinden ayrılmıştır. 18. yüzyıla kadar bu şekilde devam eden kilisenin içinde yaşanan çatışma ve ayrışmalar nedeni ile Süryani kolu olan Melkitlerin bir kısmı Papa’ya bağlanmıştır. Bu bağlanma ile birlikte yönetim sistemi de değişmiştir. Hiyerarşik bir yapı olan bu yönetimin başında Papa bulunmaktadır. Patrik, Papa’ya bağlıdır. Kiliseye bağlı olan piskoposlar tarafından patrik seçilir ve seçimde bir sorun yaşanması ve geçersiz olması durumunda patrik, Papa tarafından atanabilmektedir. Ancak, Patrik istediği zaman

¹⁷⁹ Aziz Suryal Atiya, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, Södertälje-İsveç, Nsibin Yayınevi, 1995, s.74; Surma Hanım, *Ninova ve Yakarışı Doğu Asur Kilisesi Gelenekleri ve Patrik Mar Şamun'un Katli*, Avesta Yayınları, İstanbul, 1996, s.57.

¹⁸⁰ Albayrak, a.g.e., s.84.

¹⁸¹ William Chauncey Emhart ve George M. Lamsa, *The Oldest Christian People*, Newyork, The Macmillan Company Press, 1926, s. 85-86.

¹⁸² Cihangir İleri, *Osmanlı Devletindeki Nasturilerin Genel Durumu ve Nasturi İsyanları: Süryaniler ve Süryanilik*, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Cilt 1, Orient Yayınları, Ankara, 2005, s.155.

¹⁸³ Altınışik, a.g.e., s.23.

¹⁸⁴ Ramazan Işık, Maruni Kilisesi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Bölümü, 2003, s.67 (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**).

yönetimden vazgeçemez, bununun için Papa'nın onayı gerekmektedir¹⁸⁵. Bu dönemde (1824), kendileri için yeni bir patrik merkezi kurarak 'Rum Katolik Kilisesi' olarak adlandırmışlardır. Ancak, Melkit kilisesi için Rum Ortodoks kilisesi adı da kullanılmaktadır¹⁸⁶. Geçen zaman içinde, Melkitler Antakya patrik geleneklerinden uzaklaşarak Bizans kilisesine yaklaşmışlardır. Böylece, "Melkit" adı, Bizans kilisesine bağlı olanları nitelemek amacıyla kullanılmaya başlandığı görülmüştür¹⁸⁷. Dünyadaki Melkitlerin tahmini sayısının 20. yüzyılda 130000 civarında olduğu ifade edilmektedir¹⁸⁸.

2.2.3. Maruniler

Süryani geleneğinden gelen Maruniler, Antakya'nın Asi nehri çevresinde yaşayan, Süryani geleneklerine göre ibadet eden ve ana dil olarak Arapça'yı kabul eden ancak Süryani harflerini kullanarak yazan bir topluluktur. Maruniler, 5.yüzyılda, Antakya bölgesinde bir cemaatin başında olan Aziz Marun'un öğretisi etrafında toplanan ve Ortodoks kilisesine bağlı olmayan insanlardır¹⁸⁹. Daha önce Melkit kilisesine bağlı olan Maruniler'de, Haçlı seferleri ile birlikte sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Böylelikle, Melkitler kilisesinden ayrılarak "Maronit Patrikliği"ni kurmuşlardır¹⁹⁰. Ancak, bu patriklik daha sonra 12.yüzyılda Papa'ya bağlanmıştır. Zamanla Roma kilisesine yakınlaştıklarından bu kiliseye bağlı bir mezhep olarak görülmeye başlamışlardır¹⁹¹. Maruniler'in köken olarak Fenikeli veya Arap'lara dayandığı ifade edilmektedir. Ancak, Lübnan bölgesinde yaşayan Maruniler, 7.yüzyıldan itibaren kendilerini Hıristiyanlık evrenselliği içinde Yuna-Roma kültürü ve Aramilere dayandırarak tanımlamaktadır¹⁹². Bununla birlikte, Lübnan'da yaşayan Maruniler kendilerini Lübnan'ın seçkin sınıfına ait bir topluluk olarak, Arap kimliğini kabul etmeyen ve yönünü Batı'ya dönmüş Hıristiyanlar olarak tanımlamaktadırlar¹⁹³. Maruniler, Ortadoğu bölgesinde azınlık olmalarından dolayı baskıya uğradıklarını belirtmektedir. Bütün faktörlerin etkisi ile 17.yüzyılda, Marunilerde milliyetçilik duygusunun yaşam bulduğu ifade edilmektedir¹⁹⁴. Sonuç olarak, dünyanın birçok

¹⁸⁵ Adrian Fortescue, "Batı Süryaniler'den Melkitler Suryaye Malkaye ya da Suryoye Malkoye", Çev. Meral Ünüvar, ACSA TV, 2009, s.9, <http://www.acsatv.com/fil/Malkoye.pdf>. (Erişim tarihi: 20.07.2016)

¹⁸⁶ Canan Seyfeli, Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918), **Süryaniler ve Süryanilik**, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Orient Yayınları, Ankara, 2005, Cilt 1, s.105-106.

¹⁸⁷ Pierre Dib, **History of the Maronite Church**, Translated into English by Seely Beggiani, Beirut, 1971, s.47-48.

¹⁸⁸ Fortescue, a.g.e., s.10.

¹⁸⁹ Atiya, a.g.e., s.202,

¹⁹⁰ Sarı, a.g.t., s.97

¹⁹¹ Mustafa Bülbül, **Türkiye'nin Süryanileri**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005, s.22.

¹⁹² Bilge, a.g.e., s.94.

¹⁹³ Işık, a.g.t., s.24

¹⁹⁴ Kirsten E. Schulze vd., **Ortadoğu'da Milliyetçilik, Azınlıklar ve Diasporalar**, Çev. Ahmet Fethi, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999, s.216

yerinde dağınık bir şekilde yaşamalarına rağmen Marunilerin, Suriye ve Lübnan'daki Katolik cemaatini temsil ettikleri belirtilmektedir. Dünya genelinde tahmini olarak bir milyon Maruni olduğu ifade edilmiştir¹⁹⁵.

2.2.4. Keldaniler

Keldani kelimesinin ilk defa MÖ 6.yüzyılda Kaldi Hanedanıyla ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Süryani toplumunun bir parçası olan Nasturi kilisesinden, teolojik nedenlerden dolayı ayrılarak Papalığa bağlanmışlardır. 1890 yılında, Antik Güney Mezopotamya halkına ithafen kullanılan "kaldeli" ifadesinden hareketle Keldani kilisesi kurulmuştur. Burada yaşayan halka ise "Keldani" denilmiştir¹⁹⁶. Normalde Roma klişesine bağlılardır ancak kendi gelenek ve ibadet etme şekillerini korumuşlardır. Bu nedenle, Keldanilerin katolik olma durumu sorgulanmıştır¹⁹⁷. Tarihçilerden bazıları ise Keldani kelimesi ile Süryanilere, Hititlere ve Aramilere atıf yapıldığını belirtmiştir. Bazıları, Keldanilerin Asurlu olduğunu açıklamaya çalışırken bazıları tarafından Keldanilerin Asurlularla komşu olduğu ve çatışma halinde olduğu belirtilmiştir¹⁹⁸.

Keldanilerin nüfus dağılımları farklılık göstermektedir. Nüfus sayısı ile ilgili kesin bir şey söylemek zor olsa da 1903 yılı istatistiklerine göre dünyada yaşayan Keldani sayısının 200.000 civarında olduğu, Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde ise 80.645 Keldani bulunduğu ileri sürülmüştür.¹⁹⁹ Keldanilerin dünya genelinde toplam 22 tane mitranlık (yönetim) bölgeleri bulunmaktadır. Diyarbakır, Mardin, Musul ve Midyat bunlardan sadece birkaçıdır²⁰⁰. Günümüzde, Keldani Patriğinin yetki alanı içerisinde Türkiye, Mısır, Suriye, Irak ve İran bulunmaktadır. Türkiye'nin 1980 yılı nüfus sayımına göre, ülkede 10000 civarında Keldani yaşadığı ve 2000 yılında yapılan istatistik sonuçlarına göre ise ülkede 4-5 bin civarında Keldaninin kaldığı tespit edilmiştir²⁰¹.

Sonuç olarak, yukarıda saydığımız bu topluluklarının hepsi Süryani geleneğinden geldiği gibi teolojik nedenlerle birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Milli kimlik yapılanmasından daha çok dini inançlar ve ibadet etme şekillerinin daha ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak, bu topluluklarda 19.yüzyılda yaygınlaşan ulus

¹⁹⁵ Türkçebilgi Resmi İnternet Sayfası, "Maruniler", <http://www.turkcebilgi.com/maruniler>. (Erişim tarihi: 29.10.2016)

¹⁹⁶ Albayrak, a.g.e., s.97-107.

¹⁹⁷ E. Tisserant, *Hulâsatün Tarihiyyetün li'l-Kenîseti'l-Keldaniyye*, Çev. Süleyman Saiğ, Musul, 1939; **aktaran** Albayrak, a.g.e., s.107.

¹⁹⁸ İbrahim Özcoşar, *Papalığın Müdahalesi ve Süryani Kiliselerinde Bölünme: Keldani Ve Süryani Katolik Patriklikleri: Süryaniler ve Süryanilik I.*, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Cilt 1, Orient Yayınları, Ankara, 2005, s.272.

¹⁹⁹ Baseline Nikitine, "Keldaniler", *Nsibin Dergisi*, İsveç, Sayı 48 (2), 1992, s.3.

²⁰⁰ Qussani, a.g.m., s. 81; Albayrak, a.g.e., s.117

²⁰¹ Cemal Şener, *Türkiye'de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar*, Etik yayınları, 2006, s.175.

devlet yaklaşımının az da olsa etkisinin olduğu görülmektedir. Örneğin, Nasturi ve Keldani din adamlarının bu dönemlerde Cezire’de Fırat ve Dicle nehirleri arasında Asuri kimliği temelinde bağımsız bir Hıristiyan devleti kurma istekleri olmuştur²⁰². Lakin bu yaklaşım o dönem savaşlarla uğraşan Batı ülkeleri ve kendi toplulukları tarafından büyük bir destek görmemiştir.

2.2.5. Hindistan Süryanileri

Hindistan Süryanileri, Hindistan toplumuna Hıristiyanlığı yaymak amacı ile giden aslen Hintli olmayan Süryaniler ile Hıristiyanlığı kabul eden Hintlilerden oluşan topluluk veya cemaattir. Misyonerlik ve yukarıda ifade edilen faktörlerden dolayı Süryani toplumu arasında yaşanan ayrışma ve bölünmelerden Hindistan Süryanileri de etkilenmiştir²⁰³.

2.2.6. Protestan Süryaniler

Süryani Protestanlığı 19.yüzyıl boyunca Amerikan ve İngiliz misyonerliğinin müdahalesi ile özellikle 1852 yılları sonrasında Süryanilerden Protestanlığa geçişi ile oluşmuş ayrı bir cemaattir²⁰⁴. Bir Protestan kilisesinin kurulmasına rağmen Süryani toplumu arasında çok büyük bir destek görmemiştir²⁰⁵.

2.2.7. Katolik Süryaniler

Süryani Katolik patrikliği 18.yüzyıl sonlarında Süryani Kadim Patriği içinde yaşanan ayrışmalar sonucunda oluşmuştur. 19.yüzyılın sonuna kadar patriklik merkezleri Halep olmuştur²⁰⁶. Birinci Dünya savaşı ve sonrasında zayıflayan Osmanlı imparatorluğunun yıkılması ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti döneminde Patriklik merkezi Beyrut’a taşınmıştır²⁰⁷. Süryani Katoliklerinin Roma Katolikleri ve diğer Katoliklerden farkı ise, kilise yönetimi hiyerarşisi içerisinde patrikliğin en başta olması gibi Süryani geleneklerinin devam ettirilmesidir. Süryani Katoliklerin patriği “Süryani Katolik Milleti Antakya Patriği İgnatios” ünvanını kullanmaya devam etmektedir²⁰⁸.

²⁰² Stefan Andersson, *Asurlar*, Çev. Erol Sever, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992, s.17

²⁰³ Kadir Albayrak, *Hindistan Malabar Süryani Kilisesi: Süryaniler ve Süryanilik*, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Cilt: 1, Orient Yayınları, Ankara, 2005, s.231,241.

²⁰⁴ Mehmet Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, Chivi Yazıları/Mjora yayınları, İstanbul, 2003, s.76.

²⁰⁵ Gabriele Yonan, *Asur Soykırımı Unutulan Bir Holocaust*, Çev. Erol Sever, Pencere Yayınları, İstanbul, 1999, s.32-33.

²⁰⁶ Özcoşar, a.g.e., s.293.

²⁰⁷ Ekrem Sarıkcıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, 4.Basım, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s.330.

²⁰⁸ İbrahim Özcoşar, *Bir Yüzyıl Bir Sancak Bir Cemaat 19. yüzyılda Mardin Süryanileri*, s.74.

2.3. Süryani Toplumunun Tarihteki Yeri

Toplumların, etnik, kültürel, siyasal, sosyolojik ve hatta psikolojik reflekslerini anlamaya çalışırken, onların geçmişten gelen deneyimlerini, sevinç ve üzüntülerini incelemek gerekmektedir. Yani, herhangi bir toplumun yapısını incelerken onu tarihsel bir bütün olarak ele almak gerekmektedir. Bu şekilde o toplumun bilinç seviyesini ve toplum bilincini şekillendiren en önemli unsur olan geçmişini öğrenmemiz gerekir²⁰⁹.

Süryani tarihi, Milattan önceki dönemlerden itibaren tasnif edilebilir.

- M.Ö. 2400 yılına kadar giden, tarım ve yerleşik kültürün ön plana çıktığı, “ortaya çıkış” dönemi,
- M.Ö. 2400 yılı tarihinden, M.Ö. 612 yılına kadar olan, şehir devletleri ve akabinde imparatorlukların kurulması ile sınıfsal yapılaşmanın olduğu Hıristiyanlık öncesi dönem,
- MS 33 yılından sonrası Süryani tarihi (Hıristiyanlaşmanın başladığı dönem) şeklinde tasnif edilmiştir²¹⁰.

Ancak bu dönemlerde, bugünkü anlamda Süryanilik olmadığından dolayı, uzak geçmişe dair tarihi ‘Asur veya Arami Tarihi’ olarak kabul etmek daha doğru olacaktır. Süryanilerin kökeni bu dönemlere kadar uzatılsa da konumuz gereği, Hıristiyanlık sonrasındaki Süryani tarihine bakmak daha anlamlı olacaktır.

2.3.1. Hıristiyanlık ve Süryaniliğin Doğuşu

Hıristiyanlık, bugünkü Filistin ve çevresinde doğmuş, semavi dinlerden ilki olan Yahudilikten sonra gelen, vahiye dayalı kutsal kitabı olan tek Tanrılı olmakla beraber, zamanla diofizit bir anlayışa yer vermiş ilahi bir dindir²¹¹. İlk çağın en büyük sömürge devleti olan Roma İmparatorluğu, tüm Anadolu, Kuzey Afrika ve Asya'nın bir kısmını ele geçirmiştir. Hz. İsa'nın doğduğu yıllarda da Filistin ve çevresi Roma İmparatorluğu'nun sınırları içinde bulunmaktadır²¹². Hıristiyanlığın temelleri; Yahudi inancı, evrensel bir din olma özelliğinden sapıp milliyetçi söyleve evrildiği dönemlerde, tam da Yahudi kontrolü altındaki diğer toplumların din adına sömürdükleri ve bir çıkar yol aradıkları, bir umut bekledikleri dönemlerde, MS. 30'da Nasıra'lı İsa'nın gelişile atılmıştır.

²⁰⁹ İliber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı: Osmanlıyı Yeniden Keşfetmek 2*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006, s.31.

²¹⁰Peter BetBasoo, “Assyrian Nationalism: A Mechanism For Survival”, *Assyrian International News Agency*, <http://www.aina.org/articles/anamfs.htm>. (Erişim tarihi: 29.10.2016)

²¹¹ Günay Tümer ve Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1993, s.260-261.

²¹² Tümer ve Küçük, a.g.e., s.267-268.

Ancak İsa'nın ölümü sonrasındaki dönemlerde Kilise yapılanması içine giren ilk Hıristiyanlar, kendilerini Yahudi olarak adlandırmaya devam etmişlerdir²¹³. Buna karşılık, onlardan olmayanlar ise, İsa peygamberin Nasıra eşrafından olması sebebiyle, onları Nasran veya Nasara diye adlandırmışlardır. Ayrıca, "Tanrı tarafından üzerine kutsal yağ (Meyrun) sürülmüş" manasındaki "Mesih" sıfatı verilen Nasıralı İsa yandaşlarına, "Mesih'i" de denmekteydi. Yunanca da ise, "Mesih'e bağlı" anlamındaki "Hristo" ve akabinde de "Hıristiyan" ismiyle anılmışlardır. Hıristiyanlık başlangıçta, bir Yahudi "Mesih-i hareket"i iken sonradan İsa'nın havarilerinden biri olan Pavlus, İsa öğretilerine kendi yorumlarını da katmıştır²¹⁴.

Havari Petrus (Saint Piere) ve arkadaşları Thomas, Aday, Agay ve Mara gibi aziz ve Hıristiyan misyonerler MS 38'de Antakya merkezli yaşayan Süryanilerle temasa geçip Hıristiyan dinini öğretmişlerdir²¹⁵. Hatta kutsal sayılan Hıristiyanlığın ilk Kilisesi, bu şehirde Süryanilerce yapılmıştır²¹⁶. Takip eden yıllarda, Kudüs cemaatinden Barnabas ve Pavlos da Antakya'ya gelerek misyon çalışmalarına hız vermişlerdir²¹⁷.

MS 41 – 42' de İsa'nın izleyicileri(takipçiler) anlamındaki Hıristiyan (Khristianoı) ismini kullanan ilk kilise Antakya Kilisesi olmuştur²¹⁸. Bu Kilise, İbrani kökenli ve putperest kökenli (Süryani) Hıristiyanları çatısı altında birleştiren bir kilise özelliği göstermiş ve Doğu Hıristiyanlığının merkezi haline gelmiştir²¹⁹. Özellikle doğuya doğru bir dini genişleme ve faaliyet gösteren kilisenin yaptığı etkin misyonerlik faaliyetlerinin yanında, kültürel ve coğrafi yakınlık da Hıristiyan inancının, civar coğrafyalara yayılmasında rolü olmuştur. Kudüs'ün MS 70' de Romalılarca yakılması üzerine Antakya Kilisesinin ve doğal olarak da cemaatinin (Süryaniler) Hıristiyan dünyada önemi daha da artmıştır ki Kilise, bölgenin dinsel liderliğini üstlenip "Suriye Piskoposluğu" ve cemaat liderleri de "Suriye Piskoposu" unvanını kullanmışlardır²²⁰.

Süryaniler ve yaptıkları etkin misyonerlik faaliyetleri meyvelerini vermiş, zamanla Suriye, Lübnan, Anadolu ve Mezopotamya'da Hıristiyanlık hızla yayılmıştır. "II. yüzyılın sonlarında; Sur, Sayda, Kayseri, Beyrut, Cubeyil, Efes, Kapadokya, Bergama, Sardes ve Leodikiya şehirleri 'Episkoposluk' statüsünü kazanmıştır. III. yüzyılın sonunda; Suriye, Fenike, Arap vilayetleri, Filistin, Kilikya, Kapadokya,

²¹³ Sarı, a.g.t., s.123

²¹⁴ Koluman, a.g.e., s.28-31.

²¹⁵ Günel, a.g.e., s.31.

²¹⁶ Yusuf Beğdaş, "Süryani Kilisesi ve Antakya Kürsüsü", *Heto Dergisi*, İstanbul, 2000, Sayı 3, s. 11-12.

²¹⁷ Bilge, a.g.e., s.74.

²¹⁸ Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, Çev. Asım Baltacıgil, Bilim Felsefe Sanat Yayınları, İstanbul, 1987, Cilt II, s.293

²¹⁹ Altınışık, a.g.e., s.21.

²²⁰ Bilge, a.g.e., s.75

Kıbrıs, Mezopotamya ve İran toprakları üzerinde Antakya Süryani Kilisesine bağlı 12 metropolitlik ve 137 Piskoposluk oluşmuştur²²¹.

2.3.2. Konsüller ve Anlaşmazlıklar

Hıristiyan dini liderleri, var olan kiliselerin hiyerarşik düzenlerini belirlemek amacıyla tarihin belli dönemlerinde “Konsil”ler düzenlemişlerdir. Bu konsillerde kendi iç düzenlerini, imanın esaslarını, kutsiyetlerini ve diğer dinsel rütiellerinin gereklerini görüşmüşlerdir. Hıristiyanlık çıkış noktası olarak özünde tek Tanrı inancını barındırmasına rağmen, başlayan teolojik tartışmalar ve kristolojik yorumlar sonunda, İsa'nın sadece vahiy getiren bir peygamber mi yoksa Tanrının oğlu olması sebebiyle onun da bir Tanrı mı olduğu konusunda Hıristiyan dünyayı iki farklı gruba ayırmıştır. Bu monofizit – diyofizit tartışmaları ana kiliseden kopmalara neden olmuştur. Süryaniler MS 451'de toplanan Kadıköy Konsili'ne kadar diğer Hıristiyan gruplar ile görüş birliği içindeydi. Bu süreçte baş gösteren teolojik tartışmalar sonunda kiliseler arasındaki görüş birliği sonlanmış ve Süryani Killisesi de Grek – Latin Hıristiyanlığından kopmuştur²²². Bunun Akabinde 11. Yüzyılda Grek Ortodoksluğu Roma Katolikliğinden ayrılmış 16. yüzyıla gelindiğinde ise yine bir grup, Katoliklerden ayrılıp Protestanlık ekol ya da mezhebini oluşturmuşlardır. Bu ayrılıkçı gruplar arasına, Katolikleşen ve az da olsa Protestanlaşan Süryaniler de eklenebilmektedir²²³.

Anlaşmazlıkları tetikleyen unsurlar, her ne kadar teolojik (kristolojik) kökenli olsa da zamanla siyasi nedenler daha fazla kendini hissettirmeye başlamıştır²²⁴. Bazı önemli siyasi nedenler ise özetle şu şekilde sıralanabilir²²⁵;

- Devletlerin kiliseleri örgütleme ve idare etme çabası,
- Kiliselerin dini liderlik mücadeleleri (özellikle İskenderiye ve İstanbul Kiliselerinin Doğu Hıristiyanlığının lideri olma isteği),
- Devletlerin özellikle Kadıköy Konsülü sonrasında kilise sorunlarına müdahil olması,
- Devletlerin kiliselere halkın benimsemediği kişiler ataması,
- Devletlerin bölge halkına karşı zaman zaman güç kullanması,
- Devlete karşı oluşan tepkinin dil, kültür ve düşünce farklılıklarının da etkisi ile milliyetçilik algısını ortaya çıkarması,

²²¹ Mehmet Çelik, *Süryani Tarihi*, s.63.

²²² Yıldırım, a.g.e., s.43.

²²³ Yakup Tahincioğlu, *Tarihleri, Kültürleri ve İnançlarıyla Süryaniler*, Butik yayınları, İstanbul, 2011, s.49

²²⁴ Sarı, a.g.t., s.126.

²²⁵ Grzegorz Leopold Seidler, *Bizans Siyasal Düşüncesi*, Çev. Mete Tunçay, V Yayınları, Ankara, 1986, s.32.

- Doğu ile batının farklı toplumsal çıkarlarının olması.

Tarihsel bütünlüğü korumak adına, toplanan konsillere kısaca da olsa değinmekte fayda vardır.

2.3.2.1. İznik Konsülü (MS 325)

Hıristiyanlar Roma İmparatorluğu döneminde, Pagan tanrıları reddettikleri için, baskı ve işkencelere maruz kalmışlardı. Ancak, dört parçaya ayrılmış Roma İmparatorluğunu birleştirmek ve artan Hıristiyan nüfus karşısında iç düzeni korumak isteyen İmparator Konstantin, MS 313 yılında yayınladığı Milan Bildirgesiyle Hıristiyanlığı serbest hale getirmiş ve böylece Hıristiyanlar artık, birer Roma vatandaşı sayılmışlardır. MS 325'te ise, İmparator Konstantin, İznik'te ilk Hıristiyan "Genel Konsülünü" toplamıştır²²⁶. İznik Konsülü ile Hıristiyan inancının, "iman temelleri" belirlenmiş, İsa'nın bir insandan (Meryem) doğmasının yanında, Tanrı olduğu da kabul edilmiştir. Yine İznik konsülünde kiliselerin hiyerarşisi, Roma, İskenderiye ve Antakya kiliseleri olacak şekilde düzenlenmiştir²²⁷.

2.3.2.2. İstanbul Konsülü (MS 381)

Hıristiyan değerlerini ve kiliseler hiyerarşisini görüşmek üzere toplanan İznik konsülünün üzerinden yaklaşık yarım yüzyıl geçmiş, anca teolojik tartışmalar ve mezhepleşmeler arası problemler artarak devam etmiştir. Bunun üzerine yeni bir konsülün toplanmasına karar verilmiştir. MS 381' de toplanan yeni konsülde; Kutsal Ruhun, Baba ve Oğul gibi Tanrı olduğu kavramı üzerinde durulmakla birlikte bir önceki konsülün aldığı kararda mutabık kalınmıştır²²⁸. Hatta Roma İmparatoru I.Theodosius, Konsülün aldığı kararların uygulanması konusunda garanti verip uymayanları sapkın ilan ettirip cezalandırmıştır²²⁹. Bu süreçte, Süryanilerin yönetiminde olan Antakya Kilisesinin etkinlik alanı daha da genişlemiştir.

2.3.2.3. Efes Konsülü (MS 431)

MS 431'de toplanan Efes Konsülünde; İsa'nın Tanrısal ve insani olmak üzere birbiriyle iç içe geçmiş bir "tabiata" sahip olduğu kabul edilmiştir. Yani İsa'nın, insan ve Baba (Tanrı) ile aynı ve tek tabiattan olduğu, bunların birbirinden ayrıştırılamayacağı (Monofizit görüş) ve Meryem'in de, " Tanrıyı doğuran (Teokodos)" diğer bir deyişle "Tanrı Ana" veya "Tanrının Anası" olduğu konuları Hıristiyan inanç sistemine girmiştir. Bu kristolojik tartışmalar Hıristiyan dininde ayrışma yaratmış; "Doğu – Batı", "Süryani – Yunan", "Semitik – Bizans", "Diofizit –

²²⁶ Çelik, a.g.e., s.109

²²⁷ Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Nüve Kültür Merkezi, Konya, 2005, s. 713

²²⁸ Mehmet Çelik, *Ortadoğu Mozayîği Süryaniler-Nasturiler*, s.35.

²²⁹ Bilge, a.g.e., s.83.

Monofizit” ve “Nasturi – Ortodoks” gibi birbirine zıt ve liderlik mücadelesi veren gruplar ortaya çıkarmıştır²³⁰.

2.3.2.4. Kadıköy (Kalkedon) Konsülü (MS 451)

Kadıköy Konsülüne kadar toplanan konsüllerin toplanmasındaki neden, daha çok Teolojik temelliydi. Hıristiyan öğretiler arasında yaşanan tartışmalar, belli bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmış ancak Efes Konsülüyle şiddetli bir ayrışma yaşanmıştı. Baba – Oğul ve Kutsal Ruh üçlemi bu tartışmaların ürünüdür. Ancak İskenderiye Kilisesine bağlı olan Cyrill tarafından savunulan ve MS 431 Efes Konsülünde kabul edilen, Monofizit görüşe karşı artan eleştiri ve devam eden tartışmalar üzerine Kadıköy (Kalkedon)’de yeni bir konsül toplanmasına karar verilmiştir²³¹. MS 451 yılında toplanan Kadıköy Konsülünde; Efes Konsülünde

(MS 431) kabul gören ve benimsenen Monofizit görüş reddedilmiş ve İsa'nın şahsında birbiriyle birleşmez iki farklı ve ayrı tabiatın, yani bir tanrısal ve bir de insani tabiatın bulunduğunu savunan Diofizit görüş benimsenmiştir. Bu durum Hıristiyan dünyasındaki ayrışmayı daha da derinleştirmiştir. Kadıköy Konsülü Süryaniler için oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur. Doğu Hıristiyanlığı Batı Hıristiyanlığından kopmuş ve akabinde de Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi parçalanmış ve Doğu Kiliseleri adına bağımsız Patrikliğini ilan etmiştir. Bu süreçte, sadece Antakya Süryani Kilisesi değil; Mısır'daki Kıpti Kilisesi, Habeşistan Hıristiyanları ve Ermeni Kiliseleri Kadıköy Konsülünün kararlarını kabul etmeyerek kendi kiliselerini kurmuşlardır. Ancak, bu ayrışmalar sonrasında, Kadıköy Konsülünde alınan kararları kabul etmeyenler, Roma ve İstanbul merkezleri tarafından baskı ve zaman zaman da katliama uğratılmışlardır. Süryaniler de bu durumdan maalesef kendilerini kurtaramamışlardır²³². Konsülün kararlarının arkasında duran Roma ve İstanbul ise Hıristiyan dünyasına liderlik yapmış ve Katolik mezhebini teşkil etmişlerdir. Ancak 1054 yılından sonra İstanbul Merkezi, İstanbul’da “Patrik Mihael Cerularius” ve Roma’da da “Papa Kardinal Humbert” in buldukları dönemde, aldığı bir kararla Katolik merkezden ayrılarak Ortodoksluğa tekrar geri dönmüştür. Geri dönüş kararını ise “Roma'nın ekonomik ve siyasi sebepler ile dini kullanması” olarak açıklamışlardır²³³.

Hıristiyan dininin, temelden ikiye bölünmesi, Ortodoks ve Katoliklik olmak üzere iki ayrı mezhebin ortaya çıkmasıyla birlikte, İstanbul Patrikliği (Ortodoks) ile Roma Papalığı (Katolik) arasında düşmanlık boyutuna varacak çekişmeler boy

²³⁰ Kadir Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, s.68-75.

²³¹ Gündüz Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 98-99

²³² Gabriyel Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, Kırklar Kilisesi Yayınları, Mardin, 2005, s.186-187.

²³³ Akyüz, a.g.e., s.186

göstermiş ve akabinde de mezhep savaşları yaşanmaya başlamıştır²³⁴. Kadıköy Konsülü sonrasındaki gelişmeler de Süryaniler ve Süryani tarihi açısından oldukça önemlidir. Kadıköy Konsülü kararlarını tanımayan Antakya Süryani Kilisesi taraftarlarının protestoları isyana dönüşmüş ve bu isyanlar da İmparatorluk tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır²³⁵. Roma'nın baskılarına dayanamayan Süryaniler, Roma'ya rakip olan Sasani İmparatorluğundan yardım istemişler ve yavaş yavaş Sasani tabiiyetini kabullenmişlerdir²³⁶. İmparatoriçe Teodora, Süryanilerin Sasani egemenliğine girmesine engel olmak adına bazı siyasi-dini planlamalar yapmıştır. Süryani dini liderlerinden Yakup Baraday'ı, İskenderiye Patriği Teodosius'a takdis ettirmiş ve Baraday'ı Monofizitlerin başına geçirmiştir. Bu yolla İmparatoriçe, Süryanileri yanına çekmeye çalışmıştır. Yakup Baraday'ın Süryani Kilisesini tekrar diriltmesine karşın, bu sefer de Süryani topluluk kendi içinde kristolojik kavgalarla parçalanmaya başlamıştır²³⁷. Yaşanan bu tartışmalar sonucunda, Yakup Baraday'ın etrafında birleşen taraftarlarına "Yakubi" denilmeye başlanmıştır. Ancak, Baraday taraftarları bu şekilde isimlendirmeyi kabul etmemişler ve kendilerine "kadim" denmesini daha uygun görmüşlerdir²³⁸.

Bu dönemde, siyasal gücün dayattığı baskı, ulusçuluk duygusunu doğurmuş ve kilisenin de yönlendirmesiyle Musul'un batısından Ruhâ'ya doğru, Diyâru Rabîa, Halep, Hıms ve Hama ve zamanla da Tikrit Süryanilerin faaliyet gösterdikleri yaşam alanları haline gelmiştir. Bizans İmparatoru Herakleios'un, 627'de "Ninova Savaşında" Sasanileri yenip doğu sınırlarını tekrar ele geçirmesiyle Süryaniler, Roma'ya tekrar tabii olmuşlar. Ancak 630'lu yıllarda bölgenin Arap işgaline uğramasıyla bu kez Süryaniler, Arap idaresinde yaşamaya başlamışlardır.

2.3.3. Müslüman İdaresine Giren Süryaniler

Müslümanlar, İslam Devleti lehine sınırlarını genişletmek adına Arabistan dışına çıktıklarında, Hıristiyan dininden, Monofizit Antakya Süryani Kilise cemaat ile temasa geçtiler. Güneyde, Arabistan'ın sahil şeridinde Gassani, Suriye'de ve Mısırdaki Hıristiyan çoğunluğu temsil eden Melkaiye Kilisesi mensupları, Hire-Filistin ve Suriye'nin güneyinde, İran'da Nasturi Kilisesi mensupları ile karşılaşmışlardır²³⁹.

²³⁴ Canan Seyfeli, *İstanbul Ermeni Patrikliği*, Andaç Yayınları, 2005, Ankara, s.5-14.

²³⁵ Mehmet Çelik, *Fener Patrikhanesi'nin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri (325-1453)*, Akademi Kitabevi, İzmir, 2000, s.31; Aziz Suryal Atiya, *Mezopotamya'da İlk Doğu ve Batı Süryani Kiliseleri: Yakubi, Nasturi, Maruni*, İsveç, Nsibin Yayınevi, 1995, s.26

²³⁶ W. Dalrymple, *A Journey in the Shadow of Byzantium: From The Holy Mountain*, Flamingo Publishing, London, 1998, s. 462; aktaran Sarı, a.g.t., s. 130

²³⁷ Sarı, a.g.t., s.130

²³⁸ Sarıkçıoğlu, a.g.e., s.35-36.

²³⁹ Levent Öztürk, *İslamiyet'in Yayıldığı Coğrafya'da Yaşayan Hıristiyanların Tarihine Genel Bir Bakış: Süryaniler ve Süryanilik I*, Ahmet Taşğın, Eyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, (ed.), Orient Yayınları, Ankara, 2005, s.11-33.

Müslümanlarla Süryanilerin ilk karşılaşması, bir iddiaya göre, Hz. Muhammed döneminde olmuştur. Hz. Muhammed'in Nastura adında bir rahiple görüştüğü²⁴⁰ ve ayrıca hicretin 2. yılında Hz. Muhammed'in hazırlattığı Ahitname'de Süryanilerden bahsedildiği belirtilmektedir²⁴¹. Ancak, bu bilgiye itiraz edenler de vardır²⁴². İslam fetihlerinden önce, Süryanilerin Antakya'da ve İskenderiye'de olmak üzere mevcut iki kilise merkezleri vardı. Bu kiliseler milli özellik taşıyorlardı. Mısır'daki İskenderiye kilisesi Kıpti Kilisesi olarak görev yapmaktaydı. Suriye Süryanileri ise Antakya'daki Süryani kilisesi bünyesinde görev yapmışlardır²⁴³. İslamiyet'in ilk yıllarında Müslümanlarla temasta olan Hıristiyanların çoğunu Süryaniler oluşturmuştur. Aynı dine mensup olan Bizans İmparatorluğu döneminde katliamlara uğrayan Süryaniler, Müslümanların MS 636'da Bizans'ı yenip Suriye'yi almasıyla tabii oldukları bu yeni yönetim altında, aynı dinden olmamalarına rağmen hiç görmedikleri kadar özgürlüğe ve adalete sahip olmuşlardır. Bu dönemlerde Müslümanların, Süryani Hıristiyanlara karşı hoşgörülü oldukları dile getirilmektedir²⁴⁴.

Süryanilerin, Semavi bir dine mensup olmaları da Müslümanların kendilerine hoşgörülü davranmalarında etkili olmuştur²⁴⁵. Süryani - Müslüman ilişkileri, Halife Ömer döneminde daha da gelişmiştir. Süryanileri Bizans'ın baskısından kurtardığı için Hz. Ömer'e Süryanice 'de kurtarıcı anlamına gelen Foruqo (Faruk) ünvanını vermişlerdir²⁴⁶. Süryanilerle kurduğu dostluk ve yakınlık nedeniyle Mor Gabriel Manastırına da "Deyru'l-Umur" adı verilmiştir. Ancak bazı çevreler bu bilginin yanlışlığını ileri sürerek "Deyru'l-Umur" un anlamının, Süryanicede "sakinlerin barındığı yer" anlamına gelen "Umro" kelimesinden türetildiğini de söylemektedirler²⁴⁷. Süryaniler, Müslüman idaresi altında olmalarına rağmen asimilasyona uğratılmamış, örf-adet-gelenek-görenek vb. toplumsal hassasiyetlerine dokunulmamış ve sonuçta, günümüze kadar Hıristiyan varlıklarını koruyarak gelmişlerdir. Süryaniler, Bizans yönetimindense İslam yönetiminde yaşamak istemişlerdir. 975 yılında, Bizans'ın Suriye'yi kısa bir süreliğine de olsa ele geçirdiği

²⁴⁰ Hamidullah Muhammed, *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.58.

²⁴¹ Gabriyel Akyüz, *Osmanlı Devletinde Süryani Kilisesi*, Mardin, 2002, s.14, 21,32; Mehmet Şimşek, "Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi Patrikhane Nizamnamesi", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Dicle Üniversitesi Yayınları, Yıl: 3, Sayı 6, Eylül 2005, s.726.

²⁴² Mehmet Azimli, *Müslüman-Süryani İlişkilerine Giriş, Süryaniler ve Süryanilik*, Haz. Ahmet Taşkın, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Cilt 1, Orient Yayınları, Ankara, 2005, s.41-42.

²⁴³ Öztürk, a.g.e., s.33.

²⁴⁴ Azimli, a.g.e., s.43-44.

²⁴⁵ Atiya, a.g.e., s.28.

²⁴⁶ Nesim Doru, *Doğu'dan Batı'ya Köprü Süryaniler: Felsefe ve Çeviri Geleneği*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007, s.92.

²⁴⁷ Hanna Dolapönü, *Deyr-el Umur Tarihi*, Çev. Cebrail Aydın, Hikmet Aynaz Matbaası, Mardin, 1961, s.12.

dönem, Süryanilerin, Patriklik merkezlerini Müslümanların hâkimiyetinde olan Malatya'ya taşımaları buna en güzel örnektir²⁴⁸.

Abbasi döneminde bilime önem verilmesi ile Süryaniler, en parlak dönemlerini yaşamışlardır. Bu dönemde 215 hekim, 63 çevirmen, 40 filozof ve mantıkçı, 15 astronomi bilgini, 10 matematikçi, 5 kimyager, 4 eczacı, 1 Coğrafyacı, 1 soy bilimi bilgini, 1 laborant, olmak üzere toplam 363 Süryani bilim insanı yetişmiştir. İslam egemenliği altına girdiklerinde Süryanilerin göreceli yüksek olan eğitim seviyeleri, Abbasi sarayı tarafından da desteklenip, çalışma yapmalarına olanak verilmiştir. Bu durum, Süryanilerin Bağdat'taki Abbasi Sarayında önemli mevkilere yerleşmelerini sağlamış ve sonucunda da Süryaniler, Helen kültürünün Arap dünyasıyla tanışmasına yardımcı olarak Müslümanlar ile Helen kültürü arasında bir köprü görevi görmüşlerdir²⁴⁹. Bu nedenlerle 7. yüzyıldan 10. yüzyıla kadarki dönem, Süryaniler için parlak dönemlerinden biri olarak sayılmaktadır²⁵⁰. Aynı dönemde, Arapçanın önem kazanmasına paralel olarak Süryanice de önemini korumuştur²⁵¹. Müslümanların Süryanilerden elde ettiği ekonomik kazanımlar da önemlidir. Süryanilerin ekonomik güçleri ve ticari başarıları, Arap ticari hayatına canlılık katmıştır. Yine ödedikleri Haraç ve Cizye vergileri de İslam maliyesine önemli derecede katkı sağlamıştır²⁵².

2.3.4. Haçlı Seferleri ve Süryaniler

Anadolu kapılarının Türklere açılması ve akabinde bölgede başlayan Türk fetih hareketleri, Batı Hıristiyan dünyasında tehdit olarak algılanmıştır. Ekonomik ve dini nedenleri yanında, Türk ilerleyişini durdurmak gibi siyasi nedenler doğrultusunda Papa'nın "Kutsal Çağrısıyla" Hıristiyan Birliği oluşturulmuş, 1096 yılından ve 1291 yılına kadar devam eden "Haçlı Seferleri" düzenlenmiştir.

Özellikle Birinci Haçlı Seferinde, Müslüman-Hıristiyan ayrımı yapılmadan, "Sefer" rotasında yağmalar gerçekleşmiştir²⁵³. Haçlılar, Mezopotamya'da karşılarına çıkan Süryanilere de dindaş olmalarına bakmadan zararlar vermişlerdir²⁵⁴. Haçlı Seferleri ile aynı dine mensup askerlerin, Süryanilere yönelik kötü ve acımasız tutumu Süryani halk arasında, tarihleri boyunca zaten alışıla gelmiş bir olaydır. Buna

²⁴⁸ Mehmet Çelik, *Ortadoğu Mozayığı Süryaniler-Nasturiler*, s.37.

²⁴⁹ Doru, a.g.e., s.116.

²⁵⁰ Doru, a.g.e., s.93.

²⁵¹ Atiya, a.g.e., s.28-29.

²⁵² Sarı, a.g.t., s.133.

²⁵³ Erol Sever, *Asur Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.209.

²⁵⁴ Ahmet Taşğın, "Avrupa'ya Süryani Göçü: İsa'nın Doğulu ve Batılı Çocuklarının Karşılaşması", *İnci Uluslar Arası Süryani Sempozyumu*, Midyat, 30-31 Mart, 2007.

rağmen, bu süreçteki Haçlı-Süryani ilişkisini, olumlu değerlendiren yazılar da vardır²⁵⁵.

Türkler Anadolu'da gerek fetih aşamasında gerekse fethettikleri bölgelerdeki Süryanilerle iyi ilişkiler kurmuşlardır. Örneğin; I. Kılıç Arslan 1096 yılında Malatya'yı kuşatırken, Malatya'da bulunan Hıristiyanlar ve özellikle Süryaniler, şehri I. Kılıç Arslan'a teslim etmek istemişlerdir²⁵⁶. Zaten Türklerden önce de Süryaniler, İslam idaresi altında huzur ve barış içinde yaşamaktaydılar. Ancak, Haçlı Seferlerinin başlamasıyla oluşturulan barış ve huzur dönemi bozulmuştu. İlişkilerin değişen doğası sonucunda Doğu Kiliseleri ve Hıristiyan cemaatlerin durumu eskiye göre oldukça kötüleşmiştir²⁵⁷. Zira Süryani Ortodoksların huzurunu ve birliğini bozan diğer bir etken de, Haçlı seferleriyle birlikte gelen "Batılı misyonerler" olmuştur. Diğer bir deyişle, bu dönemde sayılarının azalmasındaki en büyük etken Batı'dan gelen dindaşları olmuştur. Bu dönemde, Doğu ile Batı Kiliseleri ayrıca Katolik Süryaniler ile Papalık arasındaki iletişim artmıştır²⁵⁸. Bunu takip eden yıllarda da bölgede Katolik ve Protestan misyonerlik faaliyetleri artmış Bu durum da Ortodoks Süryaniler için pek de iç açıcı bir hal olmamıştır²⁵⁹.

2.3.5. Selçuklular Dönemi

Anadolu'yu yurt edinmek amacıyla gelen Türklerin, Bizans ile giriştikleri her mücadelede şüphesiz ki Süryaniler, tercihen Türklerden yana tavır sergilemiş ve Türklerin bölgeye gelişlerini, sevinçle karşılamışlardır²⁶⁰. Belirli periyotlarla Bizans'ın hışmına uğrayan, baskı ve zulüm gören, yetmezmiş gibi Bizans için savaşmaya zorlanan Süryaniler, Türkleri bir kurtarıcı olarak görmüş ve Bizans'tansa Türklerin idaresi altında yaşamayı tercih etmişlerdir. 1071'de Alparslan'ın önderliğinde kazanılan Malazgirt Savaşında, Bizans ordusunda saf tutan Süryani askerlerin geri çekilmeleri ve savaş meydanında Bizans'ı yalnız bırakmaları buna güzel bir örnektir²⁶¹. Selçuklular da Süryanilerin pozitif yaklaşımlarını ödüllendirerek, Süryani Kadim Kilisesi topraklarından vergi almamıştır. Ayrıca bu dönemde Selçuklu sarayında hekimlik, belli alanlarda danışmanlık vb. görevler alan Süryaniler,

²⁵⁵ Dore d Dahwonoye, Seryoye Madenhoye w Macerboye, **Doğu ve Batı Süryanileri'nin Altın Çağları**, Çev. Murat Kara, Södertälje-İsveç, Nsibin Yayınevi, 1994, s.22.

²⁵⁶ Koluman, a.g.e., s.47.

²⁵⁷ Atiya, a.g.e., s.26-27.

²⁵⁸ Aziz Suryal Atiya, **Doğu Hıristiyanlığı Tarihi**, Çev. Nurettin Hiçyılmaz, Doz Yayınları, İstanbul, 2005, s.102.

²⁵⁹ Ahmet Taşğın, "Avrupa'ya Süryani Göçü: İsa'nın Doğulu ve Batılı Çocuklarının Karşılaşması", **I'nci Uluslararası Süryani Sempozyumu**, Midyat, Mart, 2007.

²⁶⁰ Erol, a.g.e., s.174.

²⁶¹ Midhat Sertoğlu, **Süryani Türklerinin Siyasi ve İçtimai Tarihi**, Baha Matbaası, İstanbul, 1974, s.79.

ayrıcalıklı tebaa arasında yerini almıştır²⁶². Bu dönemde Süryaniler, tam bir emniyet, güvene ve huzura kavuşmuşlardır.

Selçuklular tarafından büyük itibar gören Süryaniler, Bizans ve Rum Ortodoks Kiliselerinin baskılarına karşı da Selçuklu tarafından korunmuşlardır²⁶³. Özellikle I. Kılıç Arslan dönemi Süryanilerin Selçuklu idaresi altında en iyi oldukları dönemdir. Süryaniler I. Kılıç Arslan'a derinden bir sevgi ve saygı beslemiş, onu kurtarıcıları olarak görmüş ve onun ölümünde bütün halk yas tutmuştur. Bu durum aslında diğer Türk beylerinin çoğuna karşı aynı olmuştur. Mesela; Artukoğlu Gazi Belek'in 1124 yılında ölümüne de Müslümanlar kadar üzölmüşlerdir²⁶⁴. Bu örnekler, Türk-Süryani ilişkilerinin samimi ve iyi bir seyirde devam ettiğini göstermektedir. Yine, Süryaniler arasında sevilen Patrik Mor Mihayel Rabo'nun II. Kılıç Arslan ve diğer Türk yöneticiler hakkında yazdığı eserlerinde, onlardan övgü ve minnetle bahsetmesi, Süryanilerin Türk yönetiminden kaldıkları memnuniyetin derecesini göstermektedir²⁶⁵.

2.4. Osmanlı Döneminde Süryaniler

Osmanlı İmparatorluğu, bünyesinde bulundurduğu farklı dil, din ve inanışlara yaşam alanı ve şansı tanıyan, bu unsurları güvence altına alan güçlü bir siyasi yapılanmadan oluşmuştur²⁶⁶. Osmanlı Devleti, tüm vatandaşlarına geniş bir hoşgörü içinde yaşamış, din farkı gözetmeksizin herkese kanunlar dâhilinde muamele yapmış, azınlıkların zarar görmemesine itina ile yaklaşmıştır²⁶⁷. Osmanlı döneminde, Süryanilere de bu çerçevede yaklaşılmıştır.

Fetihlerle genişleyen, genişledikçe de çok uluslu bir yapı teşkil eden Osmanlı İmparatorluğu, dönemin özellikleri gereği, teokratik bir yönetim şekline sahiptir. Bu nedenle ülkedeki azınlıklara da dini bir politikayla yaklaşmış, tebaasını Müslim ve gayrimüslim olarak sınıflandırmıştır. İstanbul fethinden önce İstanbul'da Süryani halkının ve Süryanilere bağlı bazı küçük kiliselerin varlığı bilinmekte ancak, merkezi bir dini kurum veya protokole dahil edilebilecek yüksek kademeli bir dini liderleri bulunmamaktadır. İstanbul'un fethi sonrasında Süryani halkı, sivil idare bakımından Osmanlı Devletine bağlı olmakla beraber dini işlerinde serbesttir. Ancak, bağımsız bir kilise merkezine ise sahip değillerdir. Yavuz Sultan Selim'in, 1514 Çaldıran ve 1515 Turnadağ savaşları ile Doğu Anadolu'yu, 1516 Mercidabık ve 1517 Ridaniye

²⁶² Erol, a.g.e., s.200-201, 245.

²⁶³ Bülbül, a.g.e., s.59.

²⁶⁴ Günel, a.g.e., s.333.

²⁶⁵ Çelik, a.g.e., s.37.

²⁶⁶ İbrahim Özcoşar, "Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi ve Süryani Kadimler", *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyumu*, Mardin, 2004, s.1.

²⁶⁷ Fairfax Downey, *Kanuni Sultan Süleyman*, Çev. Enis Behiç Koryürek, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1975, s.99

savaşları ile de Mısır'ı fethetmesi sonucunda, Süryanilerin yaşadıkları bölgeler Osmanlı sınırlarına dâhil edilmiş ve Süryani toplumunun, Osmanlı'ya tabiiyeti başlamıştır. Osmanlı arşivlerinde Süryanilerden ilk kez, Yavuz'un Kudüs'ü fethinde, 9 Kasım 1517' de Memlük Devletine karşı Osmanlıyı desteklemesi şartıyla, Kudüs Ermeni Patriği Sarkis'e verdiği fermanla bahsedilmektedir²⁶⁸. Bu fermanla Süryaniler, Habeşiler ve Kıptiler Ermeni Patrikliği 'ne bağlanmıştır²⁶⁹. 1517'de Yavuz Sultan Selim, yine Ermeni Patriği Sarkis'e verdiği gibi, Kudüs Rum Patriği Attalia' ya da bir ferman ile Gürcü, Habeş ve Süryanileri Rum Patrikliği idaresine vermiştir. Yavuz'un hem Kudüs Ermeni Patriği Sarkis'e hemde Kudüs Rum Patriği Attalia'ya, Süryani ve bazı diğer toplulukların bağlılığı verilmiş olması, bu iki Patrikliğin arasında problem teşkil etmiştir. Sonraki dönemlerde bu sorunlar devam etmiştir. Örneğin; IV Mehmed zamanında, 1665'te İstanbul Ortodoks Rum kilisesi ile Ermeni Gregoryen Kilisesi arasında yine kiliselerinin bu iki patriklikten hangi patrikliğe bağlı olduğu bahsi ile sorunlar yaşanmıştır. Bu süreçlerde Rumların baskın olduğu 1733, 1734, 1839 ve 1850 tarihli belgelerden anlaşılmaktadır. Zira bu belgelerde; Gürcü, Habeş, Kıpti ve Sırp ve Süryani Kiliseleri, Rum Patrikhanesine bağlandığı belirtilmektedir²⁷⁰. Bazı kaynaklarda ise; Süryani Kadim Patrikliği 'nin 1783 yılında İstanbul Ermeni Patrikliğine tabi edildiği ve daha önceki dönemlerde, Süryani Patriğinin Babı-Ali ile direkt olarak ilişki kurduğu da belirtilmektedir²⁷¹. Bu durum sonraki yıllara ait arşivlere bakıldığında netlik kazanmıştır. Sonraki dönem arşivlerinde Yavuz'un Sarkis'e verdiği fermana göre hareket edildiği ve Süryaniler ile bahsi geçen milletlerin, Ermeni Patrikliğine tabi oldukları görülmektedir²⁷².

Diğer milletlerin patrikleri gibi Süryani Kilisesi patrikleri de ruhani yönden bağımsızdı. Patriklik seçimlerinin yapılabilmesi, tayin işleri, ibadethanelerinin tamir ve onarımı vb. durumlarda yetkili olan Süryani Patriği, bağlı bulunduğu Ermeni Patriği aracılığıyla Bab-ı Âli'ye karşı taleplerini bildirebiliyordu. Süryani halkının ayin ve geleneklerine, Ermeni patrikleri müdahale edemiyordu²⁷³. Bu bağlamda, Süryanilerin Ermeni Kilisesi'ne resmi anlamda bağlılıkları kendi içlerinde dini bakımdan bir şey değiştirmezken yalnızca merkezi otorite ile ilgili olan işlerinde

²⁶⁸ Canan Seyfeli, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin İdari Yapısı: Ermeniler Örneği", *Milel ve Nihal Dergisi*, Yıl. 2, Sayı. 2, İstanbul, 2005, s.124-156.

²⁶⁹ Yavuz Ercan, *Kudüs Ermeni Patrikhanesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, s.15.

²⁷⁰ Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukukî Durumları*, I. basım, Turhan Kitabevi, Ankara, 200, s.242.

²⁷¹ Canan Seyfeli, *İstanbul Ermeni Patrikliği*, , Andaç Yayınları, Ankara, 2005, s. 69.

²⁷² *Külliyat-ı Kavanin*, Cilt: 1, No. 2600, 1521 (H. Evasıt-ı Rebiülevvel 927); aktaran Deniz Bayburt, "Milli Mücadele Dönemi'nde Süryaniler", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 3, Sayı 6, Yaz 2010., s.30

²⁷³ Seyfeli, a.g.e., s.124-156.

önem arzemiştir²⁷⁴. Rumlar, zaman zaman bu fermana karşı gelip, Ermeni Patrikhanesi'ne bağlı kiliseleri kışkırtma eğilimi içinde bulunmuştur. Bu durum yönetimsel açıdan da sıkıntılar doğurmuştur. Bu dönem, Süryani toplumu üzerinden Ermeni ve Rum Patriklerinin nüfuz elde etmek adına giriştiği mücadelelerine sahne olmuřtur²⁷⁵.

Milliyetçilik doğrultusunda ise; Osmanlı Devletine tabi azınlıklardan Yunan Ortodoks, Ermeni ve Yahudi milletleri, azınlık cemaatleri içerisinde daha aktif roller üstlenmişlerdir. Osmanlı idaresinde, dini kimliklere vurgu yapılması, etnik kimliği yok etmemiş aksine etnik kimliği dini kimlikle birleştirip güçlendirmiştir. Toplum, dönemin şartlarına göre hangi kimlik prim yapıyorsa veya önemlilik arz ediyorsa o kimliği öne çıkartmıştır. 19. ve 20. yüzyılda, Avrupa'nın etkisiyle etno-dinsel kimlikler, Milli kimliklere dönüřmüřtür²⁷⁶.Giderek güçlenen Milli kimlik, Osmanlı sınırlarında geniş bir alana yayılmış olan Süryanileri de kısmen etkilemiştir.

Nasturilerin durumunu değerlendirecek olursak; Doğu Süryani Kilisesi şeklinde de adlandırılan Nasturilerin, Osmanlı idari yapısı içerisindeki durumları çokça dile getirilmemiştir. Nasturilerin dağlık sınır bölgelerde, merkezden uzak yaşamaları, onların Millet Sistemi içerisinde yer alacak gücü göstermelerine engel olmuştur. Osmanlı belgeleri de Nasturilerin Osmanlı millet sistemi içerisinde bağımsız bir millet olarak teşkilatlanmadıklarını ortaya koymaktadır²⁷⁷. Gayr-i Müslim Cemaat Defterleri'nden de Nasturilerin, Patriklik olarak değil "Marhasalık" şeklinde yönetildiği yazmaktadır²⁷⁸. 1825 tarihli bir berattan alınan bilgiye göre de Nasturilerin, Süryanilerin Yakubiye koluna bağlı oldukları belirtilmiřtir²⁷⁹. Diğer bir deyişle Nasturiler de, Yakubi Süryaniler üzerinden Ermeni Patrikliği'ne bağlanmıştır.

Özetle; Süryaniler, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde diğer tüm dini gruplar gibi huzur ortamı içerisinde yaşamışlardır. Halkların inanç ve ibadetlerine hiç bir koşulda karışılmadığı gibi ulusların ve milletlerin özel hukuklarında da serbestlik verilmiřtir²⁸⁰. Sadece devletle olan ilişkilerini bir bölge haricinde Ermeni Patrikliği aracılığı ile gerçekteşirmişlerdir.

²⁷⁴ İbrahim Özcoşar, *Bir yüzyıl bir sancak bir cemaat: 19. yüzyılda Mardin Süryanileri*, 2008, s.72

²⁷⁵ Yavuz Ercan, *Kudüs Ermeni Patrikhanesi*, s.33-34.

²⁷⁶ H. Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s.59-83.

²⁷⁷ Özcoşar, a.g.e., s.73.

²⁷⁸ Anzerlioğlu, a.g.e., s.37-38.

²⁷⁹ İbrahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 116.

²⁸⁰ Ziya Kazıcı, "Osmanlı Devletinde Dinî Hoşgörü", *Köprü, Üç Aylık Fikir Dergisi*, Kış 99, Sayı: 65, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=411>. (Erişim tarihi: 11.11.2016)

2.5. Tanzimat Dönemi'nde Süryaniler

Yukarıda da değindiğimiz gibi, Süryani Kilisesi'nin Ermeni Patrikliği'ne olan bağıllık durumu, Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden sonra da devam etmiştir. Söz konusu iki Patriklik arasında Habeş, Kıpti ve Süryani milletlerine hakim olma mücadelesi, Sultan I. Mahmud Han döneminde de kendini göstermiştir. Yine III. Mustafa döneminde, 1758 tarihli Hatt-ı Hümayunda da; Habeş, Süryani ve Kıpti milletleriyle Rumların pek ilgisi olmadığı ve bunların, Ermeni Patrikliğine bağlı oldukları dile getirilmektedir²⁸¹. Süryaniler, bağımsız bir kilise oluşturmak ve Ermenilerden ayrı tutulmak için, 19. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı hükümetine başvurmuşlardır. Ancak, ne zaman bağımsız bir kiliseye sahip oldukları kesin olarak söylenememektedir²⁸². Ancak bu konu oldukça karmaşık bir hal almıştır. Şöyle ki; Osmanlı devletinde ilk olarak 1847 de yayımlanmaya başlanan ve bir yıllık dönem içinde olup bitenlerin kaleme alındığı "Salname"lere (Yıllıklara) bakıldığında, Süryani halkıyla ilgili ilk kayıt, 1859 Salnamesinde (13. Sayı) karşımıza çıkmaktadır.²⁸³ Bu sayıdan başlayarak, bazı ufak değişiklikler olmakla beraber, Ermeni Patrikliğine tabiiyet devam etmektedir. Yine 1863'te Ermeni Patrikliği Nizamnamesinde de Ermenilerin, Bab-ı Ali ile Süryaniler arasındaki idari bağı oluşturacağı belirtilmiştir. 1885'te çıkarılan 40. sayıya kadar Süryaniler, Ermeni Patrikliği idaresinde bulunmaktadır. Bu sayıda; Süryaniler, Ermeni Katolikler alt başlığından çıkarılıp onlardan sonra gelecek şekilde (dördüncü sırada) ayrı bir millet olduğu belirtilmiştir²⁸⁴. Yine bu sayıda, Kudüs Metropolitinin de Süryani Kadim Patrikliğinin idaresinde olduğu belirtilmiştir. Bu şekliyle, bu belgeden, hem İstanbul hem de Kudüs merkezli Süryani halkının, Ermeni Patrikliği'nden ayrıldığı ve müstakil bir yapılanma içine girdiği gibi bir mana çıkarılabilmektedir. Ancak; salnamelerde, Süryanilerin Ermeni Patrikliği'nden tamamiyle ayrı bir yapı olarak ne zaman ayrıldığı netlik göstermemektedir. 1885 ile 1890 arasındaki yazılan salnamelerde pek çok bilgi içeren belgede, Süryaniler için idari olarak Ermeni milletine bağlı olduğu görülmektedir. Dahası, Süryani Kadim Patriklerine verilen fermanlarda da benzer ifadeler bulunmaktadır. Süryanilerin 1895'e değin Ermeni Patrikliği'ne bağlı bu seneden sonra ise kendi patrikleri tarafından doğrudan Osmanlı idaresine karşı sorumlu olduğu sonucunu çıkartılmaktadır.²⁸⁵

²⁸¹ *Külliyat-ı Kavanin*, Cilt: 2, No. 2606, 1758 (H. 22 Cemaziyelahir 1171); *aktaran* Bayburt, a.g.m., s.31.

²⁸² Talip Atalay, "Lozan Antlaşması Öncesi ve Sonrasında Süryani Eğitim Kurumları", *Khuka*, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Cilt: 8, Sayı 1, 2005, s. 64.

²⁸³ Gülnihal Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s.10-20.

²⁸⁴ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1275 (1859), Def'a: 13, İstanbul, Takvimhane-i Âmire, 1275; *aktaran* Bayburt, a.g.m., s.38.

²⁸⁵ Bayburt, a.g.m., s.38.

Osmanlı Devleti Süryanilere başta din ve inanç özgürlüğü olmak üzere her türlü anlayış ve hoşgörüyü göstermiştir²⁸⁶. Osmanlı, hükmettiği topraklar içindeki tüm etnik gruplara hoşgörülü davranmakla kalmayıp kendi kiliselerinin inşası ve tamiri için mevcut talepleri karşılamakla beraber, cemaatler arasındaki problemlerin çözümünde de arabulucu ya da uzlaştırıcı rolünü oynamıştır. Örneğin, Katolik olan cemaatle Yakubi Süryaniler arasında kiliselerin paylaşımından kaynaklı çıkan tartışmaların çözümünü Osmanlı Devleti sağlamıştır. Dahası Süryani halkı, gerek diğer etnik gruplarla yaşamış olduğu problemleri gerekse kendi içindeki Cemaat-Patrik arası sorunları, zaman zaman Osmanlı mahkemelerine taşımış ve devlet bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla çözümler üretmiştir²⁸⁷. Bu duruma karşın, bazı Süryani vatandaşların da düzeni, aşayişi bozduğu görülmüştür. Ancak, Devlet bu tarz olaylarda, tüm Süryanileri değil, yalnızca suçluları cezalandırdığı belirtilmektedir. Hatta farklı nedenlerle ülkeden firar edip de geri dönen Süryanilere yardım ettiği dahi ifade edilmektedir. Bazı küçük sorunlar olsa bile devam eden bu huzur ve güvenlik ortamı Batılı Devletlerin, Osmanlı azınlıklarına müdahale etmesiyle yerini çatışmaya bırakmıştır.

2.6. Birinci Dünya Savaşı Dönemi'nde Süryaniler

19. yüzyılın sonlarında Avrupalı sömürgeci devletler ham madde kaynak ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile Ortadoğu coğrafyasındaki faaliyetlerini arttırmışlardır. Sanayileşmenin hızla artması, petrol gibi zengin yeraltı kaynaklarını ele geçirilme isteğini, bu istek de sömürge savaşlarını tetiklemiştir. Bu durum, Batılı devletlerin kendi aralarında çatışmalarına da neden olmuştur. Savaşın çıkmasındaki diğer bir etken de, I. bölümde de tartıştığımız milliyetçi teorisyenlerin de belirttiği gibi modern çağın fenomeni olan milliyetçilik olgusu ve bunun hızla dünyayı sarması olmuştur. Bu koşullarda Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girmesi kaçınılmaz görülmektedir. Çünkü; Osmanlı, hem zengin kaynaklara sahip ve hemde bir imparatorluk yapısındadır.

Osmanlı'nın gelişen Batı düzenine ayak uyduramaması, askeri ve sivil kurumlarını modernize etmekte geç kalması, saray içi entrikalar vb. durumlar yavaş yavaş Osmanlı'nın başat güç olma sıfatının sonlanmasına neden olmuştur. 1699 Karlofça Antlaşması ve sonrası Batı'daki topraklarını bir bir teslim etmesi akabinde "Dağılma" safhasına giren Osmanlı, sanayisini tamamlamış Avrupa'lı devletler için, paha biçilmez bir gelir kaynağı olarak görülmüştür. Bu süreçte İngiltere, çıkarları

²⁸⁶ Ziya Kazıcı, "Osmanlı Devletinde Dini Hoşgörü", *Köprü, Üç Aylık Fikir Dergisi*, Kış 99, Cilt:65, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=411>. (Erişim tarihi: 11.11.2016).

²⁸⁷ Özcoşar, a.g.e., s.54.

gereği sömürgesi Hindistan yolu üzerinde zayıf bir Osmanlı görmeyi tercih edip Osmanlının toprak bütünlüğünü korumuştur. Ancak, Prusya Krallığının 1871'de Almanyayı kurması ve bu devletin Osmanlı ile yakınlaşması üzerine İngiltere de siyasetini Osmanlı'yı paylaşma üzerine yoğunlaştırmıştır. Artık dünya siyasetinde, Osmanlı'yı paylaşma, yok etme anlayışı işlenmeye başlamıştır²⁸⁸. Dünya savaşı yaklaşırken Osmanlı, müttefik arayışı içine girmiş ancak başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri tarafından veto edilmiştir. Savaş başladığında ise İtilaf Devletleri, yapmış oldukları gizli antlaşmalar gereği hareket etmiş ve Osmanlı topraklarında askeri faaliyetlerini arttırmışlardır. İngiltere Mısır ve Basra körfezinde Rusya ise İran'ın Kuzeyi ve Kafkaslar'da hareketlilik göstermiştir. Bu bağlamda, emperyal devletler amaçlarına ulaşmak için Osmanlı topraklarında yaşayan gayr-i Müslimleride planlarına dahil etmişlerdir²⁸⁹. Bunun için Misyonerlere büyük roller biçilmiştir. Batılı devletler, bölgeye gönderilen misyonerler aracılığıyla Osmanlı'daki azınlıklar arasında "millet olma bilinci" oluşturma çabaları başarılı olmuştur²⁹⁰. Ruslar'ın saldırılarında bu şekilde, çeşitli vaatler sunularak taraftar edilmiş, Doğu Anadolu ve İran coğrafyasında yaşayan Ermeni, Nasturi, Keldani, ve bazı Kürt aşiretleri etkin rol oynamıştır²⁹¹. Sonuçta misyonerlerin faaliyetlerinden Süryaniler de etkilenmişlerdir²⁹². Osmanlı, Trablusgarp ve Balkan bozgunu ardından yaralarını saramadan sıkıntılı geçen bir süreçte Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir. Bu dönemde, cephede İtilaf devletleri ile savaşan Osmanlı, cephe gerisinde ise kendi gayri-müslim tebanın ayrılıkçı hareketleri ile uğraşmıştır. Bu süreçte, Osmanlı'yı en çok uğraştıran Ermeniler olmakla birlikte Süryaniler ve onlarda ayrılmış olan Nasturi ve Keldanilerin başkaldırıları olmuştur²⁹³. Müslüman ve gayrimüslim halk arasında, sosyo-ekonomik farklılıklardan kaynaklı bir huzursuzluk ve çatışma ortamı daha savaş başlamadan önce bulunmaktaydı²⁹⁴. 14 Ağustos 1914'te, Van Mutasarrıfı tarafından, Nasturi olan Süryani Patriği Mar Şimun çağrılarak kendisine mali, dini ve idari konularda Devletçe destek olunacağı, var olan şikayet ve problemlerin giderileceği hususu beyan edilmesine rağmen Patrik Şimun, İran'da hazır bulunan Rus'ların telkinlerine ve vaatlerine güvenerek Osmanlı aleyhinde faaliyet

---

²⁸⁸ Ziya Enver Karal, **Osmanlı Tarihi**, (1789-1856), Cilt V, Türk Tarih Kurumu Yayını, Baskı V, Ankara, 1988, s.203.

²⁸⁹ Özdemir, a.g.e., s.389

²⁹⁰ Özdemir, a.g.e., s.417.

²⁹¹ İsrail Kurtcephe, "Birinci Dünya Savaşında Bir Süryani Ayaklanması", **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**, Ankara, Sayı 5, 1993, s.293.

²⁹² Sarı, a.g.t., s.153.

²⁹³ Albayrak, a.g.e., s.145.

²⁹⁴ Bilge, a.g.e., s.90.

göstermiştir. Savaş sırasında Süryaniler, önce Rusya daha sonra da İngiltere ile beraber hareket etmişlerdir²⁹⁵.

Birinci Dünya Savaşı'ndan Osmanlı Devleti'nin yenik ayrılması ile İtilaf devletleri, Osmanlı egemenliği altında yüzyıllarca huzur içinde yaşamış olan gayrimüslimler ve Kürtler menfaatleri doğrultusunda yönlendirmiş, kendilerine ait bir vatan kurulacağı vaadiyle Anadolu halklarını birbirine düşürmüşlerdir. Savaşın başlarında, niceliksel olarak diğer azınlıklardan daha az olan Süryanilere yönelik politikalar, merkezden belirlenmeyip daha çok yerel yöneticilerin uygulamalarından ibaret olduğu belirtilmektedir²⁹⁶. Aynı mezhebi paylaştıkları için Ermeni toplumuyla karıştırılan Süryaniler, Ermenilere yönelik uygulanan yasalardan etkilendikleri görülmüştür. Elazığ, Diyarbakır, Bitlis, Musul ve Halep Süryanilerinin bir kısmı, Süryanilere yönelik merkezden bir emir gelmemesine rağmen, kısmen de olsa, göçe tabi tutulmuşlardır²⁹⁷. Savaştan, şüphesiz ki farklı etnik ya da dinsel unsurlarıyla, tüm bölge halkı zarar görmüştür. Savaş ortamının getirdiği koşullarda; suçu olanlar kadar suçsuzlar da zaman zaman maalesef cezalandırılmışlardır. Diğer türlü Osmanlı Devleti, Süryani toplumuna son derece yumuşak ve koruyucu bir tutum sergilemiştir. Savaşın sonuna bakıldığında, ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve siyasal değişim, Süryanilere etnik milliyetçilik olarak yansımıştır. Emperyalistler Süryani kimliğini, yeniden yapılandırma ve onları özgürleştirme amacı altında sakladıkları sömürgeleştirme planları, Süryanilerin kanlı bir savaşa sürüklenmelerine sebebiyet vermiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan sivil mağduriyetler de başka bir meseledir. Vatan kurmak düşüncesi ile savaşa dahil olan azınlıkların, artık kendi anavatanlarına da gelemedikleri belirtilmiştir. Çünkü; Türklerle yaptıkları savaşlar neticesinde isyancı konumuna düşmüş ve işbirliği içinde oldukları devletlerce de terk edilmişlerdir. Zaten Rusya, 1917'de gerçekleşen Bolşevik devrimi ile yıkılmış, yeni kurulan Sovyet Hükümeti ise savaştan çekilmiştir. Süryani toplumunun İngiltere ve Rusya tarafından aldatıldıkları ortaya çıkmıştır. Bu süreçte özellikle Süryanilerin Nasturi kolu mensupları, oldukça sıkıntı çekmişlerdir. 1918 yılına gelindiğinde çoğu Nasturi Rusya'ya göç etmiş veya Irak ovalarındaki İngilizlerin "çadır şehirleri"ne yerleştirilmişlerdir²⁹⁸. İngiltere, Irak'ta Bakuba Kampını açarak Nasrurileri buraya yerleştirmiştir. Ancak, bu durum Süryani-Nasturilerin yaşadığı sorunlara çözüm olamamıştır. Nasturi ve Keldani'lere daha 1917 yılında İngiliz Yüzbaşı Gracey'in,

²⁹⁵ Muzaffer İlhan Erdost, *Şemdinli Röportajı*, Onur Yayınları, İstanbul, 1987, s.39.

²⁹⁶ Salahi R. Sonyel, "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hristiyan Azınlıkların Rolü", *Bellekten*, 1986, Cilt: 49, Sayı 195, s.7.

²⁹⁷ Fuat Dünder, *Modern Türkiye'nin Şifresi, İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.349-351.

²⁹⁸ Sarı, a.g.t., s.180.

Urmiye’de “sizin özgürlüğünüz için savaştığımızı unutmayın” sözleri, Nasturi ve Keldaniler’ e büyük iyilik yapıyormuş hissi uyandırarak, onlar tarafından İngilizlerin aziz kurtarıcılar olarak görülmelerini istemeye yöneliktir²⁹⁹. İngiltere’nin, Süryanilere farklı yaşam alanları bulma dikkate değerdir. Bu süreçte, Süryanilerin Urmiye bölgesine tekrar yerleştirilmeleri tartışılmış ancak bu durum bölgede yoğunlukta olan Kürtlerin tepkisine neden olmuştur. İran ise Kürtlerle kendi arasına Hıristiyan topluluğu yerleştirme fikrini belirterek Kürt saldırılarına karşı Süryanileri kullanma yaklaşımını benimsemiştir³⁰⁰. Daha sonra ise Süryani toplumunun Kanada ve İmadiye gibi farklı yerlere yerleştirme yaklaşımları da gündeme gelmiştir. Bazı süryani gruplar Kanada’ya yerleşirken İmadiye bölgesinde Kürtlerin yoğun olması buraya olacak göçleri olumsuz etkilemiştir³⁰¹.

2.7. Sevr Antlaşması, Azınlıklar ve Süryaniler

Birinci Dünya Savaşından yenik ayrılan Osmanlı Devleti adına toplanan Saltanat Şurası, 10 Ağustos 1920’de Sevr Antlaşmasını imzalamıştır. Savaş sonrasında, imparatorlukların yaşadığı pay edilme süreçlerinde ve yeni sınırların çizilmesi aşamasında, azınlık sorunlarının yaşanılması da kaçınılmazdır. Osmanlı’nın payına düşen Sevr antlaşmasında da azınlık hakları, önemli bir gündem olmuştur. İngilizlerin çalışmalarıyla, her ne kadar Sevr de temsilcileri olmasa da Nasturi, Keldani, Maruni vb. Süryani toplulukların kuracakları Asur devleti meselesi de diyebileceğimiz “Asur meselesi”, ilk kez resmi olarak gündeme gelmiştir³⁰². Ancak, Sevr de durum Süryanilerin beklediği gibi olmamıştır. Doğuda bir Ermenistanın kurulacağı açıkça söylenmesine rağmen, hatta Kürt devletinin kurulmasına salık verilmesine rağmen, Süryanilerin devlet kurmaları uygun görülmemektedir. Süryanilerin güvendikleri İngiltere, onları birkez daha yüz üstü bırakmıştır. Sevr toplantılarında Süryaniler veya Nasturiler için bağımsız bir devlet fikri gündeme bile alınmamıştır³⁰³. Sevr Antlaşması’nın sadece 62’nci maddesinde adı geçen Süryaniler /. Nasturilerin bir millet olma vasıflarına sahip olmadıkları, İngilizler ve Fransızlar tarafından teyid edilmektedir

Sevr Antlaşması’nın 62. Maddesi: *“Fırat’ın doğusunda ileride saptanacak Ermenistan’ın güney sınırının güneyinde ve 27. Maddenin 1. 2. ve 3. fıkralarındaki tanıma uygun olarak saptanan Suriye ve Irak ile Türkiye sınırının kuzeyinde Kürtlerin sayıca üstün bulunduğu bölgelerin yerel özerkliğini işbu antlaşmanın yürürlüğe*

²⁹⁹ Joel E. Werda, *The Flickering Light of Asia*, Second Edition, Chicago, 1990, s.88.

³⁰⁰ Sarı, a.g.t., s.180.

³⁰¹ İleri, a.g.e., s.155

³⁰² K. P. Matfiyef (Bar Mattay), *Asurlar Modern Çağda Asur Sorunu*, Çev. Vahap Kelat, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1996, s.113.

³⁰³ Paul C. Helmreich, *Sevr Düzeni, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye’nin Taksimi*, Çev. Şerif Erol, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996.

konulmasından başlayarak altı ay içinde İstanbul'da toplanan ve İngiliz, Fransız ve İtalyan Hükümetlerinden her birinin atadığı üç üyeden oluşan bir komisyon hazırlayacaktır. Herhangi bir sorun üzerinde oy birliği oluşmazsa bu sorun komisyon üyelerince bağlı oldukları hükümetlerine götürülecektir. Bu plan Süryani-Keldaniler ile bu bölgelerin içindeki öteki etnik ve dinsel azınlıkların korunmasına ilişkin tam güvenceleri de kapsayacaktır; bu amaçla İngiliz, Fransız, İtalyan, İran ve Kürt temsilcilerden oluşan bir komisyon incelemelerde bulunmak ve işbu antlaşma uyarınca Türkiye sınırının İran sınırı ile birleşmesi durumlarında Türkiye sınırında yapılması gerekebilecek düzeltmeleri kararlaştırmak üzere bu yerleri ziyaret edecektir.³⁰⁴

10 Ağustos 1920'de imzalanan ve 433 maddeden oluşan Sevr Antlaşma'sının, mevcut diğer tüm azınlıklar ile birlikte Süryanileri ilgilendiren maddelerine baktığımızda, antlaşmanın 4. Bölümünde yer alan, 140. ve 151. maddeler arası dikkatimizi çekmektedir. Deniz Bozkurt' un belirttiği üzere, Sevr Antlaşmasında Azınlıklarla ilgili maddeler aşağıdaki gibidir:

“Antlaşma'nın 141'inci maddesi, Türkiye'de oturan herkesin; doğum, milliyet, soy, dil ve din ayrımı yapılmaksızın hayat ve özgürlüklerinin korunacağı, her inancın, dinin ya da mezhebin gereklerini özgürce yerine getirme hakkına sahip olacakları, buna yönelik herhangi bir müdahalenin cezalandırılacağı belirtilmiştir. **Antlaşma'nın 142'inci maddesi,** 1 Kasım 1914'ten itibaren Türkiye'de bir terör ortamının olduğundan dolayı Müslümanlığa geçenlerin (ihtida) kendi isteğiyle İslamiyet'i benimsediğine ilişkin gerekli işlemleri yerine getirmediği Müslüman sayılmayacağını ve ayrıca Osmanlı Devleti'nin, 1 Kasım 1914'ten sonra Türkiye'deki toplu öldürmelerden dolayı sorumlu kabul edileceği ifade edilmiştir. **Antlaşma'nın 145'inci maddesi,** bütün Osmanlı uyruklarının kanun önünde eşit olduklarını, soy, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin aynı medeni haklarla siyasal haklardan yararlanacaklarını, özellikle devlet hizmetlerine ve görevlerine kabul edilme, yükseltme ve çeşitli iş kollarında çalışma bakımından bir engel sayılmayacağını belirtilmiştir. **Antlaşma'nın 147'inci maddesi,** tüm Osmanlı uyruklarının giderlerini kendileri karşılamak kaydıyla her türlü hayır ve eğitim kurumu, dinsel ya da sosyal kurumlar kurmak, yönetmek ve denetlemek hususunda eşit haklara sahip olacakları, kendi dillerini özgürce kullanmak ve kendi dinlerini uygulamak hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. **Antlaşma'nın 149'uncu maddesi,** Osmanlı Devleti'nin Türkiye'deki bütün soy azınlıklarının kilise ve okul konularında özerkliğini tanımayı

³⁰⁴ Seha L. Meray ve Osman Olcay, **Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri: Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler**, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977, s.67-68.

ve saygı göstermeyi üstleneceği, bu çerçevede Müslüman olmayan soylara kilise, okul ya da adalet konularında, başta sultanlarca verilmiş olmak üzere tüm ayrıcalıkları ve bağımsızlıkları teyit ederek gelecekte de destekleyeceği hükmü yer almıştır. **Antlaşma'nın 150'nci maddesi**, ile Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan bütün azınlıkların inançları ya da dinsel uygulamalarına saldırı niteliğindeki tüm davranışları engellemeyi ve onların bu haklarını güvence altına almayı Osmanlı İmparatorluğu'nun garantisi altına konulmuştur. **151'inci maddede ise**, Müttefik Devletlerin garantörlüğü öngörülmüştür. Buna göre, Antlaşma'nın azınlıklarla ilgili hükümlerinin yerine getirilmesini güvence altına almak için Osmanlı Devleti'nin alması gereken önlemleri, Milletler Cemiyeti Konseyi ile birlikte inceledikten sonra, Müttefik Devletlerin saptayacağı karara bağlanmıştır³⁰⁵. Çoğu Tarihçi ve Yazar, Osmanlı Devleti'nin Kalıcı Barış antlaşması olan Sevr Antlaşmasının "ölü doğan bir antlaşma" ve "hükümsüz" olduğunu söylemektedir³⁰⁶. Bu bağlamda Süryanilerin, Sevr Antlaşmasından istedikleri Azınlık statüsünü alamadıkları görülmektedir.

2.8. Milli Mücadele Döneminde Süryaniler

30 Ekim Mondros Mütarekesi akabinde İtilaf devletleri Anadolu'yu yer yer işgal etmektedir. İşgaller karşısında İstanbul Hükümeti, sessiz ve edilgen bir tavır sergilediği görülmüştür. Anadolu halkı ise işgalden kurtulmak adına, direniş cemiyetleri kurup bölgesel direniş sergilemiştir. Bu süreçte Mustafa Kemal, direnişin İstanbul'dan yapılamayacağına inanıp Anadolu'ya geçmenin yollarını aramıştır. Nihayet, 9. Ordu Müfettişliği resmi görevi ile Karadeniz'deki Rumlar ile Türkler arasında yaşanan problemi çözmek, Mondros Mütarekesinin şartlarını uygulamak, Türkler'in elindeki silahları toplamak ve sorun yaratanları tutuklamakla görevlendirilmiştir. Kendisine, tüm görev ve yetkilerine ek olarak, Karadeniz ve Doğu Anadolu'ya kadar geniş bir bölgedeki tüm askeri ve mülki amirlere emir verme yetkisi de verilmiştir. Bu geniş yetkilerle 19 Mayıs 1919' da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal, kısa sürede Türk milletinde milli bilinci uyandırıp, işgallere karşı güçlü ve örgütlü bir mücadele başlatmıştır. Mondros mütarekesi sonrasında Süryanilerin tutum ve davranışlarını Mardin Patriği III. İlyas Şakir nezdinde değerlendirebiliriz. 1919'da Patrik III. İlyas Şakir, Osmanlı Devleti'ne olan sadakatinden dolayı, Padişah Vahdettin tarafından bir nişan ile ödüllendirilmiştir³⁰⁷. Milli Mücadele döneminde bir grup Süryani, Fransızlarla işbirliği yapmış ancak Patrik III. İlyas Şakir, Urfa Süryani toplumu liderlerine bir mektup yazarak durumu kınamış ve Süryanilerin, Türklerle birlikte

³⁰⁵ Deniz Bozkurt, **Karşılaştırmalı Lozan ve Sevr Barış Antlaşmaları**, Umay Kültür Sanat Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s.7-8.

³⁰⁶ Taha Akyol, **Medine'den Lozan'a**, 3. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1997, s.129-136.

³⁰⁷ Günel, a.g.e., s.187-188.

Fransızlara karşı direnmelerini istemiştir³⁰⁸. 8 Mayıs 1919 günü Türkiye'ye gelerek azınlıkların desteğini almak isteyen Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı Franchet de Esperey, azınlıkların dini liderleri ile yapmış olduğu bir toplantıda, Süryani Patriği III. İlyas Şakir'in "600 yıldan fazla oluyor ki Türk yurttaşlarımızla beraber kardeşçe yaşadık. Türklerin nimetleri, kanımızın her zerresinde dolaşmaktadır. Türklerden ne isteyebiliriz? Türklerin kaderi bizim kaderimizdir." diyerek toplantıyı terk etmesi, Süryanilerin işgal yıllarındaki safını daha açık bir şekilde gözler önüne sürmektedir³⁰⁹. Ayrıca, Irak'taki İngiliz Binbaşı Noel, Mardin'e gelip şehri teslim etmeleri için yaptığı çağrıya da Süryani Patriği III. İlyas Şakir olumsuz cevap vermiştir. Patrik'in Mardin halkı adına verdiği cevabı şöyledir; "Biz Türk'üz. Türk idaresinden başka herhangi bir idareyi istemiyoruz. Aksi halde yek vücut olarak, can'en ve malen mücadeleye hazırız."³¹⁰ Bu cevap da Süryani toplumunun, milli mücadeleden yana tavır aldığını gösterir niteliktedir.

Mardin Süryani Patriği III. İlyas Şakir'in, İtilaf Devletleri ile yapmış olduğu anlaşmalar sonucunda, onlardan istediği menfaati alamaması nedeniyle, Osmanlı Hükümeti ve Milli mücadele lehine tavır sergilemeye başladığı iddiaları da vardır. Buna göre Patrik, Paris Barış Konferansı'na Suriye Metropolitisi Severios Efram Barsavm başkanlığında bir heyet göndermiştir. Ancak bu heyet Paristen eli boş hatta büyük devletlerce küçümsenip aşağılanmış bir şekilde dönmüştür³¹¹. Bu olay akabinde Patrik, Milli mücadele saflarına geçmiştir. Doğruluk derecesi net olmamakla beraber tartışma konusu olan bu iddiaları bir kenara bırakacak olursak Patrik III. İlyas Şakir'in ve Süryanilerin milli direnişe katkılarının önemli olduğu görülmektedir. Patrik bu süreçte, Süryani Kadim erkeklerinin milli mücadeleye katılmasını emretmiştir. Hatta Diyarbakır'da bir kilisede dikim evi açılarak Süryani kadınlara ordu için terzilik yaptırılmıştır³¹². Mustafa Kemal ve kurucu kadrolarla iyi geçinip, Meclis-i Mebusana telgraflar çekerek işgali, işgalcileri ve her türlü bölücü faaliyeti protesto etmişlerdir³¹³. Yine Patrik III. İlyas Şakir ile Mustafa Kemal arasında sıkı bir dostluk ilişkisinin olduğu da bilinmektedir³¹⁴. Patrik, 1920'de TBMM'nin açılışında, Ankara garında Mustafa Kemal'i karşılayanlardan biridir. Mustafa Kemal, Patrik III. İlyas Şakir'e ithafen; "Süryani Patriği III. İlyas'ın Millî Mücadele yıllarında müstevilere

³⁰⁸ Gabriyel Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, s.445.

³⁰⁹ Koluman, a.g.e., s.61.

³¹⁰ Dolapönü, , a.g.e., s.103.

³¹¹ Atalay, a.g.m., s.63-69.

³¹² Bayburt, a.g.m., s.54.

³¹³ Yaşar Akbıyık, *Kurtuluş Savaşı'nda Güneydoğu Anadolu'da Bölücülük Faaliyetlerine Karşı Tepkiler*, 12. Türk Tarih Kongresi: Bildiriler, Cilt: 4, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1994, s.1312.

³¹⁴ Koluman, a.g.e., s. 97.

karşı bu yurdun evladı olarak takındığı mücadelecî tavır Millî Mücadele kahramanlarından olduğunu göstermiştir.” diyerek Patriği onore etmiştir³¹⁵.

Sonuç olarak; Milli Mücadele döneminde, Süryanilerin tutum ve davranışları genel olarak İşgalcilerle karşı bir duruş olarak görülmektedir. Bazı Nasturilerin işgalcilerle ortak hareket etmesi dışında³¹⁶ Süryaniler, işgal sürecinde Osmanlı'nın ve ardından da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yanında bir tavır sergilemişlerdir.

2.9. Cumhuriyet Döneminde Süryaniler

İmparatorluktan Cumhuriyete geçerken, İmparatorluk bakiyesi azınlıkların statüsünün ne olacağı yaşanan reel bir problem olarak görülmektedir. Osmanlı Devleti, fethedilen bölgelerdeki halkı, belli koşulları yerine getirmeleri halinde kendilerine zimmetlenmiş sayıp Allah adına onları koruyup kollayacaklarına dair söz vermişlerdir³¹⁷. Bu şekliyle, Osmanlı döneminde "zımî" olarak sınıflandırılan gayrimüslimler, Cumhuriyet döneminde "azınlık" olarak karşımıza çıkmaktadır. İmparatorluğun yıkılması ve yeni bir "Ulus Devleti" inşasında ise, diğer dini ya da etnik kimlikler geriletilip tüm kimlikler, "Türk Kimliği" altında birleştirilmiştir. Lozan Antlaşması ile Türkiye azınlıklarına, belli hukuksal haklar verilerek statüleri netleştirilmiştir. Ermeni, Yahudi ve Rumların Azınlık statüleri tanımlanmıştır. Hatta 18 Ekim 1925 tarihli Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması'na bir ek protokol ile Bulgarlara da Azınlık statüsü verilmiştir³¹⁸. Ancak Süryanilerin, Lozanda azınlık statüsü alıp almadıkları yönünde bir muğlaklık olmakla beraber, bu konu tartışmalıdır. Bu muğlaklık, Süryanilerin sorunlarının büyük bir çoğunluğuna kaynaklık yapmaktadır. Süryanilerin bu durumları, onları diğer azınlık toplumlarından ayırmaktadır³¹⁹. 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkesi sonrasında başlayan işgallere, Mardin bölgesindeki Süryani Patriklik, karşı çıkmıştır. Bu tutumu ile Ermeni veya Rum azınlıklardan farklı davranmıştır. Bu muğlaklıktan hareketle Süryanilerin Azınlık olarak görülmediği konusu tartışılmaktadır³²⁰.

Bölgede, Süryanilerden kopma, kendini Nasturi diye tanımlayan küçük bir grup dışında ufak tefek problemlerin yaşandığı süreçler olmuştur. Bunun dışında Süryaniler devletle olan ilişkilerinde, yüzyıllar boyunca olduğu gibi uyumlu bir

³¹⁵ Akyüz, a.g.e., s. 454-456.

³¹⁶ Kurtcephe, a.g.m., s.291-296.

³¹⁷ Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu: 1839-1914*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989, s.8.

³¹⁸ Kader Ozlem, "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Perspektiften İncelenmesi ve Uluslararası Hukuksal Konumunu Belirleyen Siyasal Bağlılıklar", *Balkanlar.net*, 12 Kasım 2006, http://www.balkanlar.net/index.php?ind=reviews&op=entry_view&iden=31. (Erişim tarihi: 11 Kasım 2016).

³¹⁹ Suavi Aydın vd., *Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s.350.

³²⁰ Rahime Sezgin ve Murat Uçar, "Süryaniler... Azınlık mı, değil mi?", *Aksiyon*, 2002, Sayı 378.

davranış içinde olduğu belirtilmektedir³²¹. Ancak bunun tersini savunan ve Süryanilerin büyük sorunlar açtığını belirtenler de vardır³²². Süryani toplumu, Cumhuriyet döneminin getirdiği inkılaplara uyum sağlamada zorluk yaşamamıştır. Dönemin Süryani Patriği III. İlyas Şakir, yapılan inkılapları Meclise telgraflar yollayarak tebriketmiştir. Bu durum Süryani halka da yansımıştır. Örneğin bugün bile Süryani Papazların şapka giymesi, şapka inkılabı nezdinde çoğu inkılabın benimsendiğinin göstergesidir³²³. 1928'deki Harf inkılabı sonrasında Patrik, Süryanilerin bütün yazışmalarını yeni harflerle yapmalarını istemiştir³²⁴. 1934'teki "cemaat reisi dışındaki din adamlarının mabet ve ayin dışında dini kıyafet giymelerinin kaldırılması" hakkındaki kanun çıktığında, en önce patrik vekili Horepiskopos Abdullahad, sivil kıyafetlerle dolaşmaya başlamıştır. Bu işbirlikçi davranışlardan ötürü Atatürk, Patrik III. İlyas'a ve Süryanilere göstermiş oldukları hassasiyetten ötürü, teşekkür etmiştir³²⁵. Tüm bu pozitif ortamda Süryanler, devletle gayet uyumlu bir süreç geçirmişlerdir. Ancak, Bazı istisnai durumlar da olmuştur. Örneğin; 1926 tarihli, 788 sayılı Memur Kanunu'nun 4. maddesi memur olabilmeyi Türk olma zorunluluğuna bağlayan (Bu hüküm, 1965 yılında 'T.C. vatandaşı olmak' diye değiştirilmiştir.) uygulama Süryanilerce hoş karşılanmamıştır³²⁶. Yine 1934'te Soyadı kanunu çıktığında, Süryanilerin Süryanice soyadı alamamaları, bazı memurların, keyfi davranarak Süryanilere kendi kafalarına göre soyisim vermeleri tepki ile karşılanmıştır.

2.9.1. Lozan' da Azınlıklar ve Süryaniler

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş antlaşması da denilebilecek olan, Lozan Barış Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti için oldukça önemli bir antlaşma niteliğindedir. Bu antlaşmada Azınlıklar konusu, I. Bölümünün, "Siyasal Hükümler" başlığının "Azınlıkların Korunması" alt başlığında, 37-45. maddelerinde işlenmiştir³²⁷. Azınlıklar meselesi, Lozan'a giden Türk Heyeti tarafından, mutlaka çözümlenmesi ve çözümlenmeden dönülmemesi gereken konulardan biri olarak görülmüştür. Bu bağlamda, Türk Hükümeti, Lozan Konferansına giden Heyetine 14 maddelik bir talimat vermiştir. Verilen bu talimatın 8 ve 9'uncu maddeleri Azınlıklarla ilgilidir³²⁸. Bu yaklaşımla başlayan Lozan Konferansı, 21 Kasım 1922 - 4 Şubat

³²¹ Gökhan, a.g.t., s.191.

³²² Albayrak, a.g.e., s.118-144.

³²³ Akyüz, a.g.e., s. 456.

³²⁴ Sertoğlu, a.g.e., s.81- 82.

³²⁵ Muzaffer İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, İstanbul, Ekol Yayıncılık, 2003,s.172.

³²⁶ Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları,, İstanbul, 2006, s.119.

³²⁷ Erol Dora, "AB'ye Katılım Sürecinde Süryaniler ve Çok kültürlülük", *Türkiye ve Süryani Göçü Konulu Sempozyum*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi, 26-27 Mayıs 2005.

³²⁸ Ali Güler, *Sevr'den Kopenhag'a Parçalanmış Türkiye*, Ocak Yayınları, Ankara, 2000, s.16.

1923 tarihleri ile 23 Nisan 1923-24 Temmuz 1923 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Konferansta, azınlıklar konusu şiddetli tartışmaların nedeni olmuştur. Ancak ilk görüşmeler; Karaağaç'ın Yunanlılar tarafından bize verilmek istenmemesi, Osmanlı borçları meselesi, Kapitülasyonların kaldırılma meselesi, savaş tazminatı, Ermeni yurdu, Boğazlar gibi konularda yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle yarıda kesilmiştir³²⁹. Görüşmelerde Türk heyeti kararlı bir tutum sergilemiş ve 23 Aralık 1922 oturumundan itibaren Azınlıklar başlığının lehimize çözüldüğü görülebilmektedir. Zira 15 Aralık 1922 günü Başkan Montagna; "... Azınlıkların korunmasına ilişkin Avrupa antlaşmalarında kabul edilen ilkelerin, antlaşmalara temel olarak alınacağı daha önceden bildirilmiştir." diyerek oturumu açmış ve bunun üzerine Rıza Nur Bey, Türkiye'de din azınlığının bulunduğunu ancak dil ya da soy azınlığının bulunmadığını, bu sebeple "dil ya da soy azınlıklarının korunması" ilkesini tanımayacaklarını belirtmiştir³³⁰. Bu süreçten sonra yapılan konuşmalarda, "azınlıklar" ibaresi yerine, "Müslüman olmayan azınlıklar" ibaresi kullanılmıştır³³¹. Ancak, dikkati çeken bir hususta antlaşma maddelerinin hiçbir yerinde, gayrimüslim denirken kimler kastedildiği açıkça belirtilmemiştir.

- Lozan Antlaşması'nın maddelerine baktığımızda gayrimüslim azınlıklara bazı hakların tanındığı görülmektedir. Bu haklara ilişkin bazı maddeleri şöyle sıralayabiliriz³³²; "38/3. Maddesinde; *Bütün Türk uyruklarına uygulanan dolaşım ve göç etme özgürlüğünden tam olarak yararlandırılacağı,*

- 39/1. Maddesinde; *Müslümanların yararlandıkları aynı yurttaşlık (medeni) haklarıyla siyasal haklardan yararlanacağı,*

- 40. Maddesinde; *Azınlıkların, hukuk ve uygulama bakımından öteki Türk uyrukları ile aynı işlem ve garantilerden yararlanacağı, hayır kurumu, dinsel, sosyal kurumlar, her türlü okullar, öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek hakkı, burada kendi dillerini serbestçe kullanma ve dinsel ayinlerini serbestçe yapmada eşit hakka sahip oldukları,*

- 41. Maddede; *önemli oranda buldukları il ve ilçelerdeki ilkokullarında anadillerinde eğitim hakkı,*

- 41/2. Maddesinde; *bütçeden pay alma hakkı,*

- 42/1.maddede; *aile ve kişisel durumlar konusunda gelenek ve göreneklerine uygun çözüm hakkı,*

³²⁹ Seha L. Meray, **Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler**, Takım I, Cilt: I, Kitap II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s.150.

³³⁰ Seha L. Meray, ve Osman Olcay, **Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri**, s.205-208.

³³¹ Meray, a.g.e., s.201-202-213

³³² Neşe Erdilek, "AB'ye Katılım Sürecinde Süryaniler ve Çok Kültürlülük", **Avrupa Birliği, Türkiye ve Süryani Göçü Konulu Sempozyum**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları Ve Uygulamaları Merkezi, 26-27 Mayıs, 2005.

• 42/2. Maddede; dini kuruluşları için gerekli kolaylıkların sağlanması ve bu gibi kurumlarına saygı gösterilmesi,

• 43/1. Maddesinde; Gayrimüslim azınlıkların inançlarına ya da dinsel ayinlerine aykırı davranışta bulunmaya zorlanamayacakları, hafta tatillerinde herhangi bir resmi işlemi yerine getirmeye zorlanamama hakları bulunduğu belirtilmiştir³³³.

Görüldüğü gibi Lozan'da gayrimüslim azınlıklar ilgili maddeler de, bu azınlıkların kimler olduğu tek tek sayılmamıştır. Bununla birlikte Lozan Antlaşmasından sonra Türkiye'de, Antlaşma çerçevesindeki azınlık hakları sadece Ermeni, Rum ve Yahudiler için uygulanmış, diğer gayrimüslimler ise azınlık kavramı dışında tutulmuştur. Öte yandan, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 24 Ocak 2003 tarihli bir yönetmelik ile cemaat vakıfları belirlenirken, Lozan'da azınlık olarak tanınanlar dışındaki Bulgar, Gürcü, Süryani ve Keldani vakıfları da cemaat vakıfları içinde sıralanmıştır³³⁴. Lozan'da azınlık kapsamına alınmayan Süryani ve Keldanilerin ve diğer gayrimüslimlerin, yukarıda adı geçen yönetmelik kapsamında vakıfları itibarıyla, azınlık kapsamına alınması, konu ile ilgili muğlaklık oluşturmaktadır. Ancak bu durum yine de bazı kesimlerce, Türkiye Cumhuriyeti tarafından Süryani ve Keldanilere azınlık statüsünün verildiği şeklinde yorumlanmaktadır³³⁵.

Süryanilerin, Osmanlı döneminde de azınlık olduklarına dair net bir durum da yoktur. Osmanlı'da 1890 yılına kadar, Ermeni milletine tabi olan Süryaniler, 1895'den, yani Süryani Kadim Patrikliği başlığı altında kayıt altına alınmaya başladığını daha önce de belirtmiştik. Ancak Lozan Antlaşması'nın dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin de bu belirsizliği çözmediği görülmektedir. Lozan'da Süryanilerin gayrimüslim azınlık statüsünde belirtilmemelerinin sebeplerinden biri olarak; Osmanlı'da Ermeni, Rum ve Musevilerin en büyük dini gruplar oldukları için Millet Sistemine dâhil edilmeleri ve Millet sisteminde, bu büyük grupların dışındaki küçük gayrimüslim toplulukların yine bu büyük topluluklarca temsil edildiklerini gösterilmektedir³³⁶. Bu doğrultuda Süryanilerin, daha önce de belirtildiği gibi, Ermeni Patrikliği nezdinde devlet ile ilişki kurmuş olmaları, azınlık statüsüne alınmamalarına sebep olarak gösterilmektedir. Diğer bir sebep olarak, Lozan görüşmeleri devam ederken, Süryanilerin takındığı tavır gösterilebilir. Lozan'da Konferans görüşmeleri

³³³ Naz Çavuşoğlu, *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları*, Bilim Yayınları, İstanbul, 1999, s.67.

³³⁴ Funda Keskin, *Azınlıklar Konusu: Yaşayan Lozan*, Çağrı Erhan, (ed.), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.251.

³³⁵ Baskın Oran, *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, İctihat, Uygulama*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 54-55.

³³⁶ Mehmet Alıcı, "Osmanlı Son Döneminde Müslüman-Hıristiyan Tartışmalarına Dair Bir Karşılaştırma: Şemsü'l-Hakika ve Râfi'u-Ş-Şübühât y'ani, Cevâb-i Risâle-i Şemsü'l-Hakikat", *Mukaddime*, 2016, 7(1), s.31-52.

devam ederken Süryaniler, Süryani Kadim Cemaati olarak, konferansın Azınlıklar ve Musul meselesi başlıklarında, Türk hükümetinin görüşüne destek vermiş, Müslüman-Türklerle birlikte aynı hukuki statüde ve misak-ı milli dâhilinde, milletin bir parçası olarak yaşamak istediklerini ve azınlık olarak görülmek istemediklerini açıklamışlardır. Süryani Kadim Cemaatinin bu açıklaması, Batılı devletlerin savunduğu, “Türkiye'deki azınlıkların Avrupa vesayeti altında yaşamak istedikleri” yönündeki tezlerinin çürütülmesine katkı sağlamıştır³³⁷. Ancak Süryaniler ise azınlık statüsüne alınmamışlardır. Lozan Konferansı'nın ikinci bölümünün başladığı gün (23 Nisan 1923), Süryani Kadim Kilisesi Patriği III. İlyas Şakir, Mustafa Kemal'le görüşmüş ve Nasturiler konusunun konuşulduğu bir sırada, Süryanilerin Misak-ı Milli sınırları içinde mutlu olduğunu, hiçbir vakit rencide edilmediklerini ve azınlık statüsü istemediklerini söyleyerek Türkiye Cumhuriyetine bağlılığını belirtmiştir. Oluşan bu belirsizlikte Süryani Patriğinin payının olduğunu savunanlar da vardır³³⁸. Azınlık haklarıyla ilgili İçişleri Bakanlığı'na ait bir genelge de Süryanilerin isimlerinin bulunmadığı için ve Süryani hakları, akraba bir devlet tarafından korunup izlenmediği için azınlık statüsünde kabul edilmemişlerdir³³⁹. Azınlık haklarının bireysel bir hak olduğunu ve bir bireyin hakkının, o bireyin mensubu olduğu topluluk liderinin isteği üzerine iptalinin olamayacağını ileri sürerek Lozan'da Süryanilerin azınlık olarak tanınmamasına ciddi eleştiriler getirenlerde bulunmaktadır³⁴⁰. Ayrıca, Süryanilerin kırsal bölgelerde ve merkezden uzak yaşaması, nedeniyle haklarını arayamamış olmaları da dikkate alınmalıdır³⁴¹. Bu eleştiri sahipleri; Lozan'ın hiçbir maddesinde, azınlıklar yalnızca Rum, Ermeni ve Yahudilerdir veya Süryaniler azınlık değildir, diye belirtilmediğini iddia ederek Süryanilerin azınlık olarak algılanmamasının sadece politik bir manevra olduğunu ileri sürmektedirler³⁴². Buna karşılık; Lozan'da azınlıklardan bahsederken gayrimüslimlerin kastedildiği ve bunların da tek tek sayılarak; Rum, Musevi, Ermeni, Nasturi, Asuri ve Bulgar olmak üzere belirtildiğini, Süryaniler isminin ise Lozan'da hiç geçmediğini ve görüşmelerde bu grupların adlarının geçmesinin bunların azınlık olarak kabul edildikleri anlamına gelmeyeceğini iddia edenler vardır³⁴³. Sevr'de, azınlıklara verilen hakların sınırı

³³⁷ Sarı, a.g.t., s.201.

³³⁸ Aydın vd., a.g.e., s.363-364.

³³⁹ Ömer Ergün, **Lozan'daki Azınlık Anlayışı ve Süryaniler: Süryaniler ve Süryanilik**, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, Orient Yayınları, Cilt: 2, Ankara, 2005, s. 251-252.

³⁴⁰ Erol Dora, “AB'ye Katılım Sürecinde Süryaniler ve Çok kültürlülük”, **Avrupa Birliği, Türkiye ve Süryani Göçü Konulu Sempozyum**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları Ve Uygulamaları Merkezi, 26-27 Mayıs 2005.

³⁴¹ Ergün, a.g.e., s. 251-252.

³⁴² Erol Dora, “AB'ye Katılım Sürecinde Süryaniler ve Çok kültürlülük”, **Avrupa Birliği, Türkiye ve Süryani Göçü Konulu Sempozyum**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları Ve Uygulamaları Merkezi, 26-27 Mayıs 2005.

³⁴³ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998, s.196.

Lozan'da daraltılmıştır. Sevr'de Ermenilerin geriye dönüşü belli usullere göre bağlanarak kabul edilirken Lozan'da bu durumdan bahsedilmemiştir. Sevr'de soy, dil ve din azınlıkları ve onların haklarından bahsedilirken Lozan'da sadece dinsel azınlıklar yani gayrimüslimlerden bahsedilmiştir. Ayrıca daha Sevr'de kilise, okul vb. konularda ayrıcalıklar verilirken bu ayrıcalıklar Lozan'da ortadan kaldırılmıştır³⁴⁴. Sonuçta Süryaniler; Milli mücadele yıllarında, Türklere yardım ettikleri ve saflarını Türklere yana olarak belirledikleri gibi Lozan Antlaşması'nda da Türk Heyetinin yanında olmuşlardır. Yüzlerce yıl Türklere iç içe yaşamaları, Türklere kültürel bağlarının olması ve Türklere tarafından rencide edilmediklerini söylemeleri³⁴⁵, kendilerini Türk Süryaniler olarak nitelemelerine³⁴⁶ neden olmuştur. Süryaniler, Lozan'da anılmamışlar ve azınlık olarak da kabul edilmemişlerdir. Zaten birçok Süryani de kendilerinin azınlık statüsü içinde olmadığını ifade etmektedir. Bu yönüyle de, örf ve adet hukuku doğrultusunda oluşan kabul Süryanilerin azınlık olmadığı yönündedir.

Milliyetçiliğin dünya literatürüne baskın olarak 19.yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte 1789 Fransız devrimi sürecinde girmeye başlamıştır. Bu dönemde meydana gelen yeni akımlar ve siyasi yaklaşımlar sonucunda "ulus-devlet" kavramının gelişmesi ile büyük imparatorlukları ve krallıkları oluşturan halklar arasında milliyetçilik dalgası oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde, farklı milletler, kendilerine ait bir devlet kurmak için ayaklanmış ve etnik temelde toplumsal isyanlar artmıştır. Doğal olarak, Süryani toplumu bütün diğer milletler gibi bu süreçten etkilenmiştir. Ancak, milliyetçiliğin Süryani toplumundaki gelişim süreci diğer birçok topluluklara göre farklılık göstermektedir.

---

³⁴⁴ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I:1919-1980, Der. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 238.

³⁴⁵ Aydın vd., a.g.e., s.363-364

³⁴⁶ Hasan Güneri, "Azınlık Vakıflarının İncelenmesi", *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Sayı 10, 1973, s.80.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÜRYANİ MİLLİYETÇİLİĞİNİN GELİŞİMİ

15. yüzyıldan başlayarak yaşanan toplumsal değişim ve dönüşüm sürecinin, sanayileşmenin gelişimine paralel olarak hızlanması, milliyetçiliğin kitlesel bir ideolojiye dönüşmesine neden olmuştur³⁴⁷.

Fransız ihtilalinin yaydığı fikir akımları ve Sanayi inkılabının yarattığı toplumsal değişim sonucu yaşanan olayların beslediği Milliyetçilik fenomeni, bünyesinde farklı milletleri barındıran, çok uluslu yapı da denilen, imparatorlukların dağılması ve ulus-devletlerin ortaya çıkmasında, tarihsel olarak son derece önemli bir rol üstlenmiştir. Bu dönemde, çeşitli topluluklar, kendilerine ait bir devlet kurmak için ayaklanmış ve etnik temelde toplumsal isyanlar artmıştır. Doğal olarak, Süryani toplumu bütün diğer topluluklar gibi bu süreçten etkilenmiştir. Ancak, her milliyetçiliğin özgün seyirinde gözlemlenebileceği üzere, Süryani toplumundaki gelişim süreci de diğer birçok topluluklara göre farklılık göstermektedir.

3.1. Osmanlı Döneminde Millet Sistemi ve Karşılaştırmalı Etnik Milliyetçilikler

Osmanlı Devleti, sınırlarının genişlemesi neticesinde farklı coğrafyalarda çeşitli topluluklar üzerinde hâkimiyet kurmuş, devletten İmparatorluğa evirilen bir yapıya sahip olmuştur. Bunun doğal bir sonucu olarak, bünyesinde bulundurduğu bu farklı milliyetleri barış içerisinde bir arada yaşayabilecek şekilde idare etmesi gerekmiştir. Çünkü devletin sürekliliğini sağlayacak koşullardan biri de, birbirine emsal teşkil eden bu farklı milliyetlerin kendi aralarında ve devletle olan ilişkilerini düzenlemekteki ahenktir. Bu bağlamda, bir imparatorluk özelliği gösteren Osmanlı, Müslüman ve gayrimüslimler arasında sosyal dengenin sağlandığı bir düzen tesis etmiştir. Zaten hukuki, sosyal ve ekonomik açıdan bir düzeni gerekli kılan da topluluklar arası artan ilişkiler olmuştur. Toplumunu bir arada tutacak olan düzen ise, İslam Hukukuna göre oluşturulmuştur.

Millet kavramı, Kuran'ı Kerim'de din anlamında kullanılmıştır³⁴⁸. Buradan hareketle Osmanlı bu kavramı, dini grupları tanımlamak için kullanmıştır. Millet kavramının Osmanlı'da kullanılan manasında, etnik kökene vurgu yapılmamıştır. Sistem içerisindeki "Milletler", aynı din ve mezhep üyelerinden oluşmaktadır. Örneğin; dili ve ırkı farklı olan Araplar, Arnavutlar, Kürtler ve Türkler birer topluluk olup "Millet-i İslamiye" olarak adlandırılmışlardır. Bunun dışında "Ermeni Milleti",

³⁴⁷ Recep Çökerdenoğlu, Küreselleşme ve Türk Milliyetçiliği; Milliyetçiliğin Medyada İşlenişi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2015, s.86 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

³⁴⁸ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, Risale Yayınları, İstanbul, 1996, s.17.

“Yahudi Milleti” ya da “Rum Milleti” de sistem içinde yerini almıştır³⁴⁹. Ancak burada “Rum Milleti” dendiği zaman onun etnik kökeninden ziyade, mezhebi vurgulanmıştır. Diğer bir deyişle, “Rum” ifadesi ile Hıristiyanlığın “Ortodoks Mezhebi” kastedilmiştir³⁵⁰. Osmanlı’da mezhep ya da dinlerine göre kategorize edilen bu yapıların her birine “millet”, idare edilmesine de “millet sistemi” denilmiştir³⁵¹. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur ki; millet tabiri günümüzdeki anlamıyla ya da İngilizce “nation” karşılığıyla anlam bulan etnik kimliği değil, dini kimliği belirtmektedir. Diğer bir deyişle Osmanlı’ da millet kelimesi, cemaat kelimesiyle eş anlamlı kullanılmıştır³⁵².

Millet sistemi, Fatih Sultan Mehmet zamanında, Rum Kilisesi’ne bazı özerkliklerin verilmesiyle başlamış, zamanla diğer gayrimüslimlerin de lehine genişletilmiştir. Bu sistemle, Müslüman bir devlet olan Osmanlı Devleti ile gayrimüslim tebaa arasındaki düzenlemeler tanımlanmıştır³⁵³. Millet sistemi içerisinde kamu hukukunda halk, “Zimmi” diye ifade edilen gayrimüslimler ile Müslümanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır³⁵⁴. Dar’ül Harb topraklarında, yani İslam toprakları dışında yaşayan ve fetihler sonucu İslam Devletine tabi olan, üretim yaptıkları topraklar için haraç ve sağlıklı erkeklerin askerlik hizmeti yapmamalarına karşılık (gayrimüslimlerin askerliği meslek edinmeleri, askere gitmeleri yasaklanmıştır.) cizye gibi vergileri ödeyerek İslam’ın egemenliğini kabul eden gayrimüslimler, zimmi yani Allah tarafından Müslümanlara zimmetlenmiş sayılmışlardır³⁵⁵. Müslüman halkın zimmilere kötü davranması veya yerel yöneticilerin haksızlık yapması, büyük bir suç sayılmış ve haksız uygulamayı yapanlar cezalandırılmıştır³⁵⁶. Yine Millet sisteminde Zimmiler, kendi inancına göre yargılanmış; maliye, eğitim ve hayır kurumları veya vakıflara sahip olmuşlardır³⁵⁷.

Millet sistemi, Devletin güçlü olduğu dönemlerde iyi bir şekilde işlemiştir. Ancak devletin zayıflaması, kurumlarının işleyişinin bozulması ve milliyetçilik akımlarının baş göstermesi doğal olarak millet sisteminin de bozulmasına neden olmuştur. Millet sisteminin bozulmasındaki diğer bir etken de 18. yüzyıl itibari ile

³⁴⁹ Yahya Koçoğlu, **Azınlık Gençleri Anlatıyor**, Metis Yayınları, İstanbul, 2001, s.11.

³⁵⁰ Bozkurt, a.g.e, s.9

³⁵¹ İlber Ortaylı, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 217.

³⁵² Cevdet Küçük, “Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Ankara, Cilt 38, Ermeni Özel Sayısı II, 2001, s. 211.

³⁵³ Benjamin Braude, “Millet Sisteminin İlginç Tarihi”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Ankara, Cilt 4, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 245.

³⁵⁴ Toktamış Ateş, **Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı**, Filiz Yayınları, İstanbul, 1991, s.147

³⁵⁵ Bozkurt, a.g.e, s.26-27

³⁵⁶ Ziya Kazıcı, “Osmanlı Devletinde Dinî Hoşgörü”, **Köprü, Üç Aylık Fikir Dergisi**, Kış 99, Sayı: 65, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=411>. (Erişim tarihi: 11.11. 2016)

³⁵⁷ İlber Ortaylı, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** Cilt:4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.996-1001.

bilimsel gelişmelerin ötelenip dinin her alana yayılmasıdır. Bu durum, Sünni İslam'ın her alanda gücünü göstermesine neden olurken diğer yandan gayrimüslimlerin, kendilerini dışlanmış hissetmelerine yol açarak cemaat içinde dini kuralların öne çıkmasına ve onları, aralarındaki problemleri kendi içlerinde çözme eğilimine sevk etmiştir³⁵⁸. Böylece; dini kurumlar hukuk kurumları gibi işlemeye başlamıştır. Bunun ardından, eğitim sorunlarının çözümüne de el atan gayrimüslim dini kurumlar, günlük yaşamda devlet kurumlarının yerini almaya başlamıştır.

Millet sistemi ile her bir toplumsal yapının çeşitliliği ve genel yapısı korunmaya çalışılmışsa da aynı titizlik Müslüman ve gayrimüslimler arasında gösterilmemiştir. Örneğin; her hangi bir mekâna bir Müslüman girerse, oturur vaziyetteki gayrimüslimlerin ayağa kalkmaları gerekmektedir. Bunun dışında gayrimüslimler; gerek yerleşim alanları, gerekse giyim tarzları bakımından Müslümanlardan farklı tutulmuşlardır. Mahalleleri ayrıdır, oturdukları binaların, Müslümanların oturduğu binalardan alçak olması gerekmektedir³⁵⁹. Her dini cemaat ayrı renkte kuşak takmak zorundadır. Ayakkabılarının renklerinin bile farklı olması gerekmektedir³⁶⁰. Osmanlı azınlıklarında, milliyetçilik algısının gelişmesinde ve azınlıkların yeterli güç ve destek gördükleri vakit ayaklanmalarında, bu tarz uygulamaların önemli derecede etkileri bulunmaktadır.

Osmanlı Millet Sistemi içerisinde Süryaniler; Rum, Ermeni ya da Yahudi cemaati gibi bağımsız bir cemaat olarak değerlendirilmemiş, bazı dönemlerde Ortodoks Rum Patrikhanesi, bazı zamanlarda da Ermeni Gregoryen Kilisesi ile birlikte değerlendirilip bu etnik yapıların dini kurumlarınca temsil edilmişlerdir³⁶¹. Bu dönemde bu kiliseler, Süryanilerin devlet ile olan ilişki ve yükümlülüklerinde aracılık yapmaktadırlar. Süryani toplumunun dini anlamdaki merkezlerinin asli topraklarından yani Doğudan, İstanbul'a yani Batıya kayması ile Süryaniler, Ermeni Kilisesi üzerinden temsiliyet bulmaya başlamışlardır³⁶². Başlangıçta bu durum, Süryaniler adına önemli bir sorun yaratmamıştır. Ancak Osmanlı'nın son dönemlerine doğru Süryaniler de kendi kiliseleri aracılığıyla temsil edilme isteğini dile getirmeye başlamışlardır.

Sonuçta genel hatlarıyla, "Osmanlı döneminde Süryaniler" başlığı altında da aktardığımız gibi Süryaniler, 19. yüzyıla kadar, İstanbul Ermeni Patrikliği'ne bağlı olarak idare edilmişler. Dönemsel olarak, Rum ve Ermeni kiliseleri arasındaki güç

³⁵⁸ Metin Kunt vd., *Türkiye Tarihi: Osmanlı Devleti 1600–1908*, Cilt:3, İstanbul, Cem Yayınları, 1988, s.63.

³⁵⁹ Bozkurt, a.g.e., s.10-20.

³⁶⁰ Ateş, a.g.e., s.147.

³⁶¹ Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, s.242.

³⁶² Ahmet Taşğın, "Avrupa'ya Süryani Göçü: İsa'nın Doğulu ve Batılı Çocuklarının Karşılaşması", *I. Uluslararası Süryani Sempozyumu*, Midyat, 30-31 Mart 2007.

savaşlarına konu olmuşlardır. Osmanlı Devleti, Süryani Kadim Kilisesini 1847'de resmen tanımış üç yıl sonra, Mardin'de, yeni bir Patriklik Merkezi inşaatına başlanmıştır³⁶³. Daha önce de değindiğimiz gibi Süryani Kadim Kilisesi, nihayetinde 1895 sonrasında patriklere verilen fermanlarla, bağımsız Patriklik haline gelmiştir³⁶⁴. Ancak bununla beraber, Süryani kilisesine “millet statüsü”nün verilip verilmediği konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. 19. yüzyıla kadar bu konuda kayda değer bir şikayetin olmamasını, Süryanilerin siyasetten daha ziyade, dini ibadetlerine önem vermelerine bağlanmaktadır. Ayrıca, İstanbul'da temsilcilik düzeyinde resmi bir kurumlarının olmaması da bu durumu ortaya çıkaran etkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Doğu Süryanileri olarak da adlandırılan Nasturilerin, dağlık sınır bölgelerinde ve merkezden uzak yaşamaları, onların Millet Sistemi içerisinde sayılabilecek bütünlüğü göstermelerini engellemiştir. Osmanlı arşivlerinde de bu durumun aksini ortaya koyacak herhangi bir belge şimdiye dek bulunmamaktadır. Buradan hareketle, Nasturilerin Osmanlı millet sistemi içerisinde bağımsız bir millet olarak var olamadıkları iddia edilebilmektedir. Batılı Misyonerlerin Osmanlı'daki faaliyetlerini hızlandırması ve akabinde 20. yüzyılın başlarına gelinceye kadar, ayrı ve bağımsız bir millet olma çabası içinde olmamışlardır.

Burada öncelikle, aynı dönemde ve coğrafyada çeşitli milliyetçiliklerin hızla etkilerini artırdığı gözlenirken, Süryaniciliğin daha düşük bir siyasallaşma seyri izlemesi, karşılaştırmalı bir analizi zorunlu kılmaktadır.

3.1.1. Arap Milliyetçiliği

Osmanlı Devleti, duraklama döneminde kurumsal olarak zayıflamaya başlamış, bu zayıflık gerileme döneminde, özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda, üst düzeye çıkmıştır. Özellikle askeri alandaki zayıflıklar, Avrupalı devletlerce Osmanlı'nın kolay bir lokma ya da hasta bir adam olarak görülmesine sebebiyet vermiştir. 18. yüzyıl sonlarına doğru büyük devletler, elde ettikleri ayrıcalıklarla Osmanlı Devlet yönetimine nüfuz etmeye ve çıkarları gereği, Ortadoğu'ya yayılma çabalarına da hız vermişlerdir. Fransız İhtilali sonrasında Avrupa'da etkili olan ve kabul gören milliyetçilik hareketleri, Osmanlı'da öncelikle Balkanlarda ortaya çıkmış, daha sonra da özellikle yabancı misyonerler ve onların eğitim kurumları aracılığıyla Ortadoğu'da yayılmıştır.

Ortadoğu, Batılı devletler için ticari bir cazibeye sahip olmakla beraber asıl anlamda Batı dünyasının bu coğrafyaya ilgisi, 1798 de Napoleon 'un Mısır'ı işgaliyle başlamaktadır. Çünkü Haçlı seferlerinden beri ilk kez bir Arap toprağı, Batılılarca

---

³⁶³ Aydın vd., a.g.e., s.289.

³⁶⁴ Atalay, a.g.m., s.64.

işgal edilmiştir. Bu işgal, Arap dünyasına Avrupalıların doğrudan müdahalesini getirecek süreci de başlatmıştır³⁶⁵ Arap milliyetçiliği, ilk olarak Lübnan'da kendini göstermiştir³⁶⁶. Lübnan'daki "modernizasyon" ve bölge için yeni olan bu siyasi uyanışın oluşmasında, şüphesiz ki Batılı devletlerin siyasi, ticari ve eğitim alanındaki güçlü faaliyetleri önem arz etmektedir³⁶⁷. Lübnan'dan sonra Suriye ve Mısır milliyetçilik akımının hızla yayıldığı diğer bölgelerdir.

Avrupa kültürel etkinliğinin, Arap topraklarında daha çok Hıristiyan Araplar üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Avrupalılar özellikle, kolej vb. okullar açarak hem Arap tarihini ve Arap kültür mirasını bilen hem de Avrupa kültürünü bilip bu kültüre hayran kalmış bir Arap nesli yetiştirmeyi amaçlamışlardır. Bu dönemde Milliyetçi Arap düşünür ve entelektüeller, İngilizlerin kontrolündeki Kahire'ye veya Paris gibi Avrupa şehirlerine yerleşmişlerdir. Yine bu süreçte Arap milliyetçileri arasında, Müslüman ya da Hıristiyan ayrımı, yani din ayrım yapılmamış, millet olgusu etrafında kenetlenilmiştir. Bu düşünürler; çoğunlukla Beyrut'taki Amerikan Koleji, St. Joseph Cizvit Koleji ve Kahire'de bulunan el-Ezher' den yetişmişlerdir³⁶⁸. Buradaki milliyetçi dalga, Çilliler 'in tespitinde bulunduğu etnik sorunların dinamiklerinden biri olan "Siyasi manipülasyon" a uygun bir şekilde Arap entelektüelleri tarafından yükseltilmiştir³⁶⁹.

Arap milliyetçiliğinin gelişmesinde, özellikle Avrupalıların açtığı misyoner okullarının etkisiyle ve dini faaliyet sebebiyle, kendilerini Avrupalılara daha yakın hisseden Hıristiyan Arapların rolü büyüktür³⁷⁰. 1860'lardan itibaren bölgede matbaa yaygınlaşmış, gazete ve dergi çıkarılmaya başlanmış, bunun sonucuda da Arap yazarların ve okurların sayısı artmıştır. Matbuat işlerini ellerinde tutmaları sebebiyle, Arap milliyetçiliği özellikle Hıristiyan Araplar arasında daha fazla yayılma alanı bulmuştur. Yine burada, millet kavramının ve milliyetçilik olgusunun gelişiminde, Anderson' un altını çizdiği "kapitalist yayıncılığın" etkileri görülmektedir. Milliyetçilik hareketlerinin gelişimi, İngiltere'nin 1882'de Mısır'ı işgal etmesiyle daha da hız kazanmıştır.

Hıristiyan Araplar arasında benimsenen milliyetçilik, ilk önceleri bağımsızlık hareketi şeklinde görülmemiştir. İlk aşamada Arap kültürünün canlandırılması

³⁶⁵ Bernard Lewis, *The Arabs in History*, (Tarihte Araplar, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979), Hutchinson and Co. Ltd., London, 1968, s.166.; aktaran H. Bayram Soy, "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e kadar", *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, yaz, 2004, Sayı 30, s.175.

³⁶⁶ Ira M. Lapidus, *İslâm Toplulukları Tarihi*, Çev. Yasin Aktay, İletişim yayınları, İstanbul, 2002, s.638.

³⁶⁷ Bassam Tibi, *Arap Milliyetçiliği*, Çev. Taşkın Temiz, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1998, s.95-96.

³⁶⁸ Soy, a.g.m., s.175-176

³⁶⁹ Çilliler, a.g.t., s.65.

³⁷⁰ L. Carl Brown, *İmparatorluk Mirası: Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası*, Çev. Gül Çağalı Güven, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 392.

teması işlenmiştir. Osmanlıdan kurtuluşun ancak bu şekilde mümkün olabileceğine inanmışlardır. Bu fikre sahip olan Nasif Yazıcı, özellikle Amerikan misyon okullarında okutulmak üzere Arapça dilbilgisi, hitabet, vezin ve mantık konularını işleyen kitaplar yazmıştır. Bu düşünceden hareketle de sonraki yıllarda Nasif Yazıcının oğlu İbrahim Yazıcı, Arap milliyetçiliğinin liderleri arasında olmuş ve Arap milli kurtuluşu adına ilk çağrışı yapmıştır³⁷¹. Bu süreçte Hıristiyan Araplar, Arap kültürünü ve dilini tekrar canlandıracak çeşitli çalışmalar yapmanın yanında, Avrupalılarında desteğiyle Osmanlı'dan ayrılma çabaları içine girmişlerdir³⁷².

Milliyetçilik fikirlerinin, Müslüman Araplar arasında yayılmasında, yine hiç şüphesiz Avrupa'nın etkisi olmuştur. 19. yüzyıl başlarında gerek Avrupa'da, gerekse Avrupa nüfuzu altındaki Arap şehirlerinde bulunmuş Müslüman Arap aydınlar, milletlerin belli bir ülkeyle sınırlandırılabilmesini öne sürerek, "millet, vatan" gibi kavramların siyasi boyutlarını özümseyip, Müslüman Araplar arasında milliyetçiliğin yayılmasına katkıda bulunmuşlardır³⁷³. Mısırdaki gelişen milliyetçi karakter, "Arap" kimliğinden daha ziyade "Mısırlılık" kimliği etrafında şekillenmiştir. Milliyetçilik ideolojisini savunan Araplardan Mısır'lı Rifaa Rafi el Tahtavi (1801-1873), vatan kavramı üzerinde yoğunlaşmış, Mısır vatanperverliği düşüncesini savunmuş ve bu milliyetçiliği, İslam inancı içinde işleyerek buna uhrevi bir boyut da katmıştır. Müslüman Araplar'ın milliyetçilik ideolojileri, ayrılıkçı fikirlere ziyade, yaşadıkları bölgelerde Arap dili ve kültürüne önem verilmesi şeklindeydi. Müslümanlar, imparatorluğun bütünlüğünün bozulmasından yana olmamışlardır³⁷⁴. İslam dünyasının Hıristiyan Batı kültürü karşısında gerileşine bir tepki olarak, Arap ve İslam toplumlarının Batı medeniyetine katkılarını hatırlatarak, Arap - İslam kimliği ve kültür mirasına vurgu yapmışlardır. Bu şekilde Batı karşısındaki gerilemeye çözüm bulmaya çalışmışlardır.

Sonuç olarak; 19. yüzyıla gelinceye kadar uluslararası politikada görünürde henüz bir "Arap" meselesi yoktur. Halk daha çok Dini tercihlerine göre Müslüman ya da Hıristiyan olarak eşleştirilmişlerdir. Bunun dışında toplum, "Suriyeli", "Halepli", "Şamli" veya "Mısırlı" gibi bölge adlarıyla da adlandırılmışlardır. Yine "Medeni" ve "Bedevi" gibi yaşam tarzları da toplum için yapılan kategorizasyon şekillerinden olmuştur³⁷⁵. Arap milliyetçiliği; Hıristiyan ve Müslüman Araplar arasında farklı bir gelişim gösterdiği gibi, genel anlamda Arapların yaşadığı bölgelerde de farklılıklar

³⁷¹ C. Ernest Dawn, **From Ottomanism to Arabism, Essays on the Origins of Arab Nationalism**, University of Illinois Press, Urbana, 1973; aktaran Soy. a.g.m. s.180.

³⁷² Salih Tuğ, **İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri: XIX. ve XX. Asırlar**, İrfan Yayınları, İstanbul, 1969, s.254.

³⁷³ Soy, a.g.m., s.177.

³⁷⁴ Zeine N. Zeine, **Arap Milliyetçiliği**, Çev. Kemal Kahraman, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1989, s. 39.

³⁷⁵ Zeine, a.g.e., s. 36.

arz etmiştir. Suriye ve Mezopotamya'daki Araplar arasında yaygınlaşan milliyetçilik algısı ile Arabistan'daki milliyetçilik algısı arasında, oluşum açısından farklılıklar bulunmaktadır. Mesela; Suriye'de modern ve bilimsel gelişmeler yaşanırken aynı zamanda, 19. yüzyılda Avrupa'da gelişen milliyetçilik akımlarının etkisiyle bir Arap milliyetçiliği oluşurken; Arabistan'da, mezhepsel veya merkezi otoriteye karşı isyan şeklinde gelişen kabileci bir milliyetçilik anlayışı kendini göstermiştir³⁷⁶. Mısır'da ise, daha çok Avrupalıların İslam aleyhinde çalışmaları ve İngilizlerin Mısır'daki uygulamalarına tepki şeklinde gelişerek, "İslam modernizmi" ve Mısır milliyetçiliği olarak ortaya çıkmıştır³⁷⁷. Neticede, Arap milliyetçiliğinin; tarihi olaylar ve geçmiş nefretler, siyasi manipülasyon ve rasyonel seçim, siyasi istikrarsızlık, ilerleme ve modernleşme kurtuluş, kültürel farklılıklar³⁷⁸ gibi çeşitli dinamiklerden beslendiğini ifade etmek mümkün gözükmemektedir.

3.1.2. Türk Milliyetçiliği

Türklerde milliyetçilik hareketleri çok eski tarihlere götürülebilmektedir. Ancak modern bir millet olma yolunda Türk milliyetçiliğine yön verecek fikir ve inanç sistemi, Ziya Gökalp ile başlamaktadır. Gökalp in yazdığı "Türkçülüğün Esasları" adlı eser, milliyetçi aydınların başucu kitabı olmuştur denilebilir. Bu bağlamda, modern anlamda Türk milliyeti düşüncesi, 19. yüzyıl ortalarında ortaya çıkmaya başlamaktadır.

Fransız İhtilali sonrası Balkan topraklarında, Avrupalı devletlerin de müdahil olmalarıyla pek çok Osmanlı tebaası, bağımsızlık arayışlarına girmeye başlamışlardır. Bu süreçte; Osmanlıcılık fikir akımı ve Osmanlılık, Balkan topraklarında pek de kabul görmemeye başlamaktadır. Bu gelişmeler doğrultusunda ve "Türkçülük" adı altında, Osmanlı'da Türk milliyetçiliğini uyandıran gelişme, Balkan felaketi olmuştur denilebilmektedir³⁷⁹. Türk milliyetçiliği, 1911 ve 1912'de Balkan Savaşları'nda alınan yenilgiler akabinde, yavaş yavaş yıkımı yaklaşan Osmanlı'yı uçurumun kenarından çekip kurtarmak ve devletin yıkılmasını engellemek amacıyla, ortaya çıkmış bir refleks ya da bir fikir akımıdır da denilebilir. Bu süreç içinde, var olma mücadelesi verilirken; farklı dinsel ve etnik gruplar tarafından mağdur edilmiş, savaşın getirdiği kayıplardan etkilenmiş, ortak kadere sahip milyonlarca insanı, Türk milliyetçiliği bayrağı altında birleştirme çabası verilmiştir. Berkes' in de belirttiği gibi, Balkan coğrafyasında kaybedilen Osmanlı topraklarında yaşayan halk, Osmanlı'nın

³⁷⁶H. Kohn, *Geschichte der Nationale Bewegung im Orient*, Kurt Vowinckel Verlag, Berlin, 1928, 212-213; aktaran Soy, a.g.m., s.177.

³⁷⁷ Lapidus, a.g.e., s.620.

³⁷⁸ Çilliler, a.g.t., s. 62-70

³⁷⁹ Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006, s.195.

daralan sınırları içerisine göç etmişlerdir. Bu insanların yaşadıkları mağduriyet de Türk milliyetçiliğinin doğuşunu hızlandırmıştır³⁸⁰.

Osmanlı Devleti yönetiminde, İttihat ve Terakki Partisinin nüfuzunu arttırmasıyla birlikte ideolojik bir değişim de gerçekleşmiş, Türk milliyetçiliği devletin resmi ideolojisi haline gelmiştir. Milliyetçi ve aynı zamanda da Batı'daki gelişmeleri yakından takip eden bir siyaset izleyen İttihat ve Terakki, Türk Ocağı gibi milliyetçi kültür derneklerinin kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Bu kurumların da etkisiyle, Balkan topraklarını terk etmek zorunda kalan Türk ve Müslüman halkta "milli kimlik bilinci" daha da artmaya başlamıştır. Bunda, etnik ya da dini kimliklerinden dolayı, yerlerinden yurtlarından sürülmeleri de etkili olmuştur.

Osmanlı'nın "İskân Politikası" gereğince, fethedilen bölgelere yerleştirilen ve yüzyıllar boyunca burada yaşayıp adeta bu toprakların yerli halklarından olan Türk ve Müslüman halk, Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya, Girit, Midilli ve Sakız Adaları gibi bölgelerden Osmanlı sınırları içerisinde kalan Anadolu'ya göç etmişlerdir. Keza, Kafkaslardan da Anadolu'ya yoğun şekilde Türk göçlerinin yaşanması aynı dönemlere denk düşmektedir. Rumeli'den ve Kafkaslardan Türkiye'ye gelen göç dalgaları arasında doğal olarak, "aydınlar" da yer almaktadır. Bu aydınların Türk topraklarına gelmeleri, Türk milliyetçiliğinin gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir³⁸¹. Savaşın yıkımları, yaşanan mağduriyetler, göç olgusu, vatana aidiyet ve sahiplenilme duygusu vb. pek çok etken Türk milliyetçiliğinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu süreçte, Avrupa'da yapılan Türkoloji araştırmalarının katkılarıyla, Türk halkının kadim tarihi ve oluşturdukları köklü medeniyet ile ilgili ortaya çıkan bilgiler, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ve Hüseyinzade Ali gibi Rusya'da eğitim alan ve Panславizm politikaları üzerinden "Milliyetçilik" olgusuna aşina olan aydınların "Türk milliyetçiliği" ile ilgilenmelerine sebebiyet vermiştir³⁸². Bu aydınların fikirleri, "Türkiye" de birçok kişi üzerinde etkili olmuştur. Özellikle, II. Meşrutiyet'in ardından Abdülhamit'in uyguladığı İstibdat (baskı) ve sansürün ortadan kalktığı ve önceki dönem koşullarına göre fikir özgürlüğünün arttığı bir dönemde, aydınların fikirleri daha da bir hızla yayılma alanı bulmuştur. Bu dönemde iktidarın, yapılan milliyetçi propagandalara karşı olumlu yaklaştığı görülmektedir³⁸³.

Kazan, Kırım, Azerbaycan ve Balkanlar gibi yerlerde, burjuvazinin gelişmesi milliyetçiliğin gelişmesine katkı sağlamıştır. Panславist ideoloji'ye duyulan tepki nedeniyle büyüyen milliyetçi tavırlar, entelektüeller tarafından Osmanlıya getirilerek,

³⁸⁰ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s.35.

³⁸¹ Süleymanoğlu, a.g.t., s.119.

³⁸² Ali Engin Oba, a.g.e., s.241.

³⁸³ Jacop M. Landau, *Pantürkizm*, Çev. Mesut Akın, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999, s.57.

Türkçülük akımının gelişmesine katkı sağlamıştır. Bir başka deyişle, Balkanlardaki Panslavist politikalar, aydınlar ve halk nezdinde tepkiler yaratmıştır³⁸⁴.

Balkan Savaşları akabinde, Osmanlı'da etnik Türkçülük ve kültürel Türkçülük olmak üzere iki farklı düşünsel yapı ortaya çıkmıştır. Etnik milliyetçilik daha çok, daha önce de adları zikredilen; Azerbaycanlı Hüseyinzade Ali ile Ahmet Ağaoğlu ve Kazanlı Yusuf Akçura gibi aydınların etkisiyle gelişim göstermiştir.

Modern Milliyetçilik teorisyenlerinden Benedict Anderson'ın "Hayali Cemaatler" adlı eserinde de belirttiği gibi kapitalist yayıncılığın etkileri Türk milliyetçileri arasında da görülmektedir³⁸⁵. Basılan yayınların yaygınlığı ile okuma ve yazma oranındaki artış, gerek aynı gerekse farklı bölgelerde yaşayan Türkler arasında, milliyetçi düşüncelerin paylaşılması ve gelişimi için olanak sağlamıştır³⁸⁶. Ahmet Cevdet'in çıkarttığı "İkdam" gazetesi, bir süreliğine Türkçülüğün yayın organlığını yapmıştır. Türkçü hareketin en aktif üyeleri olan Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve Ahmet Hamit, Selanik'te "Genç Kalemler" adlı bir dergi yayımlamışlardır. Selanik başta olmak üzere Balkanlardaki ulusal direnişleri simgeleyen düşünce sistemi, milliyetçilik ideolojisi idi. 1911'de Selanik'te kurulan Türk Ocağı ve yayın organı olan Türk Yurdu Dergisi, bu akımın öncülüğünü yapmaktaydı³⁸⁷. İstanbul'da ise Türk Yurdu, daha tutarlı bir siyasal biçim almaktaydı³⁸⁸. Yine bu süreçte Halide Edip, ilk siyasal romanı olan "Yeni Turan"ı yayımlamış ve Fuat Köprülü, Türkoloji araştırmalarıyla Türk Milliyetçiliğine bilimsel bir temel oluşturmuştur³⁸⁹.

Sonuç olarak; Osmanlılık fikir akımının etkili olmadığı, İslamcılık fikir akımının ise Müslümanları bir birine kenetleyemediği dönemlerden geçilmekteydi. Kaybedilen savaşlar sonucunda Türk ve Müslüman nüfus elde kalan topraklara göç etmekteydi. İmparatorluğun, Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda aldığı yenilgiler, Türkler arasında "yurtsever duyguların" yükselmeye sebebiyet vermekte idi. Bununla beraber, ayrılıkçı milliyetçiliğe ve merkezden uzaklaşma hareketlerine karşı gelişen tepkiler, Türk milliyetçiliği için önemli bir zemin oluşturmaktaydı³⁹⁰. Modern dünyada hayatta kalmak için, Türk milliyetçileri de Batı'nın değer verdiği milliyet esasına göre hareket etmek gerekliliğine inanmakta, aynı dili konuşan aynı kültürel değerlere sahip olan toplumların birlik içinde tutulmasıyla, yeniden dirilişin

³⁸⁴ Murat Belge, *Linç Kültürü'nün Tarihsel Kökeni: Milliyetçilik* Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s.44.

³⁸⁵ Anderson, a.g.e., s.58-60.

³⁸⁶ Landau, a.g.e., s.21.

³⁸⁷ Türkdöğün, a.g.e., s.47.

³⁸⁸ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, Çev. Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, s.49.

³⁸⁹ Uriel Heyd, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.123.

³⁹⁰ Landau, a.g.e., s.72.

gerçekleşeceğini savunmaktaydılar³⁹¹. Anderson' un belirttiği gibi milliyetçilik olgusu hanedanlıkların çöküşü ile kendini göstermiş ve Osmanlı hanedanının yavaş yavaş çöküşü ile Türk milliyetçiliği hissedilir olmuştur. Özellikle göç ile Anadolu'ya gelen Türklerin, geldikleri yerlerdeki mağduriyetleri tarihi olaylar ve geçmiş nefretler kapsamında değerlendirilebilir. Ayrıca, kültürel farklılıklar ve modern süreçler de Türk milliyetçiliğinin oluşmasında etkili olmuştur. Türk milliyetçiliğini tetikleyen bir başka dinamik ise; hayatta kalma ve varlığını devam ettirme endişesidir.

3.1.3. Süryani Milliyetçiliği

Süryani halkı tarihlerinde, hep dini bir farklılık ekseninde tanımlanır iken, tarih 19. yüzyıl başlarını gösterdiğinde, bazı Süryani cemaatlarda, Asuri Tezi doğrultusunda ciddi bir milliyetçi topluma doğru gidişattan söz edilebilmektedir³⁹². Süryani Kadimlerini birlik içinde yaşatan en esas ve temel şey, aslında kilisenin varlığı ve ciddi bir kilise merkezli teşkilatlanmadır. Bazı dönemler içinde, bilhassa patriklik savaşları ile kısmen zarara uğrasa da Süryani halkının ortaçağ dönemlerinden modern çağ dönemlerine değin, inanç kimlikleri ile beraber aktarabildikleri tek birleştirici faktör de bu teşkilatlanmanın kendisi olmuştur. Süryaniler, tanımlanırken kullanılabilecek en önemli kavram "Hıristiyanlık" inancı ve Hıristiyan kültürüdür. Misyonerlerin yapmış olduğu çalışmaların, Süryani toplumu üzerinde etkili olmuştur. Süryani kilisesi için Milliyetçilik, günümüzde dahi çok ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Şöyle ki; Süryaniliği salt milli bir kimliğe dayandırma ve Süryanileri kilisenin etkisinden kurtarma çabalarına kadar varan, Süryani milliyetçiliğinin alt yapısının oluşturulmuş olunması, Kadim Süryani kiliseleri açısından tehdit olarak algılanmıştır. Çünkü Asur milli kimliği üzerinden, milli bir devlet kurmak isteyen milliyetçiler, karşılarında Asuri değil de, Arami kökenli olduklarını ve dinleri gereği de devlete isyan etmenin günah olduğunu söyleyen, aşırılığı reddeden bir kilise bulmaktadır.

Avrupalı Misyonerlerin faaliyetleri Süryani cemaatler için oldukça önem arz etmiştir. Misyonerler, esas yapıları yönüyle milliyetçiliğe ters bir bakış açısından yaklaşıyor gibi görünseler de ve sadece dini alanda faaliyet gösteriyormuş izlenimi verseler de, 19. yüzyılda Hıristiyanları Müslümanlara karşı daha güçlü kılmak adına, her yolu hayata geçirmeye çalışmışlardır. Bilhassa misyonerler, zaman içinde sadece dini hedefleri olan gruplar olmaktan çıkıp, bağlı oldukları devletlerin emperyalist hedeflerini gerçekleştirmek adına çalışma yürütmüşlerdir. Başarılı

³⁹¹ Halil İnalçık, "Ziya Gökalp, Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür" Akademidekiler, sayı. 12, **Doğu-Batı**, 2011, s.13.

³⁹² Sarı, a.g.t., s.162.

olabilmek adına, kendilerine sıkı sıkıya bağlı gruplar oluşturma istekleri, Süryanilere milliyetçilik düşüncesini aşılamlarına neden olmuştur.³⁹³

Süryani milliyetçiliğinin temelleri, Musul'da İngiltere için çalışan Arkeolog Austen Henry Layard tarafından atılmıştır. Layard ile başlayan ve bölgede var olan Ermeniler dışındaki tüm Hıristiyanların kökeninin Asurilere dayandığı fikri, batılı misyonerler tarafından da işlenmiş ve bu fikrin, belli bir müddet sonra bazı Süryani aydınlar tarafından da desteklendiği görülmüştür³⁹⁴. Bu ideoloji ile dini ayrılıklar ikincilleştirilerek, ırk temeline dayalı bir grup kimliği oluşturulmaya çalışılmıştır³⁹⁵. Asuri isminin "Antik Asur İmparatorluğu" ile birlikte anılması, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batılı misyonerlerin ileri sürdüğü bir söylev olduğu ileri sürülmektedir³⁹⁶. Nasturi, Keldani ve Süryanilerden karma bir Asur ulus devleti inşa etme fikri ekseninde dönen bu iddia, daha 19'uncu yüzyılda Protestan misyonerlerce, Türkiye, Irak, Suriye ve İran'daki faaliyetlerinin sonucunda dile getirilmiştir. Bu durum, Birinci Dünya Savaşından sonra da sıklıkla vurgulanmış ve "Asurî Üçgeninde" (Kuzey Irak'taki Ninova-Musul bölgesi) bir devlet yaratma çabasının harekete geçme şekli olduğu düşünülmektedir. Diğer bir görüşe göre ise, Süryani milliyetçiliğinin, Türk ve Arap milliyetçiliğine karşı bir tepki olarak ortaya çıktığı ve geliştiğidir. İdeolojik olarak "Asurizm" terimi, Asuri milliyetçiliği için kullanılmaktadır. Bu ideolojinin, Batı'nın yarattığı bir ürün ve yine Batının Ortadoğu'ya müdahalesi sonucunda gelişen bir olgu olduğu belirtilmektedir. Asurizmin amacı, bugün Aramice konuşan Hıristiyanları birleştirmektir. Daha geniş kapsamda Asurizm, sadece Süryani milliyetçiliği değil, bir mezopotamya vatanseverliği ve bir Pan Mezopotamyalıktır³⁹⁷.

Özellikle yurt dışındaki Nasturiler ve Keldaniler arasında yayılan Asurizm ideolojisi, Türkiye'deki Süryaniler arasında pek de taraftar bulmamıştır. Türkiye'deki Süryanilerin bu konuya fazla ilgi göstermemelerinin sebebi, devlet ile sorun yaşamamak isteği³⁹⁸ ve daha önceki bölümde de belirttiğimiz gibi, Patrik III. İlyas Şakir vb. cemaat liderlerinin Türk devletine olan bağlılıklarıdır. Ayrıca, "Asurizm" ile etnik kimliklerinin ön plana çıkarılacağı, bu durumun da dini kimliklerini silip, var oluş sebepleri olan dinlerini kaybedecekleri düşüncesi de, Türkiye Süryanilerinin "Asurizm" propagandalarına önem vermemelerinin diğer bir nedenidir³⁹⁹. Asuri

³⁹³ Özcoşar, a.g.e., s. 210.

³⁹⁴ Özdemir, a.g.e., s.417-423.

³⁹⁵ Kadir Albayrak, *Keldaniler Ve Nasturiler*, s.71.

³⁹⁶ Simo Parpola, "Assyrian Identity in Ancient Times and Today", *Journal of Assyrian Academic Studies*, s.14, http://www.nineveh.com/parpola_eng.pdf. (Erişim tarihi:11 Kasım 2016)

³⁹⁷ Sarı, a.g.t., s.74

³⁹⁸ Erginer, a.g.e., s.29.

³⁹⁹ M. Tamke, *Daheim und in der Fremde: Beiträge zur Jüngerer Geschichte und Gegenwartslage der Orientalischen Christen*, Hamburg, 2002; aktaran Sarı, a.g.t., s.75.

kimliğine Süryanilerden daha çok Nasturilerin sahip çıkmasını, Nasturi isminin beğenilmemesine ve 431'de Efes Konsülünde çıkan dini tartışmalar nedeniyle, genel kiliseden aforoz edilen Süryani dini liderlerinden Nastur' un kötü şöhreti ile anılmak istenmemesine bağlayanlar bulunmaktadır⁴⁰⁰. Asur kelimesi ile Süryani kelimelerinin farklı olması nedeniyle, Süryani milliyetçiliğiyle Asurizm arasında ilişki kurma, Süryanileri Asurizm'in temel bileşeni olarak açıklama ve Süryanileri, Asur kimliği altında birleştirme çabalarının siyasal nedenleri özetle şu şekilde sıralanabilir⁴⁰¹:

- Yeniden kurulacak olan sözde Asur ülkesi için Nasturiler, Keldaniler ve Süryanileri birleştirmek,
- Aynı etnik kökenden geldikleri düşüncesinden hareketle, ortak tarihe vurgu yaparak tek ülke ve tek ulus yaratmak,
- Tek ulus, tek halk, tek dil ve tek kimliği öne çıkararak var olan psikolojik ve mezhepsel sorunları çözmek,
- Ortadoğu'da yaşayan Nasturilerin, Arap ve Kürt milliyetçiliklerinin baskısı sonucu 1960'lı yıllarda yaşadıkları göçlerden kaynaklanan mağduriyetlerini ortadan kaldırmak,
- Göçler sonucunda, Süryanilerin karşılaştıkları farklı ekonomik, sosyal ve siyasal düzenlere, toplumun eski kurum ve geleneklerini entegre etmek,
- Batıdaki Süryani aydınlarının ve kurumlarının yeni bir siyasi bakış açısı oluşturma çabalarıdır.

Tüm bu nedenler, Süryani toplumunda derin bir kimlik bunalımı doğurmuş, Süryani toplumu da Asur kimliği etrafında birleşmeye yönelmişlerdir.

Süryanilerin Asur kökenli olduğunu iddia edenler, konuyu, sosyo-politik açıdan ele almaktadırlar. Siyasi söylevlerin, "Asur" ismi ve "Asur Krallığı" üzerine inşa edilmesi, bu alanda siyaset yapanları, bir çatı altında birleştirdiği gibi, bazen de cepheleşmelerine neden olabilmektedir. Örneğin, 10 Ekim 2005'te Asuri Evrensel Birliği ile (Syriac Universal Alliance-SUA) Avrupa Süryani Birliği (European Syriac Union-ESU) "Asuri" değil de "Süryani" ismi üzerine politika yapma kararı almışlardır. Bu durum, Asuri kelimesi üzerinden siyaset yapanları rahatsız etmiştir⁴⁰². Siyasal bir toplum ideolojisi ile konuya yaklaşanlar; Süryanilerin, Ortadoğu'da demokratik hak ve özgürlüklere sahip olabilmesi için örgütlenmeleri gerektiğini ve bu alanda mücadele verilmesi gerektiği fikrini savunmaktadırlar⁴⁰³. Özellikle Avrupa'da yetişen genç Süryani kuşak, bu fikri savunmaktadır. Avrupalı genç Süryaniler; Asur medeniyetinin tarihi ve kültürel mirasını yaşatmayı amaç edinen, Süryanice ana dilini

⁴⁰⁰ Asahel Grant, *Nastûriler Ya da Kayıp Boylar*, Çev. Meral Barış, Nsibin Yayınevi, İsveç, 1994, s.66.

⁴⁰¹ Bilge, a.g.e., s.31.

⁴⁰² Sarı, a.g.t., s.77.

⁴⁰³ Öztemir, a.g.e., s.40-41.

konuşan ve doğu Hıristiyan kilisesi değerlerine saygı duyan, daha çok etnik kimliği ön plana çıkaran siyasi grubu teşkil etmektedir. Bu gurup, Süryanilerin Asur değil Arami kökene sahip olduklarını ve Süryanicenin de Arami dil ailesinden olduğunu ileri süren geleneksel kilise görüşüyle uzlaşmamaktadırlar⁴⁰⁴. Avrupa orjinli Asurizm görüşü çerçevesinde yazılan bir çok esere göre, nüfusları Süryanilerden daha az olan toplulukların, devletleşme sürecini tamamladıkları halde Süryanilerin devlet kuramamalarının nedenini, Süryanilerin dağınık ve parçalanmış bir sosyo-politik yapıya sahip olmaları ile açıklarlar⁴⁰⁵. Bu görüşe göre, aynı kökten gelmelerine rağmen gerek dini gerek coğrafi gerekse diğer siyasi nedenlerle birbirinden ayrılan halkların, artık bir araya gelmesi lazımdır. Bu sebeple Süryani, Keldani, Nasturi, Asuri adları altında bölünmüş olan bu halk, Asur kimliği etrafında birleşmelidir. Bu birleşme aynı zamanda devlet kurmak için önemli olan nüfus sayısına ulaşılmasına da hizmet etmektedir. Bu düşünce doğrultusunda amaç; Süryanilere siyasal bilinç kazandırmak ve bu alanda üretilen politika ve faaliyetlere siyasal zemin temin etme isteğidir⁴⁰⁶.

19. yüzyılda başlayan bu akım 20. yüzyılın başlarına kadar çok fazla etkili olmamıştır. Fakat daha sonra milliyetçilik düşüncesinde yaşanan aşırılıklar, Süryani - Asuri kutuplaşması şeklinde kendini göstermiştir. Kökenlerini Hıristiyanlık öncesine kadar götürüp, kendilerini Asurluların devamı olarak gören Asurizm ideolojisi savunucuları olan Süryami milliyetçiler, iki bin yıllık bir inancı ve kiliseyi hiçe sayarak kiliseye savaş açmışlar ve bir an önce siyasal bir toplum oluşturma çabası içinde olmakla beraber, şiddetli bir şekilde Süryani ismi yerine Asuri isminin kullanılmasını gerektiğinin savunmuşlardır⁴⁰⁷. Bu şekilde Süryani toplumu içinde, kilise taraftarları ve milliyetçiler olmak üzere bir bölünme gerçekleşmiştir. Dini kimliği ikincilleştirip önceliği etnik kökene veren bu milliyetçi görüş taraftarları ise daha çok Nasturiler olmak üzere, Amerika ve Avrupa'ya yerleşmiş olan Süryani, Keldani ve kendilerini bu gruplara yakın bulan Hıristiyan azınlıklar oluşturmaktadır. Ancak, daha önce de belirttiğimiz gibi Türkiye'deki Süryaniler, bu ideolojik yaklaşımlara itibar etmemişlerdir⁴⁰⁸.

Günümüzde daha çok mikro milliyetçilik şeklinde görülen ve temel siyasi ideolojilerden biri olan milliyetçilik, ulus-devletlerin doğuşu ve gelişimine paralel

⁴⁰⁴ Global Security, "Assyrian Church of the East", <http://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/religion-christian-assyrian.htm>. (Erişim tarihi: 13 Kasım 2016).

⁴⁰⁵ Bülbül, a.g.e., s.30.

⁴⁰⁶ Mehmet Çelik, "Süryanilerin Dinsel ve Etnik Kimlikleri", *Avrupa Birliği, Türkiye ve Süryani Göçü Konulu Sempozyum*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları Ve Uygulamaları Merkezi, 26-27 Mayıs, 2005.

⁴⁰⁷ Öztemiz, a.g.e., s.40-41.

⁴⁰⁸ Hasan Güneri, Azınlık Vakıflarının İncelenmesi, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Sayı 10, 1973, s.80.

olarak ilerleme göstermektedir⁴⁰⁹. Bu ideoloji dâhilinde devletler, ulus-devlet inşasında bünyesinde bulundurduğu farklı toplumları homojenleştirme eğilimi içerisine girmektedir. Farklı toplumlar ise bu homojenleştirmeye tepki olarak, kimliklerin koruma hatta sıkı sıkıya kimliklerine sarılma refleksini göstermektedir. Bu etki tepki olayına “Simmels Kuralı” denmektedir⁴¹⁰. Buna göre, bir grup ya da topluluğun tepkisi dıştan gelen uyarıcıya göre şekillenmektedir. Başka bir deyişle, toplumun bütünlüğü, dışarıdan gelen baskı oranında direnç göstermekte, sıklaşıp ya da gevşemektedir.

Asurizm ideolojisinin siyasi hayata sokulmaya başlaması, ilk Süryani milliyetçi faaliyetleri olarak adlandırılmıştır. Bu ideoloji, özellikle kültürel ve sanatsal alanlarda zemin bulmuştur. Asurizm ideolojisinin oluşturduğu zemini temellendirmek, desteklemek için de ortak bir tarih ve kültür vurgusu yapılmıştır. Bu şekilde tüm mezheplerin, Asur etnik kimliği altında toplanmak istediği belirtilmektedir⁴¹¹. Bu süreçte Naum Faik ve Aşur Yusuf ile Senharib Bali, Süryani milliyetçiliğinin gelişmesinde önemli rol oynamışlardır⁴¹². Gerçekleşme ihtimali başlangıçta düşük gibi görünen “bir gün kendi vatanlarına kavuşma” hayali, yapılan çalışmalar sonucunda daha çok taraftar toplamış ve gerek mezhepsel gerekse aşiretsel farklılıklar önemszenmeden, Süryani ve onlardan kopan parçalar Asurizm ideolojisi etrafında birleştirilmeye çalışılmıştır⁴¹³.

Bağımsız bir devlet kurmak adına, “Asur kimliği” ile yapılandırılan Süryani milliyetçiliği ve Süryani milliyetçileri; uluslararası alanda ve kendi bünyelerinde taraftar toplamak ve güç kazanmak adına propaganda mekanizmasını devreye sokmuşlardır. Başlangıç olarak, Süryanilere ulus olma bilincini vermeye çalışan Süryani Milliyetçilerinin ileri sürdükleri bazı fikirler kısaca aşağıdaki başlıklar altında incelenebilmektedir;

- Süryani, Nasturi, Keldani, Maruni, Yakubi, Melkit ve Kadim gibi toplumların aynı etnik kökenden geldiği bilincinin yayılması,
- Asur dilinin, kültürünün, gelenek ve göreneklerinin korunup ve yaşatılması,
- Birinci Dünya Savaşı’nda Asurilerin, Ermenilerle beraber soykırıma uğradıkları propagandasının gündemde tutulması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin, maddi ve manevi tazminat ödemeye zorlanması,

⁴⁰⁹ Sarı, a.g.t., s.373.

⁴¹⁰ Abdurrahim Özmen, *Süryaniler Örneğinde Etkinleştir(il)me ve Etnik Kimlik Görünümleri, Süryaniler ve Süryanilik*, Cilt: 3, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, Orient Yayınları, Ankara, 2005, s.165.

⁴¹¹ Robert DeKelaita, *The Origins and Developments of Assyrian Nationalism*, International Relations, Chicago University, Chicago/USA, 2006, s.22 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), <http://www.aina.org/books/oadoan.pdf>. (Erişim tarihi: 20.11.2016).

⁴¹² Kerimo, a.g.e., önsözü.

⁴¹³ DeKelaita, a.g.t., s.22.

- Tüm bileşenleriyle var olan Asuri toplumunun ulusal kimliğinin tanınması,
- Asuri-Süryani halkı üzerindeki her türlü baskının, imha ve inkâr politikalarının kaldırılması ve bu halka yaşadığı her yerde ulusal, toplumsal ve kültürel hakların verilmesidir.

Sonuç olarak; Osmanlı Devletinde Süryani milliyetçiliğinin başlangıcı, misyonerlik faaliyetlerinin arttığı dönemlere denk gelmekte olduğu belirtilmiştir. Ancak, Simmels Kuralı dâhilinde düşünülecek olunursa, toplumlar, kendilerini tehdit altında hissettiklerinde, ortak düşmana ve ya ortak tehdiye karşı birbirine kenetlenme refleksi göstermektedir. Savaşlarda veya terör olaylarında insanların diğer problemleri öteleyip bir birine kenetlenmesi bu durumu özetlemektedir⁴¹⁴. Bu bağlamda, Süryani toplumunun, bölgedeki diğer rakip milliyetçilikler karşısında, kendini tehdit altında hissederek daha evrensel anlamda birleştirici olan Asuri kimliği etrafında siyasal bir birleşme çabası gösterdiği görülmektedir. Süryanilerin yaşadığı coğrafya itibariyle, maruz kaldıkları dinsel ve siyasal dışlanma sonucunda geliştirdikleri kapalı toplum yapısı, onların dinsel yönü daha ağır basan bir etno-dinsel bir kimlik oluşturmalarına neden olmuştur. Dinsel yönün ağır basmasının nedeni ise Ortadoğu coğrafyasının yaşam tarzından ileri gelmektedir. Çünkü bu coğrafyada din her zaman milliyetten daha öncelikli bir olgu olmuştur⁴¹⁵. Ayrıca, Batılı misyonerlerin, Süryanilerin yaşadığı coğrafyalarda arttırmış oldukları faaliyetlere paralel olarak, “Siyasi istikrarsızlık” ve “Ekonomik, kültürel ve siyasi dışlama” dinamikleri doğrultusunda, Süryani milliyetçiliği baş göstermeye başlamıştır.

3.2. Süryani Milliyetçiliği ve Milliyetçi Toplumsal Hareketler

Süryani toplumu tarihinde, birçok farklı nedenlerden dolayı ayaklanmalar olduğu görülmektedir. Doğu Süryanileri olarak da adlandırılan Nasturiler ve diğer Süryanilerinde katılımı ile gerçekleşen isyanlar sonrasında Osmanlı Devletince, resmi evraklarda “tenkil hareketi” olarak adlandırılan uygulamaların gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Osmanlı döneminde meydana gelen bu isyanların oluşumunda, 1917 yılına kadar Osmanlı ile komşu olan Rusya’nın ve daha sonrasında ise İngiltere’nin etkili olduğu düşünülmektedir⁴¹⁶. Ermeni toplumu ile birlikte Süryani toplumununun, Osmanlı tarafından maruz bırakıldığı tenkil hareketi, kendi toplumları ve Fransa ile Almanya gibi bazı devletlerce “soykırım” olarak adlandırılmaktadır. Bu

⁴¹⁴ Onur Öymen, *Ulusal Çıkarlar: Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak*, 2.Bas., İstanbul, Remzi Kitapevi, 2005, s.78.

⁴¹⁵ Andersson a.g.e., s.104.

⁴¹⁶ Sarı, a.g.t., s.183

isyanların oluşumunda etkili olduğu düşünülen birçok faktör vardır. Misyonerlerin, bu bölgelerde yaşayan Hıristiyan topluma ve diğer toplumlara yönelik müdahaleleri sonucunda ortaya çıkan sorunlarda, Osmanlı-Rus sınır bölgesinde yaşayan Süryani toplumunun, Ruslar tarafından Osmanlıya karşı desteklendikleri iddiası⁴¹⁷ ve o dönem Osmanlı'daki baskın dini yapısında etkisinin olabileceği ileri sürülmektedir.⁴¹⁸

3.2.1. Toplumsal Çatışma ve Türk Düşmanlığı

Osmanlı Devleti bünyesinde, toplumsal çatışmaların yaşanmasında misyoner çalışmalarının büyük bir etkisi bulunmaktadır. Yıllarca aynı coğrafyada yaşamış, ortak bir kültür oluşturmuş Müslüman halkla Hıristiyan halk, misyonerlerin faaliyetleri neticesinde toplumsal olarak çözülmeye uğramış, zamanla bu toplumsal çözülme de yerini toplumsal çatışmalara bırakmıştır. Misyoner örgütler, Osmanlı azınlıkları arasında dini faaliyetler icra ederken aynı zamanda bu azınlıklara, Osmanlı tarafından özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları, ezildikleri ve horlandıkları düşüncelerini yaymışlardır. Bu anlamda misyonerler, Osmanlı devletinde hâlihazırda var olan kısmi sorunlara referans olarak gösterilmiştir. Toplum gruplaştırmada başarılı olan misyonerler, hızla “kötü Türk” algısını yaymaya başlamışlardır⁴¹⁹. Bu durum, sadece ülke içinde değil, Avrupa’da ve hatta Amerika’da da hızla yayılmaya başlamış, akabinde Batıda büyük bir Türk düşmanlığı boy göstermeye başlamıştır⁴²⁰. Avrupa ve ABD basını bu dönemde, Osmanlı ve Türkler aleyhinde karalama kampanyaları başlatmışlardır. “Barbar Türkler”, “Korkunç Türk”, “Binlerce insan vahşice katledildi (Thousands of People Brutally Murdered)” gibi başlıklar Avrupa ve ABD gazetelerinde sıklıkla basılmıştır. Dönem itibariyle, problemsiz geçen Osmanlı–ABD ilişkileri bu süreçte, 1894 sonrasında, bozulmaya başlamış ve ABD kamuoyuna bir “Türk düşmanlığı” düşüncesi hâkim olmuştur⁴²¹. Bu dönem itibariyle, gerek yurt dışı gerekse yurt içindeki bu tarz söylemler sonucunda, taraflar arasındaki memnuniyetsizlik düşmanlık derecesinde bir hal almakta ve taraflardan birinin korunup ötekini de cezalandırılmasıyla bu düşmanlık giderek derinlik

⁴¹⁷ D. Gaunt, *Massacres, Resistance, Protectors: Muslim-Christian Relations in Eastern Anatolia during World War I*, Gorgias Press LLC, New Jersey, 2006; aktaran Sarı, a.g.t, s. 183.

⁴¹⁸ Fuat Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi, İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.349-351.

⁴¹⁹ İbrahim Özcoşar, “19.Yüzyılda ABD Misyonerlerinin Mardin Süryanilerine Yönelik Faaliyetleri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, Güz -2006, s.148

⁴²⁰ Erdal Açıksees, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s.117.

⁴²¹ Leland Gordon, *American Relations with Turkey 1830-1930: An Economic Interpretation*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1932, s.16.

kazanmaktadır. 1884 Ermeni olaylarında, Amerikan misyonunun Ermenileri kollaması ile ABD, tarafını bir kez daha belli etmiştir⁴²².

1840'larda Hakkâri'de faaliyet gösteren misyonerler bölgedeki Nasturilerler arasında örgütlenme yaparak onları, devlete karşı vergi vermeme konusunda kışkırtmışlardır⁴²³. Burada misyonerlerin, Batılı devletler adına Nasturilere, Osmanlı Devletine karşı koruma sözü vererek isyancıları cesaretlendirdiği ileri sürülmektedir. Bundan dolayıdır ki Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı dönemlerde, azınlıkların Osmanlı'ya karşı ayaklanmalarında ve onların devletten ayrılarak birer bağımsız devlet olmalarında, sözü edilen misyoner okullarının da payı büyüktür.

Sonuç olarak, Osmanlı topraklarında milliyetçi isyanlar çıkartarak devleti güç durumda bırakmayı amaçlayan Emperyalist devletler, Osmanlıda nüfuzlarını arttırmak ve toplumsal ayrışmayı gerçekleştirmek için misyonerleri devreye sokmuşlardır. Batılı devletler planları dâhilinde, Süryanilerin yaşadıkları bölgelere de çeşitli misyonerler yollamışlardır. Özellikle, Doğu Süryanileri olarak bilinen Nasturiler arasında etki uyandıran misyonerler, din kisvesi altında yaptıkları milliyetçi propagandalar ile “düşman topraklarının ta kalbine” kadar gidebildiklerini, yazmış oldukları eserlerde de açıkça belirtmişlerdir⁴²⁴. Ancak, burada çok önemli ve temel olan bir nokta ise, devletleri oluşturan toplumların kendileri rahatça ifade edebildiği ve baskı altında kalmadan yaşayabileceği ortamın yaratılabilmesidir. Bu ortamın sağlanması durumunda ise “dış güçler” in başarılı olabileceği bir ortamı bulma ihtimali daha düşük olacaktır.

3.2.2. Bedirhan Olayı- Kürt Baskısı-Yabancı Müdahalesi

Yıllarca aynı bölgede birlikte yaşayan Nasturiler (Doğu Süryanileri) ve Kürtler arasında, bazı dönemlerde sorunların oluştuğu bilinmektedir. Ancak bu sorunlar, genelde araya giren din ve aşiret adamlarının etkisi ile çözüme kavuşturulmuştur⁴²⁵. 19.yüzyıl başlarında, özellikle misyonerlerin müdahalesi ile bu toplumlar arasındaki sorunlar gittikçe büyümüştür. İsyanın başlamasında etkili olan en önemli faktörler arasında; Nasturi Tiyari aşireti bireylerinin bazı Müslüman köylerine saldırması, Hakkari beyi Nurullah'a itaatsizliğin artması ve vergi vermemeleri⁴²⁶, misyonerlerin etkisi ile daha önce var olan güç dengesinin bozulması, feodal ataerkil toplumsal yapıyı temsil eden üst sınıfın kendini tehdit

⁴²² Aydın vd., a.g.e., s.282.

⁴²³ M. Abdulhaluk Çay, *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, Boğaziçi Yayınları, Ankara, s.342-346-347-449-462-480.

⁴²⁴ Uygur Kocabaşoğlu, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika, 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğundaki Amerikan Misyoner Okulları*, Arba Yayınları, İstanbul, 1989, s.38.

⁴²⁵ Yonan, a.g.e., s.40.

⁴²⁶ Hatip Yıldız, *Bedirhan Bey ve Nasturiler, Süryaniler ve Süryanilik*, Cilt:1, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Orient Yayınları, Ankara, 2005, s.166-168.

altında hissetmesi sayılabilir. Özellikle Tanzimat sonrasında yapılan düzenlemeler ile bazı Kürt Beylerinde olduğu gibi, Bedirhan Bey'de de kontrolü altındaki bölge üzerinde etkisinin azalacağı düşüncesinin etkili olması⁴²⁷ bölgedeki karışıklığın çıkmasının bir başka nedenidir. Bölgedeki misyonerlerin çalışmaları ile cesaret bulan Süryaniler ile birlikte Hıristiyanlara karşı başlayan dini nefret, bölge halklarının ayrışmasına katkı sağlamıştır. Esasen bu durum, dindar olan Kürt ve Süryaniler için yeni bir durum değildi. Toplumsal kutuplaşma ilk başlarda, aşiret kavgaları, ardından isyanlar ve sonrasında da yabancı ülkelerin konuya müdahil olmalarıyla uluslararası bir boyut kazanmıştır.

Nasturi Patrik Mar Şumun'un öldürülmesi ile bu toplumlar arasındaki şiddet, kin ve öfke daha da artmıştır. İlk olarak 1843 yılında, Cizre Beyi Bedirhan Bey'in kontrolü altında bulunan bölgelerde Nasturilerin gösterdiği "itaatsizlik" nedeni ile, Bedirhan Bey tarafından başta Nasturi Tiyari aşireti olmak üzere, Asuriler üzerine seferler düzenlemiştir. Akabinde 1846 yılında, Bedirhan Bey tarafından, özellikle Tuhup'taki Nasturilere yönelik yapılan müdahalelerde, 20.000 Nasturinin yaşamını kaybettiği ifade edilmektedir⁴²⁸. Bedirhan Bey olaylarını, kendisinin de etkilendiği ve hayata geçirme amacı taşıdığı Pankürdizm politikalarına ve bağımsız bir Kürt devleti kurmak adına, alan açma çabaları olarak yorumlayanlar da vardır. Aynı şekilde, bölgede ki valilerin, bu kargaşa ortamında sessiz kalmaları ise Bedirhan Bey tarafından valilere rüşvet verildiği şeklinde yorumlara neden oldu.⁴²⁹ Bu süreçte özellikle Rusya, İngiltere ve Fransa'nın gösterdiği tepkinin etkisi ile Osmanlı Devleti, Bedirhan Bey birliğine müdahale etmiştir. Daha sonra teslim alınan Bedirhan bey Girne adasına sürgün edilmiştir⁴³⁰.

Bu isyan ile birlikte bölgede yaşayan Keldani ve diğer Süryani toplumları yaşanan sorunlardan dolayı ileri dercede etkilenmişlerdir⁴³¹. İsyanın yarattığı yıkım sonrasında, yurt dışındaki Süryaniler arasında da hoşnutsuzluk ve sosyal tepkiler gelişmeye başlamış ve Batı'nın, Osmanlıya müdahale etme süreci biraz daha kolaylaşmıştır. Yaşanan çatışmalar sonucunda, Süryaniler arasında, Asur devleti kurma adına yapılan girişimler daha da bir hız kazanmıştır. Burada dikkat edilmesi gerek bir diğer nokta da; Avrupa'da, Müslümanların soykırımcı oldukları algısı ve Osmanlı'nın uyguladığı Tenkil hareketi'ne yönelik propagandalar ile Bedirhan Bey'in yakalanması üzerine Ermeni Patrikliğinin, İstanbul dışındaki tüm kiliselere 9 Aralık

---

⁴²⁷ Yonan, a.g.e., s.40.

⁴²⁸ Yıldız, a.g.e., s.174.

⁴²⁹ Yakup Hidirşah, *Mezopotamya'da Hıristiyan (Süryani, Nasturi, Keldani, Ermeni) Katliamı ve Kürtler*, Kendi yayınları, Hannover, 1997, s.37.

⁴³⁰ Yıldız, a.g.e., s.174, 183.

⁴³¹ İhsan Şerif Kaymaz, "Aldatılan Bir Halkın Trajedisi: Asuriler (Süryaniler)", *Akademik Ortadoğu*, Cilt: I, Sayı:2, 2007, s.119.

1847 tarihinde Peder Matteos imzalı bir yazı göndererek⁴³², tüm Ermenilerin Osmanlı Devletine şükran duymalarını istemesinin karşılıklı çelişki yaratmış olmasıdır.

Diğer bir ifade ile Kürt milliyetçiliği, Süryanilere yönelik geliştirdiği tehdit ile tepkisel perspektiften Süryaniciliği beslemiş, misyonerler gibi Süryani milliyetçiliğine olumlu katkıda bulunmuştur. Tam tersine, Osmanlı İmparatorluğu'nun duruma müdahil olması, Ermenilerin Osmanlı otoritesi yanındaki açıklamaları ve Süryanilerin hamisi gibi davranmaları, Süryaniciliği baskılayan faktörlerdir.

3.2.3. Nasturi İsyanları ve İsyanların Bastırılması

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyal sorunlar, bütün Osmanlı toplumunda olduğu gibi, eski Mezopotamya bölgesinde yaşayan Nasturiler arasında da huzursuzluğa neden olmuştur. Özellikle, 19. yüzyıl ulus-devlet dalgalanması ile birlikte Osmanlı devletine karşı görülen ayaklanmalar, isyanlar ve bağımsızlık hareketlerinden Nasturiler de kendilerince etkilenmiştir. İlk olarak Hakkâri ve Van bölgesinde daha çok göçebe şeklinde yaşayan Nasturiler tarafından, Osmanlı'ya karşı ayaklanma başlatılmıştır⁴³³. 1843 yılında başlayan ve daha sonrasında devam eden bu ayaklanmaların oluşmasında Misyonerlerin Anadolu toplumu arasında yarattığı sorunlar, Rusya ve İngiltere'nin kışkırtması, kendi bağımsızlığını sağlama istekleri ve en önemlisi ise son dönemini yaşayan Osmanlı devletinin idaresinin zayıf olmasının da büyük etkisi olmuştur⁴³⁴. Bu yıllara kadar bakıldığında, Süryani toplumları arasındaki çatışmaların, daha çok Nasturi aşiretleri arasında olduğu belirtilmektedir. Ancak, 1843 yılında başlayan Nasturi ayaklanması bastırılmış olmasına rağmen, daha sonra 1846'da yeniden başlamıştır. Daha sonraki, Nasturiler ve Ermeniler tarafından başlatılan ayaklanmaları bastırmak amacıyla, Osmanlı padişahı II. Abdülhamid tarafından 1891 yılında o bölgede yaşayan Kürt aşiretlerinden oluşan "Hamidiye Alayları" kurdurulmuştur. Bu alayların kurulmasının diğer nedenleri arasında ise bunları, Rusya'ya tampon olarak kullanmak, göçebe şeklinde yaşayan Kürtleri kontrol etmek ve Ermeni ayaklanmalarını kontrol etme amacı bulunmaktadır. Kısaca, ilk defa kurulan bu tip alayların, yapılanması itibari ile Osmanlı Devletinin siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamına yeni bir askeri yaklaşım eklenmiştir. Meydana gelen bu ayaklanmaları bastırmak için kurulan Hamidiye Alayları, o bölgede yaşayan gayrimüslimlere karşı amacını aşan tedbirler uygulamışlar, bölgede "katliam" yapıldığı iddialarına neden

⁴³² Hıdırşah, a.g.e., s.41-44.

⁴³³ Cihangir İleri, Türkiye'de Nasturi Sorunu, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bölümü, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2000, s.20 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

⁴³⁴ İleri, a.g.t., s.143-146,151-152.

olmuşlardır⁴³⁵. Hamidiye Alaylarının çalışmalarından sonra, Osmanlı devletine karşı uzun bir süre Nasturi ayaklanmasının olmadığı görülmektedir. Ancak, I. Dünya Savaşına girmeden önce 1914 yılında, tekrar ayaklanmalar olmuştur. Bu ayaklanmaları kontrol altına alabilmek için Osmanlı Van valisi tarafından Nasturi Patriği Mar Şimun'a, vaatlerde bulunularak Osmanlıya bağlılığını bildirmesi istenmiştir. Ancak, Patrik Mar Şimun'un Rusların etkisinde kalarak bu vaatleri red ettiği ifade edilmektedir⁴³⁶. Daha sonra 1915 yılında, Nasturi Petros Ağa liderliğinde Osmanlı devletine karşı isyan tekrar başlatılmıştır.

Nasturilerin, I. Dünya savaşı döneminde Ruslarla birlikte Osmanlı'ya karşı savaştığı belirtilmektedir⁴³⁷. Bu savaş döneminde, Müslüman topluma karşı katliamlar yaptıkları ifade edilmektedir⁴³⁸. Bu isyan, sonuçta başarıya ulaşamayınca Rusya'ya sığınmışlardır. Bolşevik devrimine kadar burada yaşayan Nasturiler, daha sonra Türk, Kürt ve İranlılardan korunmak amacı ile Irak'taki Bakuba şehrine yerleşmişlerdir. Bu yerleşim sırasında, İngilizlerin büyük desteği olmuştur. Bu süreç ve sonrasında, Osmanlı devletine karşı isyan da devam etmiştir. Bunda, İngilizler tarafından Musul şehrinde, İmadiye bölgesinin kendilerine verileceği vadinin etkili olduğu düşünülmektedir⁴³⁹. Osmanlı İmparatorluğu-İngiltere arasındaki Musul anlaşmazlığının yoğunluğunun arttığı dönemlerde, Nasturilerin, 1924 yılında Hakkâri'de gezide bulunan bölgenin Vali heyetine karşı, saldırı gerçekleştirdiği ve 1925 yılında meydana gelen Şeyh Said isyanında, bazı Mardin Süryanilerinin de yer aldığı ifade edilmektedir. Bu son iki olay sonucunda, Cumhuriyet dönemindeki Süryani göçlerinin başladığı düşünülmektedir⁴⁴⁰. Daha sonra 1928 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nde çıkarılan af kapsamına Nasturiler dâhil edilmemiştir. Ülkenin dışında yaşamak durumunda kalan Nasturilerin geri gelmeleri durumunda cezalandırılacakları duyurulmuştur⁴⁴¹.

3.2.4. Cumhuriyet Döneminde Varlık Vergisi

Süryani milliyetçiliğinin gelişimini anlamak için; Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, Varlık Vergisi kanunun çıkarılması aşamasına gelinen sürecin de incelenmesinde yarar vardır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Süryaniler ve diğer

⁴³⁵ Bayram Kodaman, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları II. Abdulhamid ve Doğu Anadolu Aşiretleri", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, İstanbul, Sayı 32, Mart 1979, s. 427, 441; Ali Karaca, **Anadolu İslahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 43, 174.

⁴³⁶ Baseline Nikitine, **Kürtler**, Deng Yayınları, İstanbul, 1991, s.210.

⁴³⁷ Yonan, a.g.e., s.235.

⁴³⁸ Rifat N. Bali, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Azınlıklar-1: Yirmi Kur'a İhtiyatlar Olayı", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 179, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.4-18

⁴³⁹ Albayrak, a.g.e., s.147.

⁴⁴⁰ Dolapönü, a.g.e., s.168-169.

⁴⁴¹ Bilge, a.g.e., s.114.

azınlıklar, kendilerine Mustafa Kemal Atatürk'ü bir güvence olarak görmüşlerdir. Ancak, 1934 yılında bazı yazarların Yahudilere karşı yazdıkları kışkırtıcı yazıların da etkisi ile Trakya bölgesinde Yahudilerin dükkânları halk tarafından harap edilmiş ve Yahudiler baskılara maruz kalmışlardır⁴⁴². Bu baskılar ve şiddet olayları Süryani toplumu ve diğer azınlıklar arasında tedirginlik yaratmıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında ise, Hitler Almanya'sının Balkanları işgal etmesi ile birlikte, Türkiye Cumhuriyeti yönetimi, azınlıkların Almanlar ile işbirliği yapacağına dair kaygılardan dolayı, Süryani ve diğer gayrimüslim gençleri hiçbir açıklama yapmadan askerliğe almıştır. Bu dönemde askerlik yapmak zorunda kalan gençlerin aileleri ile görüşmelerinde dahi zorluklar yaşatılmıştır. Bu uygulamadaki amaç gayrimüslimleri stratejik yerlerden uzaklaştırmak ve denetim altında tutmaktır⁴⁴³.

Varlık vergisi kanunu ise II. Dünya savaşı devam ederken 12 Kasım 1942 yılında çıkarılmıştır. Bu kanunun çıkarılmasındaki resmi amaç, savaş ortamında karaborsacılığın yaygın hale gelmesi ve enflasyonun artması ile birlikte hızlı bir şekilde zenginleşen zümrenin kazancının, vergiler aracılığıyla kontrol altına alınmasıdır⁴⁴⁴. Ancak, uygulamasında çok ciddi adaletsizliklere varan sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Öyle ki bu kanunun; sadece gayrimüslimlerin varlıklarını kontrol etme, ekonomideki gücünü kırma ve ülkeden göç etmelerini sağlamak üzere çıkarıldığı kanısını güçlendirmiştir. Bu şekilde sermayenin Türkleştirilmesinin hedeflendiği ifade edilmiştir⁴⁴⁵. Vergilerin derecesi ve uygulanacak kişiler; belediye meclis üyeleri, ticaret odası temsilcileri ve memurlar tarafından kurulacak olan bir komisyon tarafından tespit edilecektir. Bu komisyon kararlarının nihai ve kati olduğu görülmektedir. Vergi cezalarının, 15 gün içerisinde ödenmesi, ödeyemeyenlerin mallarının haciz yoluyla satılması ve bu süreci kapsayan bir aylık dönemde hala borcunu ödeyemeyenlerin mallarına el konulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, vergileri ödeyemedikleri için mallarına el konulan bu insanlar, borçlarını ödemek için belirlenen kamplara gönderilerek çalıştırılmışlardır⁴⁴⁶. Bu kanuna göre, İstanbul gibi büyük şehirlerde yaşayanlardan varlık vergisi, küçük Anadolu şehirlerinde yaşayanlardan ise Toprak Mahsulleri vergisi alınmıştır⁴⁴⁷. Bu kanunun uygulandığı kesime bakıldığında ise Müslüman ve

⁴⁴² Koçoğlu, a.g.e., s.17.

⁴⁴³ Bali, a.g.m., s.4-18.

⁴⁴⁴ Resmi Gazete, "Varlık Vergisi Hakkında Kanun", <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5255.pdf>. (Erişim tarihi:13 Kasım 2016).

⁴⁴⁵ Zeynep Aydın, "Lozan'da Farklı Kökenlilere Tanınan Haklar", *Bianet*, İstanbul, 2004, <http://bianet.org/bianet/kultur/46222-lozanda-farkli-kokenlilere-taninan-haklar>. (Erişim tarihi: 13 Kasım 2016).

⁴⁴⁶ Rıdvan Akar, *Aşkale Yolcuları Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları*, Belge Yayınları, İstanbul, 2000, s. 67.

⁴⁴⁷ Cemil Koçak, *Siyasal Tarih 1923-1950*, *Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cilt:4, Haz. Sina Akşin, Cem yayınları, İstanbul, 1990, s.111

gayrimüslimler arasında bazı farklar olduğu görülmektedir. Örneğin, vergi borcu ödemesini taksitler şeklindeki ödeme kolaylığı, sadece Müslümanlara tanınmıştır. 18 Aralık 1942 yılında İstanbul'da kurulan komisyonları raporlarına göre vergilerin %87'si gayrimüslim, %7'si Müslümanlar ve geriye kalan %6'sı ise yine değişik kalemler altında gayrimüslimlerden alınmıştır⁴⁴⁸. Borçlarını ödeyemediği için 1943 yılında Aşkale kampına gönderilen 1229 kişiden hepsinin, gayrimüslimlerden oluştuğu belirtilmektedir⁴⁴⁹. Kamplarda çalışan kişilerin aldıkları ücretin yarısı vergi borcu için kesilmiştir⁴⁵⁰. Aynı şekilde, o dönemde yapılan resmi açıklamaya göre, 1400 kişi kampa gitmiştir. Kampta 10 ay gibi bir süre kalmış olan Parseh Gevrekyan'a ise, kampta 6000-8000 kişinin yer aldığını ve bunların hepsinin azınlık mensubu olduğunu belirtmiştir⁴⁵¹. Neredeyse 2 yıl devam eden bu uygulama süreci Amerika ve İngiltere'nin yaptığı baskı ile Mart 1944'de çıkarılan "Varlık Vergisi Bakayasının Terkinine Dair Kanun" sonucunda tamamen kaldırılmıştır⁴⁵².

Sonuç olarak, varlık vergisi nedeni ile Süryani toplumu da diğer azınlıklar gibi bu uygulamalardan dolayı mağdur olmuşlardır ve Devlet, tahsilat planını büyük oranda gerçekleştirmiştir. Örneğin, Mardin ilinde toplanılması hedeflenen 324.250 lira, alınan ise 322.282 liradır⁴⁵³. 1940 yılı ve öncesinde bu ilde yaşayan Süryani nüfusu düşünüldüğünde bu kanundan etkilendiklerini düşünmek çok yerinde olacaktır. Süryani toplumu, kendilerinin bu vergi uygulamasından etkilenmediğini ifade etmeseler de, olayların farkında olan bireylerle yapılan derinlemesine görüşme sonrasında bu toplumunda etkilendiği aşikârdır⁴⁵⁴. Bu yaşananlar, Süryani toplumu ve diğer gayrimüslim toplumlarda duygusal kırılmalara neden olmuştur. Özellikle bu uygulamadan sonra Türkiye'den yurtdışına azınlık göçleri yaşanmıştır⁴⁵⁵.

3.2.5. 6-7 Eylül Olayları ve Kıbrıs Sorunu

Türkiye Cumhuriyeti döneminde yaşanan trajik olaylardan bir tanesi de 6-7 Eylül 1955'te özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir'de gayrimüslimlerin evlerine, işyerlerine ve kutsal mekânlarına yönelik yapılan saldırı ve talandır. Bu olaylar esnasında Rumlar, asıl hedefi oluşturmaktadır. Ancak Ermeniler, Yahudiler ve

⁴⁴⁸ Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1951, tablo.

⁴⁴⁹ Z. Biberyan, *Babam Aşkale'ye Gitmedi*, Cilt: 4, Çev. Silvert Malhasyan, Aras Yayıncılık, 2013; aktaran Ayşe Hür, **1942 Varlık Vergisi Kanunu**, Radikal Gazetesi, 10.05.2015, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/1942-varlik-vergisi-kanunu-1353243/>. (Erişim tarihi: 23.11.2016).

⁴⁵⁰ Varlık vergisi hakkında kanun, Madde 12.

⁴⁵¹ Akar, a.g.e., 109.

⁴⁵² Akar, a.g.e., 67.

⁴⁵³ Akar, a.g.e., s.92

⁴⁵⁴ Öztemiz, a.g.t., s.174.

⁴⁵⁵ Rıdvan Akar, "Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları", *Modernleşme ve Çok Kültürlülük, İletişim Yayınları ve Helsinki Yurttaşlar Derneği Dizisi*, İstanbul, 2001, s. 22-23

Süryaniler de bu saldırılardan etkilenmiştir. Süryanilerin diğer gayrimüslimlere göre daha az etkilenmesinin nedeni ise nüfus çoğunluğunun, İstanbul gibi büyük şehirlerden çok Mardin gibi daha küçük yerlerde toplanmasından kaynaklı olabileceği belirtilmektedir⁴⁵⁶. Cumhuriyet tarihinde yaşanan bu trajik ve talihsiz saldırı, azınlık toplumları arasında, Türkiye'nin devlet sistemine karşı duyulan korku, endişe ve güvensizliği arttırmıştır. Bu olayların akabinde de, azınlıklar tarafından yurt dışına göçler gerçekleştirilmiştir⁴⁵⁷.

Anılan olaylardan önce Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı döneminde yaşanan sorunlardan dolayı ve Demokrat Parti lideri Adnan Menderes'in azınlıklara yönelik liberal yaklaşımları nedeniyle, gayrimüslimlerin Demokrat Parti'ye desteği artmıştı. Bu dönemde azınlık cemaatlerinden milletvekilleri, 1950 seçimlerinde Demokrat Parti listesinden TBMM'ye girmişlerdir. Azınlık cemaatlerinin özellikle İstanbul'da oy potansiyelinin olması, Demokrat Parti'nin azınlıklara sıcak bakmasına neden olmuştur. Bu süreç, 1955'te Kıbrıs sorununun patlak vermesine kadar sürmüştür⁴⁵⁸.

6-7 Eylül olaylarının ortaya çıkışı, Kıbrıs'ta yaşanan Rum ve Türk çatışmasına denk gelmektedir. O dönem çok satılan Hürriyet gazetesinde, İstanbul'da yaşayan Rumların para toplayarak Kıbrıs'taki Rum örgütlerine yolladığı haberi çıkmıştır. 6 Eylül günü ise Atatürk'ün Selanik'teki evinde bomba patlatıldığı haberi yayınlanmıştır. Bu haberi ise o dönem iktidara yakın olan İstanbul Express gazetesi manşetten vermiş ve "Kıbrıs Türktür Cemiyeti" tarafından gazetenin dağıtımına büyük destek verilmiştir. Bazılarına göre, bu haberlerle galeyana gelen halk; bazılarına göre ise, sistematik olarak daha önceden planlanmış, organize edilmiş gruplar ile özellikle Rumların ve diğer gayrimüslimlerin evleri, işyerleri talan edilmiş ve kiliseler, sinagoglar, manastırlar, okul ve oteller yakılmıştır. Bu saldırılardan bazı Türk işletmeleri de etkilenmiştir. Sadece işyerlerinin talan edilmesi değil, Türk basınına göre 11, Yunan basınına göre ise 15 kişi yaşamını kaybetmiştir. Bununla birlikte birçok kadının taciz edildiği ve tecavüze uğradığı ileri sürülmektedir⁴⁵⁹. Durumun kontrolden çıkması, hükümetin olayları bastıramaması üzerine, 7 Eylül'de sıkıyönetim ilan edilmiş, olaya sebep veren ve karışanlar tutuklanmış, azınlıkların zararları ise tazmin edilme yoluna gidilmiştir⁴⁶⁰.

⁴⁵⁶ Gabriyel Akyüz, *Mardin İlinin Merkezinde Civar Köylerinde Ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin Ve Manastırların Tarihi*, Resim Matbaacılık, İstanbul, 1998, s.121-154.

⁴⁵⁷ Dilek Güven, "6-7 Eylül olayları", *Radikal Gazetesi*, 06.09.2005. <http://www.radikal.com.tr/turkiye/6-7-eylul-olaylari-1-756631/> (Erişim tarihi: 13 Kasım 2016).

⁴⁵⁸ Koçoğlu, a.g.e., s.25.

⁴⁵⁹ Efe Beşler, "Cumhuriyet Döneminde Azınlık Politikaları ve Strateji Bağlamında 6-7 Eylül Olayları", *Sanatatak*, 06.09.2016, <http://www.sanatatak.com/view/cumhuriyet-donemi-azinlik-politikalari-ve-strateji-baglaminde-6-7-eylul-olaylari>. (Erişim tarihi: 22.11.2016).

⁴⁶⁰ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Phoenix Yayınları, İstanbul, 2004, s.433-439.

6-7 Eylül olaylarının başlama nedenlerine bakıldığında, yaşanmış diğer olaylarda olduğu gibi, aslı olmayan haberlerle toplumun galeyana getirildiği görülmektedir. Bazılarına göre ise Eylül olayları, 1942'deki Varlık vergisi ile başlayan azınlıkların sahip olduğu sermayenin Türkleştirilme çabasının sistematik bir devamı olarak organize edilmiştir⁴⁶¹. Olayları bastırmak adına ilan edilen sıkıyönetim kararının, iki hafta öncesinden verildiği ve bu yaşananların bahane edilmesi amacı ile kullanıldığı ifade edilmiştir. Buradan çıkarılabilecek sonuç ise; birtakım çıkar ve menfaat gruplarının, toplumlar arasındaki farklılıkları kullanarak, bazı halkların mağduriyetine neden olup, siyasi manipülasyona yeltenebilecekleridir⁴⁶². Nitekim bu yaşananların, azınlıkların ve dolayısıyla Süryanilerin, Türkiye Cumhuriyetine olan aidiyet duygusu ve ortak kimlik hissiyatını zedelediğini ifade etmek güç olmayacaktır. Kendini güvende hissetmeyen bir toplumun üyeleri birbirilerine daha fazla sığınarak korunma ihtiyacı duyacaklardır. Modern milliyetçilik yaklaşımına göre değerlendirme yapıldığında, yaşanan bu trajik olayların Süryani toplumunu birbirine yaklaştırdığı gibi milli kimlik duygularını da besleyerek Süryani Milliyetçiliğine katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür.

3.2.6. Süryani Toplumunda İlegal Milliyetçi Örgütlenmeler

Süryaniler, ana coğrafyalarından çeşitli sebeplerle göç ettikleri ülkelerde, dillerini, milli kültür ve benliklerini yaşatmak, aynı zamanda da kendi aralarında birlik ve dayanışmalarını sağlamak amacıyla çeşitli örgütler kurmuşlardır. Bu örgütler, Batılı devletler tarafından desteklenmiş ve sosyo-kültürel bir yapıdan daha ziyade, siyasal anlamlar yüklenip yine siyasal amaçlara yönelen yapılara dönüşmeye başlamışlardır. Avrupa da bu şekilde, Süryanilerce kurulan pek çok örgüt bulunurken, Türkiye'de Süryanilerin tespit edilebilen bir illegal yapılanması ve örgütleri bulunmamaktadır.

Uluslararası ilişkilerde; belirleyici rol oynayan ve temel aktörlerden biri olan Devletlerin yanı sıra uluslararası örgütler, lobiler vb. unsurlarla birlikte artık, legal ya da illegal örgütlerin etkileri de dikkate alınmaktadır. Uluslararası ilişkilerde devletler, etki alanlarını genişletmek ya da rakip devletleri manipüle etmek adına, bizzat kendisi değil de "proxy war" olarak da nitelenen yöntemlerle, taşeron örgütleri kullanmaktadır⁴⁶³. Yakın geçmişimizde yaşanan "Arap Baharı" veya halen devam

⁴⁶¹ Elif Akgül, "6-7 Eylül 1955'i Basın Nasıl Gördü?", *Bianet*, 06.09.2013, <http://bianet.org/bianet/medya/149698-6-7-eylul-olaylarini-basin-nasil-gordu>. (Erişim tarihi: 13 Kasım 2016).

⁴⁶² Ayşe Hür, "6-7 Eylül 1955 6-7 Eylül 1955 Yağması ve 1964 Sürgünleri", *Radikal Gazetesi*, 06.09.2015, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/6-7-eylul-1955-yagmasi-ve-1964-surgunleri-1428641/>. (Erişim tarihi: 13 Kasım 2016).

⁴⁶³ A. Guelke, *The Age of Terrorism and the International Political System*, New York, Taurus Publishers, 1995; **aktaran** Sarı, a.g.t., 366.

eden Suriye iç savaşında yer alan silahlı birlikler, ya da ülkemizdeki PKK bunlara örnek olarak gösterilebilmektedir. 1957’de Cezire’de kurulan Asur Demokratik Örgütü (ADO), Süryanilerin kurduğu ilk örgüt olmaktadır⁴⁶⁴. Ortaya çıkış sürecinde, Süryanilerin siyasi, sosyal, dini ve kültürel haklarını koruyup savunmak amacıyla kurulan bu örgüt, daha sonra illegal faaliyetlere başvurmuştur. Bu ve bunun gibi, yurt dışında kurulan ve Türkiye aleyhinde çalışan birçok örgüt vardır. Asur Demokratik Örgütü dışında; Shuraya Partisi, Asur Demokratik Hareketi (ADH), Beth-Nahrin Yurtsever Devrimci Örgütü (BYDÖ), Asuri Süryani Keldani Birliği (ASCU), Asuristan Kurtuluş Partisi (GFA), Asuri Demokratik Partisi. (ADP) ve Asur Yurtsever Partisi (APP) bu örgüt ve kuruluşlardan bazılarıdır. Bu örgütlerin bazıları sosyo-kültürel alanlarda çalışırken bazıları da nitelikli eylemler yapmaktadır. Asuri ismi altında birleşen Süryani (Nasturi, Keldani, Maruni, Melkit vb.) Milliyetçileri tarafından kurulan örgütlerin, Yahudilerin Kenan Ülkesi Hayali gibi idealleri bulunmaktadır. Bu hayal; Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki “Beyt-ül Nahreyn” olarak adlandırdıkları, Yukarı Mezopotamya bölgesinde bağımsız bir Asur Devleti kurmaktır⁴⁶⁵. Bu amaçla bu örgütler; Ermeni, Yunan ve Kürt örgütleri ile işbirliği içinde bulunmuşlardır. Bu örgütler, soykırım tezi etrafında propaganda yaparak uluslararası alanda Türkiye’nin aleyhine siyaset üretmişlerdir⁴⁶⁶.

Yukarıda adı geçen bazı örgütler arasında daha aktif ve Türkiye aleyhinde yoğun bir şekilde çalışma yapan Beth-Nahrin Yurtsever Devrimci Örgütü ve Asuristan Kurtuluş Partisi özellikle dikkatleri çekmektedir⁴⁶⁷. Bu nedenle, bu iki örgüt hakkında kısaca bilgi verilmesi, günümüz Süryani milliyetçiliğinin büründüğü bazı aşırı versiyonlara açıklık kazandıracaktır.

3.2.6.1. Beth-Nahrin Yurtsever Devrimci Örgütü-BYDÖ

Bu örgüt, 1980’li yıllarda, PKK yapılanmasına katılarak Mardin, Diyarbakır, Antakya, İstanbul ve Malatya gibi şehirlerde, örgütsel faaliyetlerde buldukları sebebiyle tutuklanan ve cezaevinden çıktıktan sonra Avrupa’da aktif görev yapan Süryanilerin öncülüğünde kurulmuştur⁴⁶⁸. Kuzey Irak’ın ev sahipliği yaptığı Beth-Nahrin Yurtsever Devrimci Örgütü, bağımsız bir Asuri Devleti kurmak amacıyla

⁴⁶⁴ Andersson, a.g.e., s.19-49-56.

⁴⁶⁵ Ahmet Dinç, *Babil’de Amerikan Tangosu*, Selis Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.70.

⁴⁶⁶ Sabahattin Onkibar, “MGK Süryani Raporu” (Turkish State Security Council, Commissioned a Report on the Assyrians), Çev. Racho Donef, 6.03. 2000, <http://www.atour.com/~assyrians/actions/20010311a.html>. (Erişim tarihi: 12 Kasım 2016)

⁴⁶⁷ Sarı, a.g.t., s. 369.

⁴⁶⁸ Dinç, a.g.e., s.70.

hareket etmektedir⁴⁶⁹. Örgütün temellerini 1990 yılında kurulan Asuri Demokratik Örgütü (Assyrian Democratic Organisation-ADO) oluşturmaktadır⁴⁷⁰.

“Beth-Nahrin Yurtsever Devrimci Örgütü” (BYDÖ), Eylül 2000 tarihinde Hollanda’da partileşme kararı almış ve “Mezopotamya Özgürlük Partisi” ne (Gabod d’Hirutho d’Bethnahrin-GHB) dönüşmüştür. 2005’te de “Mezopotamya Ulusal Konseyi” (Mautobnutho Umtonoyo Bethanrin-MUB) kurulmuş ve bu örgüt Konseyin üyesi olmuştur. 2006 yılında da Yargıtay’ın hazırladığı terör örgütleri listesinde, “Beth-Nahrin Ulusal Kurtuluş Ordusu” (Beth Nahrin Freedom Party) adıyla yerini almıştır. Görüldüğü gibi Süryani terör örgütü birçok aşamadan geçerek siyasal yaşam içine dâhil olmuştur. Bu örgütler kendi siyasi yayınlarında, siyasi ve askeri eylemlerinin kendilerince haklı gerekçelerini sunarak kamuoyu oluşturma çabası içine girmişlerdi. Yayın organlarında, PKK ile ortak eylemler icra edildiği açıklamaları yapılmıştır⁴⁷¹. BYDÖ’ nün, Türkiye aleyhine yaptığı faaliyetleri için diğer bir kanıt da, aktif olarak yaklaşık 200 Süryani üyesinin, Kuzey Irak’ta PKK kamplarında eğitildiği ve PKK ile ortak eylem yaptıklarına dair açıklamalardır⁴⁷². Ancak, silahlı eylem planlarının olmasına ve PKK ile işbirliği yapmalarına ve yayın organlarında bunların ifade edilmesine rağmen, örgütün bugüne kadar bilinen veya tek başına üstlendikleri eylemler hakkında somut bilgiye ulaşılamadığını iddia edenler de bulunmaktadır⁴⁷³.

Ünlü Fars Şairi Firdevsi’nin Şehname’ sinde de yer alan ve Kürt mitolojisinde önemli yeri olan “Demirci Kawa - Zalim Dehak” çatışması, Kürt – Süryani çatışmasının tarihselliğine işaret etmektedir. Zira Dehak bir Ninova Kralıdır ve Süryani’dir⁴⁷⁴. Görünen odur ki bu tarihi düşmanlık, ortak hedefler doğrultusunda PKK-BYDÖ işbirliğiyle sona erdirilmiştir. Kürdistan Ulusal Konseyi, Mayıs 1999’da birinci ulusal kongresinde, Ermeni-Asuri (Süryani) soykırımının kabulü ve 24 Nisan’ın da “soykırım günü” olarak kabulü doğrultusunda karar almıştır⁴⁷⁵.

3.2.6.2. Asuristan Kurtuluş Partisi (Gabo D’Furqono D’Othur) GFA

1995 İsveç merkezli örgüt, diğer Avrupa ülkelerinde de faaliyetlerde bulunmaktadır. Marksist söylemlere sahip olan örgüt aynı zamanda da Süryani kilisesi ile yakın diyalog içerisinde bulunmaktadır. Bu bağlamda daha çok sosyo-kültürel alanlarda siyaset yapmaktadır. Örgüt, Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde yaşayan,

⁴⁶⁹ Dinç, a.g.e., s.62.

⁴⁷⁰ Assyrian Democratic Organisation (ADO), “About ADO”, <http://www.ado-world.org/en/about-ado/>. (Erişim tarihi: 12 Kasım 2016).

⁴⁷¹ Sarı, a.g.t., s.370.

⁴⁷² Ali Rıza Bayzan, *Misyonerlerin Soykırım Oyunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.137-138.

⁴⁷³ Dinç, a.g.e., s.71.

⁴⁷⁴ Dinç, a.g.e., s.75.

⁴⁷⁵ Sarı, a.g.t., s.370.

Türkiye göçmeni Süryanilerin kimliklerinin korunması ve kültürlerinin devam edilmesi alanlarında faaliyet göstermektedir. Avrupa'daki Türk kökenli Süryanilerin, Türkiye'ye geri dönmelerinin sağlanması ve Türkiye'deki ailelerine ait olan topraklara sahip çıkmaları yönünde örgütlenmektedirler. Bu bağlamda, Asuristan Kurtuluş Partisi'nin (GFA) yalnız Avrupa'da örgütlenmek ve siyasi faaliyetlerini, Avrupa'dan sürdürmek istediğini belirtenler bulunmaktadır⁴⁷⁶. Asur Kurtuluş Partisi'nin (GFA), Avrupa merkezli siyaset yapması bir tarafa, zaman zaman yapmış oldukları söylemler, BYDÖ gibi Kuzey Mezopotamya'da bağımsız yeni bir devlet kurma amacı içinde olduklarını göstermektedir⁴⁷⁷.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Süryani milliyetçiliği; Türk, Arap, Kürt veya Ermeni milliyetçilikleri kadar elle tutulur kazanımlar elde edememiş, kendi devletlerini kuramamış veya başka bir devlet içinde siyasi açıdan otonom bir yapı oluşturamamışlar, yaşadıkları coğrafyada kendilerine demokratik haklar kapsamında tanınan kültürel özerklikler ile varlıklarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Ancak paradoksal olarak, onların da Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde gelişen diğer milliyetçilikler kadar uluslararası destek aldıklarını, sözel kültür kapsamında dil, tarih ve edebi alanda kendilerine ait şanlı bir geçmiş yaratılarını ileri sürmek mümkündür. Hem misyonerler ile hem de emperyal devletlerin İmparatorluk içerisindeki diğer uzantıları ile irtibat ve yardımlaşma içerisinde olmuşlardır. Ancak, bugün dahi, söz konusu coğrafyada kendi devletini kurmak için oluşturulmuş yasal veya yasal olmayan askeri-siyasal diğer örgütler kadar isimlerini duyurabilmiş değillerdir. Süryani milliyetçiliğinin, tüm dünya Süryanilerini mobilize edememesi ve kitleselleşememesi tüketici olmamakla birlikte çeşitli nedenler ile açıklanabilir.

3.3. Süryani Milliyetçiliğinin Zayıf Olmasının Nedenleri

Süryani milliyetçiliğinin zayıf olmasının üzerinde etkili olan bazı faktörler bulunmaktadır.

3.3.1. Geleneksel Dayanışma Formlarının Varlığını Sürdürmesi

Süryani toplumunda, dini inancın önemli bir yeri vardır. Yaşamlarının temelinde, etnik kimlik yapısından çok dini referanslar yer almaktadır. Tarihsel gelişim süreçlerine bakıldığında, dini inancın yaşam şekilleri üzerinde çok etkili olduğu kolaylıkla görülmektedir. Onları bir arada tutan nesne dindir ve bu geleneksel form sarsılmadıkça, onu yenisi ile ikame etmek gereksizdir. Dini liderler bu konuda

---

⁴⁷⁶ Latif Denizci, "Bir Belge: Kırmızı Kitab, Doğu Strateji ve Tahlil Merkezi", <http://www.geocities.ws/sinamiorhanupto/maklatifbelge.htm>. (Erişim tarihi: 02 Kasım 2016).

⁴⁷⁷ Asyria Liberation Party, *Furkono*, 15.06.2009, <http://furkono.com/?p=3010>. (Erişim tarihi: 25 Kasım 2016).

oldukça hassas davranmışlar, nasıl ki Roma Kilisesi “ulus devlet” oluşumuna şiddetle karşı çıktı ise onlar da, Süryani milliyetçiliğini kendi meşruiyet zeminlerine saldırı olarak kabul etmişlerdir.

Bununla birlikte, Süryani toplumu kendi içerisinde temelde aynı dini (Hıristiyanlık) inanca sahip olmalarına rağmen kristolojik nedenlerden dolayı ayrılıklara düşmüşlerdir⁴⁷⁸. Lakin bu ayrılıkları çözmek için büyük çabalar verilmiştir. Örneğin, bu dinsel sorunları tartışmak üzere, tarihsel gelişim süreci içerisinde dini liderler tarafından toplam dört farklı konsül toplanmıştır. Ancak bu konsüller, Süryani toplumu arasındaki birlikteliği sağlamaktan çok yeni ayrışmalara neden olmuştur. Örneğin, Efes konsülü ile Süryani toplumunun ileri gelen dini lideri olan Nastur’un afroz edilmesi ile Nasturizm diye yeni bir akım oluşmuştur. Bu akıma inananlar ise Nasturi olarak adlandırılmışlardır. Ayrıca Roma imparatorluğunun, Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesi ve daha sonrasında misyonerlerin bu Hıristiyanlık anlayışını, Süryani toplumu arasında yaygınlaştırma uğraşlarının da eklenmesiyle Keldaniler, Nasturiler, Melkitler, Yakubiler ve Maruniler gibi farklı mezhepsel ayrışmaların doğmasına neden olmuştur⁴⁷⁹. Bunun dışında, dini inançları da herhangi bir siyasi birlik formu kurmayı destekler nitelikte değildir. Dini açıdan, bünyesinde yaşanan devlete sadakat ile bağlı kalmak ve ona karşı isyan etmemek merkezi bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, etno-dinsel bir topluluk olan Süryaniler arasındaki birlikteliğin zayıf olmasında ve modern anlamda siyasi bir birlik anlamına gelen “millet”leşmenin zayıf bir ideal olarak kalmasında, din en önemli etkenlerden biri olmuştur.

3.3.2. Ekonomik, Siyasi ve Kültürel Açından Tanınan Haklar

Merkezi devletin, egemenlik alanındaki etnik grupları siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan dışlaması ilk bölümde değinildiği üzere, alt kimlikler içerisinde milliyetçi duyguları besleyen önemli faktörlerden biridir. Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında yüzyıllarca yaşayan Süryani toplumu, tarihsel süreç incelendiğinde, dini farklılıklarından dolayı sistematik bir baskıya veya ayrımcılığa maruz kalmamıştır. Osmanlı millet sisteminin, kendi çağına göre alt kültürlere tanıdığı geniş haklardan Süryani toplumu azami ölçüde faydalanmış, kültürel açıdan yok olma tehdidi ile karşı karşıya kalmamışlardır. Ekonomik açıdan ise gayrimüslimlerin tamamı, genel Osmanlı ahalisine göre hep daha iyi durumda olmuşlardır. Askeri yükümlülükleri olmayan gayrimüslimler, toplumsal alanda pek itibarı olmayan ticaret konusunda Osmanlı’nın en etkili zümresi haline gelmişler,

⁴⁷⁸ Yıldırım, a.g.e., s.43.

⁴⁷⁹ Mehmet Çelik, *Ortadoğu Mozaïği: Süryaniler-Nasturiler*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ, 1996, s.35-141.

maddi anlamda ticari kazanç tekeli ellerinde tutmuşlardır. Siyasi anlamda ise İmparatorluk genelinde, ne Müslümanlar ne de gayrimüslimler için yaygın bir temsil müessesesi mevcut olmamıştır. Kısa süreli Meşrutî yönetimler döneminde ise Osmanlı Mebusan Meclisinde gayrimüslimler için tahsisli sandalye (reserved seats) imkânı tanınmıştır. Kısaca, siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamda, Müslüman tebaa ile kıyaslandığında kayda değer bir dışlama yaşanmamış olması, Süryaniler arasında ayrılıkçı milliyetçiliğin gelişimini veya kitleselleşmesini engelleyici/yavaşlatıcı bir nitelik taşır. Osmanlı'nın son yıllarında ise, Süryanilerin Ermenilerle birlikte Rusya ile işbirliği yapmaları sonucu, sert tedbirlere maruz kalmaları ve daha sonra Cumhuriyet döneminde yaşanan 6-7 Eylül ve Varlık Vergisi gibi olaylar nedeni ile kısmi de olsa Süryani toplumunda milliyetçi duyguların hareketlenmesine neden olmuştur.

3.3.3. Kapsayıcı Ortak Köken ve Tarih Mitinin Yokluğu

Milliyetçiliğin oluşması ve gelişmesinde, milli kimlik bilincinin oluşması gerekmektedir. Bu bilincin gelişebilmesi için, etnik yapının ortak tarihsel geçmişi, acıları, istekleri, paylaşımları ve ortak resmi ve dini günleri gibi paydalarının olması zaruridir. Ancak, din temelli yaşam felsefesinin çok baskın olduğu Süryani toplumu, özellikle 19.yüzyıl ile başlayan modern milliyetçilik akımının etkisine Ermeni, Türk ve Arap toplumlarına kıyasla çok daha az kapılmışlardır. Süryani Ortodoks kilisesine göre, Süryani toplumu Antakya Kilisesi ve ona bağlı olan diğer kiliselerin takipçilerinden oluşmaktadır. Bazı Süryaniler kendilerini Arami, bazıları ise Asuri olarak görmektedir. Kendi içlerinde yaşanan kimlik kargaşası, diğer etnik grupların onlara bakışlarını da çeşitlendirmiştir. Örneğin Süryanilerin tanımlanmasında, Kürtler tarafından gayrimüslim anlamında kullanılan "Filla", "Süryon" kelimesi, Türk ve Araplar tarafından Süryani⁴⁸⁰, Batılılar tarafından "Assyrians" ve İngilizce 'de ise "Syrian" kelimesi kullanılmaktadır⁴⁸¹. Günümüzde dahi Süryani toplumu kökeni üzerinde ortaklaştırılmış bir fikir yoktur. Bu sebeple, milli kimliğin ve milliyetçiliğin oluşmasında etkili olan faktörlerden ortak tarih mitinin ve aidiyet duygusunun yokluğu veya parçalanmışlığı, Süryani milliyetçiliğini zayıflatmıştır.

3.3.4. Modernleşme Süreçlerine Uzak Kalmaları

Süryani toplumunun yaşadığı yerler, genellikle merkezden uzak dağlık alanlar olmuştur. Bu nedenle geleneksel yapıları güçlü ve feodal bir toplumdur. Yıllarca merkezi idareden uzak yerleşim yerlerinde yaşam sürmelerinden dolayı, devlet

---

⁴⁸⁰ Erginer, a.g.e., s.28.

⁴⁸¹ Shedd, a.g.m, s.1.

sistemlerinin yönetim şekillerinden doğrudan etkilenmeleri daha az olmuş⁴⁸², bu durum siyasi idealler edinmelerini engellemiştir. Süryani liderlerden Petros Ağanın ifadesine göre, Osmanlı Devletinin son dönemi olan 1914 yılına kadar, kendi halinde, huzurlu ve mutlu olarak yaşamışlardır. Örneğin aynı coğrafyada merkezi vilayetlerde yaşayan Araplar, o dönemin tüm siyasi gelişmelerini yakından takip etmişler ve Osmanlı İmparatorluğuna karşı yüksek siyasi mobilizasyon göstermişlerdir. Ancak Kürtler de Süryaniler gibi kırsal alanda yaşamalarına rağmen onlardan farklı olarak güçlü milliyetçi hareketler geliştirebilmişlerdir. Süryanilerin aynı refleksi gösterememelerinin sebebi kırsalda yaşamalarına ilave olarak, dağınık yaşamaları olmalıdır. Karl Deutsch, modern süreçler içerisinde artan iletişimin milli bilinci uyandıracaklarını ifade etmiştir. Süryani milliyetçilerinin milli bilinç oluşturma çabalarının başarısızlığı, dağınık yaşayan Süryaniler arasındaki iletişimin sınırlı olması ile açıklanabilir.

Ayrıca, Süryanilerin Osmanlı İmparatorluğunun değişik vilayetlerinde küçük gruplar halinde kırsalda yaşamaları, doğal olarak fiziki güç birliğinden yoksun olmalarına da sebep olmuştur. Ermeni azınlığı içerisinde onlardan farklı ama seslerini duyuramayan bir azınlık veya Rum azınlık içerisinde daha cılız bir başka azınlık konumunda kalmışlar, merkezi devlete karşı haklarının savunusunu daha büyük azınlıklar üzerinden gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Şemsiyesi altına girdikleri diğer milliyetçilikler tarafından kullanılan Süryaniler, kendilerine dair siyasi bir hedef edinmemişler veya edinmemişlerdir.

3.3.5. Cumhuriyet Dönemi Siyasi Gelişmeler

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, yapmış olduğu Kurtuluş Savaşı akabinde, 21 Kasım 1922 - 4 Şubat 1923 tarihleri ile 23 Nisan 1923 - 24 Temmuz 1923 tarihleri arasında Lozan Barış Görüşmelerini tamamlamış ve kalıcı bir barış antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmada da azınlık hak ve statülerinin Devlet lehine çözülmesi için ciddi bir efor sarfetmiştir⁴⁸³. Lozan Antlaşması incelendiğinde Süryanilerin azınlık hak ve statüleri'ne yer verilmediği görülmektedir⁴⁸⁴. Emperyal devletler tarafından Ermeniler ve Kürtler kadar desteklenmediklerini düşünen ve yeni kurulan Türk Devleti ile uyum içinde yaşamak zorunda kalan Süryaniler, azınlık statüsüne alınmak gibi bir çaba göstermemiş olmakla beraber, kendilerini yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin asli unsurlarından olarak saymışlar ve azınlık olarak

⁴⁸² İbrahim Özcoşar, *Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi ve Süryani Kadimler, Süryaniler ve Süryanilik II.*, Cilt II, Haz. Ahmet Taşgün, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, Orient Yayınları, Ankara, 2005, s.62.

⁴⁸³ Güler, a.g.e., s.16.

⁴⁸⁴ Ergün, a.g.e., s.19.

görölmek istememişlerdir⁴⁸⁵. Türkiye Cumhuriyeti lehine tavır alan ve bu nedenle devlet tarafından ödüllendirilen kanaat önderleri ve cemaat liderleri, Süryani toplumunu bu doğrultuda telkin etmişler ve Süryanilerde oluşabilecek yeni bir milliyetçi dalgayı engellemişlerdir. Sorun çıkarıcı değil, devlet ile uzlaşan bir dini cemaat olarak görölmek ve hak ettikleri itibarı görmek beklentisi içinde olmuşlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, ölkede uygulanan Atatürk ilkelerini en başta benimseyen topluluklardan biri olmuşlardır. Bu durum, Süryanilerde milliyetçi yapılanmanın gelişmemesinin nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

3.3.6. Uluslararası Siyasetin Etkileri

Aslında bir Osmanlı ve onu paylaşma meselesi olan Şark meselesi dahilinde Batılı devletler, Osmanlı Devleti içinde bulunan azınlıkları kullanarak emellerine ulaşmak istemişlerdir⁴⁸⁶. Temelinde ekonomik sömürü olan bu yaklaşımın uygulanabilirliğinin en gerçekçi yanı ise 19. yüzyılda Batılılarca, misyonerlik faaliyetleri ile bölge halkını mevcut düzene ve devlete karşı, nefretle doldurmak ve ayrılıkçı isyanların fitilini ateşlemek olarak görölmüştür⁴⁸⁷.

19. yüzyıla kadar birlikte yaşadıkları coğrafyanın sosyal ve ekonomik sorunları dışında, ciddi problem yaşamayan Müslüman ve Hristiyan halk, bu süreç itibarıyla karşılıklı güvensizlik ve münakaşa içine girmişlerdir. Bunda batılı devletlerin etkisi şüphesiz ki büyük olmuş ve problemler uluslararası bir boyut almıştır⁴⁸⁸. Avrupalı devletler yeri geldiğinde Boğazlar, yeri geldiğinde demiryolları yeri geldiğinde de Osmanlı azınlık hakları gibi meselelerle Osmanlı devletini parçalamaya yönelik politikalar üretmişlerdir⁴⁸⁹.

Emperyalist devletlerin, politikalarındaki asıl amaç; Osmanlı gayrimüslimlerini, devlet kurma vaadiyle Osmanlıya karşı ayaklandırarak, kendilerine bağlı tampon bölgeler kurmak olmuştur. Bu şekilde, Ortadoğu topraklarında nüfuz elde edebileceklerdir. Şarkın gayrimüslimleri ve kiliseleri, emperyalistlerin “böl, parçala, yönet” politikalarının aracı olmuşlardır. Millet sistemi dâhilinde yüzyıllar boyu, azınlıkları bir arada tutan Osmanlı Devleti, Batılıların Emperyal hedefleri doğrultusunda, güç zamanlar yaşamıştır⁴⁹⁰. Bu süreç devam ederken Osmanlı Devleti; siyasal, askeri ve ekonomik güç kayıplarıyla beraber, yaşadığı çağın

⁴⁸⁵ Aydın vd., a.g.e., s.363-364.

⁴⁸⁶ Mustafa Turan, *Milli Mücadele’de Siyasi Çözüm Arayışları (30 Ekim 1918- 24 Temmuz 1923)*, 2.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005, s.21-22.

⁴⁸⁷ Uygur Kocabaşoğlu, “Doğu Sorunu Çevresinde Amerikan Misyoner Faaliyetleri”, *Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumu*, Bildiriler, Hacettepe Üniversitesi, A.İ.İ.T.E., 8-9 Mart 1990, Türk Tarih Kurumu Basımevi, , Ankara, 1992, s. 65-66.

⁴⁸⁸ İbrahim Özcoşar, *Süryani-Müslüman İlişkileri, Makalelerle Mardin*, Cilt: 4, Haz. İbrahim Özcoşar, İstanbul, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayınları, 2007, s.200.

⁴⁸⁹ Bayburt, a.g.m., s.61.

⁴⁹⁰ Bayburt, a.g.m., s.149.

özelliklerine göre var olan sosyal kuruluşlarını yeterince dizayn ve tesis edememiş ve cemaatler devlete saygılı, faydalı ve bağlı olmaktan çıkıp, kaderlerini Emperyalist devletlerin ellerine bırakmışlardır⁴⁹¹. Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girince, pek çok Osmanlı gayrimüslim tebaası gibi Süryanilerin bir kısmı da, emperyalist devletlerin vaatlerine inanarak Osmanlı Devleti aleyhine ayaklanmış ve güney illerinde Osmanlı ya karşı savaşmışlardır⁴⁹². Yine “Doğu Süryanileri” olarak da adlandırılan Nasturiler, Birinci Dünya Savaşı boyunca önce Çarlık Rusya ile işbirliği yapmış, 1917’de Çarlık Rusya’sının yıkılması sonrasında da İngiltere için savaşmıştır⁴⁹³. Bu bağlamda yüzyıllar boyunca huzur içinde yaşayan Süryaniler, her ne kadar Avrupalıların çıkarları olsa da, misyonerlerin çalışmaları akabinde millet olma şuuruna kavuşmuş olup sonrasında kendilerine müstakil bir devlet kurma hedefiyle, Osmanlıya karşı Birinci dünya savaşında, Batılılarla birlikte savaşmışlardır. Ancak savaş sonunda, emperyalist devletlerce vaatlerinin tutulmaması ve Sevr Antlaşmasına konu olmamaları ile de hayal kırıklığına uğramışlardır.

Birinci Dünya savaşı sonrasında Süryaniler, Batılı dostlarının kendi haklarını koruyacaklarından ve vermiş oldukları vaatleri yerine getireceklerinden oldukça eminlerdi⁴⁹⁴. Galip devletlerin Osmanlıyı paylaşmak ve kaybeden devletlerle yapacakları “Barış Anlaşmaları”nın taslağını oluşturmak için 18 Ocak 1919’ da yapacakları Paris Barış Konferansı’ na katılmak Süryanilerce, kesin gözüyle bakılan bir süreç olmakta ve Süryanilerin beklentilerini oluşturmaktaydı. Ancak, durum hiçte Süryanilerin bekledikleri gibi gelişmemiştir. Konferansa, amaçları bağımsız birer Arap, Kürt ve Ermeni Devletleri kurmak olan Arap, Kürt ve Ermeni delegeler çağrılırken Süryani delegelere davetiye gitmemiştir. Yeni Patrik Mar Paul Şimun ve diğer Süryani liderler, Bakuba kampında İngiliz yetkililer ile görüşüp Paris’e delege yollamak istemişlerdir. Ancak İngiliz yetkililer tarafından, bu duruma karşı çıkılmıştır⁴⁹⁵. Bu durumun, Süryanilerin milliyetçi ve ayrılıkçı tavırlarının daha da ilerlemesine engel olduğu ileri sürülebilmektedir.

San Remo Konferansı’nda alınan kararlar doğrultusunda oluşturulan ancak hiçbir zaman uygulanamayan Sevr Antlaşması, 10 Ağustos 1920’ Osmanlı Saltanat Şurası tarafından imzalanmıştır. Bu Antlaşma incelendiğinde de Süryanilerin, beklentilerine cevap alamadıkları görülmektedir. Sevr Antlaşmasında, Doğuda birer

⁴⁹¹ Açıkse, a.g.e., s.7.

⁴⁹² Gabriyel Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, s.445.

⁴⁹³ Yonca Anzerlioğlu, *XIX. yy. ve Sonrasında Nasturi Hristiyanlarının Faaliyetleri*, Cilt: 13, Türk Yurdu, Sayı: 134, Ekim,1998, s.95.

⁴⁹⁴ Bülent Özdemir, *Süryanilerin Dünü Bugünü*, I. Dünya Savaşı’nda Süryaniler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s.133.

⁴⁹⁵ Sonyel, a.g.e, s.130-131.

Ermeni Devleti ve Kürt Devletlerinin kurulması ifade edilirken Süryaniler için bağımsız bir devlet söz konusu edilmemiştir. Süryanilerle ilgili, sadece 62. Madde kapsamında, Doğudaki Süryanilerin ve diğer gayrimüslimlerin korunmasına ilişkin güvencelere yer verilmektedir⁴⁹⁶. Bu antlaşmada İngiliz ve Fransızların, Süryaniler hakkındaki “bir millet olmanın niteliklerini taşımadıkları” yolundaki görüşleri, Süryaniler için bir diğer hayal kırıklığı olmuştur.

7 Ağustos – 26 Eylül 1924 yılları arasında yaşanan Hakkari olayları olarak da anılan Nasturi isyanları da, İngiltere tarafından desteklenen bir gelişmedir. Süryaniler, bu isyanlar esnasında yine İngiltere tarafından yalnız bırakılacaklardır. İsyanın liderlerinden Ağa Petros, Fransa'ya sığınmak zorunda kalmış, buradan İngiltere'ye sayısız mektup yazarak mağduriyetlerini dile getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında, İngilizlere ellerinden gelen yardımı yaptıklarını, 275.000 insanının öldüğünü, evlerini ve mallarını kaybettiklerini belirtip otonomi istemiştir. Batılılar tarafından yalnız bırakıldığını anlayan Ağa Petros, savaşın başlarında Almanya ve Osmanlının yanında olmamalarından dolayı pişmanlıklarını belirtmiştir⁴⁹⁷.

---

⁴⁹⁶ Meray ve Olcay, *a.g.e.*, 1977, s. 67-68.

⁴⁹⁷ Sonyel, *a.g.e.*, s. 157-158

SONUÇ

Dünya tarihinde kapsamlı kırılmalara kaynaklık eden Sanayi inkılabı ve Fransız devrimi, günümüz siyasal sistemlerinin şekillenmesinde de belirleyici bir rol üstlenmiştir. Modern süreçler bir bütün olarak ele alındığında yaşanan tarihsel olayların, toplumların kültürel yapısını, tüketim ilişkilerini, yaşam felsefesini, hukuk, bilim ve sanat, ekonomi ve iletişim şekillerini etkilediği görülmektedir. Mevcut ulusal yapıların oluşumunun açıklanmasında, milliyetçilik kuramcılarında Karl Deutsch, iletişim ağlarının gelişmesine, Gellner, sanayileşme ve beraberinde gelişen kentleşme ile birlikte farklı kültürel yapıya sahip bireylerin etkileşimine⁴⁹⁸, Anderson ise kapitalist sistemin üretim ve tüketim ilişkilerinde yarattığı değişiklik ve yerel yayıncılığın yarattığı etkiye⁴⁹⁹, yani “kapitalist yayıncılık” a dikkat çekmiştir. Kapitalist üretim ve tüketim biçimlerinin baskın hale gelmesiyle birlikte, toplumcu yaklaşımdan uzaklaşarak bireyselliğe dayanan yaşam felsefesinin geliştiği görülmektedir. Bu etkileşim, toplumda var olan geleneksel dayanışma kültürünü olumsuz etkileyerek zayıflatmış, bu da zamanla, “Geleneksel Dayanışma Formlarının Çökmesi” ne neden olmuştur. Bu bağlamda, Anderson; din ve hanedanlıkların çöküşüne⁵⁰⁰, Hobsbawm ise, geleneksel yönetim ve siyasi hiyerarşik yapının, toplumsal tabanda hayat bulmasındaki zorluklar nedeniyle değişen toplumsal yapıya⁵⁰¹ vurgu yapmış ve ulusların, çöken bu formları ikame ettiklerini ileri sürmüştür.

Modern süreçler ile tarih sahnesine çıkan ulus devletler, güçlü ve başarılı devletlerin ulaştığı en ileri siyasal form olarak görülmüş ve daha sonra inşa edilen birçok ulus devlete model teşkil etmişlerdir. Kültürel, siyasal veya ekonomik dışlamaya maruz kalan etnisiteler, merkezi devletin tek bir homojen toplum yaratma politikalarına direnen topluluklar, merkezi devlete karşı geçmişe dayalı nefretler besleyen gruplar, hem iç siyasal manipülasyonun hem de uluslararası dengelerin etkisiyle kendi devletlerine sahip olmak için milliyetçilik ideolojisine sarılmışlardır. Siyasi istikrarı ve iktisadi örgütlenmesi yetersiz olan eski siyasal formlar bu nedenle meşruiyetlerini yitirmişler ve tarihteki yerlerini ulus devletlere bırakmışlardır.

Bu kapsamda Osmanlı İmparatorluğu, bünyesinde mevcut olan etnik grupların ayrılıkçı milliyetçilikleri ile 19. yüzyıl başından itibaren mücadele etmek zorunda kalmıştır. Sırp ve Yunan bağımsızlık hareketleri başarılı olmuş, yüzyıl sonunda Osmanlı, Balkanlardan çekilmek zorunda kalmıştır. Ermeni ve Kürt milliyetçilikleri uluslararası boyuta taşınmış, Balkan Savaşı sonrası gelişen Arap milliyetçiliği de

---

⁴⁹⁸ Yıldırım, a.g.m., s.28

⁴⁹⁹ Süleymanoğlu, a.g.t., s.48

⁵⁰⁰ Anderson, a.g.e., s.24

⁵⁰¹ Çilliler, a.g.t., s.62.

kendi devletini kurmayı başarmıştır. Tüm bu etnik milliyetçilikler içerisinde Süryani milliyetçiliği ise daha düşük bir profilde seyretmiş ve diğer milliyetçilikler kadar görünür hale gelememiştir. Süryani milliyetçiliğinin diğer rakip milliyetçiliklere nazaran zayıflığı bahsi geçen kuramlardan istifade edilerek çeşitli nedenlerle açıklanabilir.

Süryaniler, coğrafi açıdan değerlendirildiğinde kırsal alanda ve dağınık olarak yerleşmişlerdir. Bu durum, dine ve geleneğe dayalı kültürlerinin idamesine katkıda bulundu ise de, onları modern fikir akımlarından uzak tutmuştur. Modern dünyadan uzak olan Süryani toplumu, sanayileşmeden ve “yayın kapitalizminden” daha geç etkilenmiştir. Bir dilin gelişip büyümesi edebiyatla ilişkilidir. Anderson’un da belirttiği gibi milliyetçiliğin gelişiminde yerel dillerin edebiyat alanındaki kullanımı oldukça önemlidir. Ancak Süryanice basılı yayınların bulunmaması, Süryani milliyetçiliğinin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir denilebilir. Süryaniler, hangi toplulukla bir arada yaşıyorlarsa, baskın dil hangisiyse ona uyum sağlamışlardır. Arapça’nın baskın dil olduğu yerlerde Arapça’yı, Kürtçe’nin baskın olduğu yerlerde ise Kürtçe’yi kullanmışlardır. Türkiye içerisinde yaşayan Süryaniler, kendilerini “Hıristiyan Türk” olarak tanımlamışlar, devletle olan ilişkilerinde resmi dil olan Türkçe’yi kullanmışlardır. Bu durum, Süryani milli bilincinin ve kimliğinin oluşmasında gecikmelere neden olmuştur.

Süryaniler sahip oldukları etnik kimliklerinden daha çok, dini kimliklerini ve statülerini ön plana çıkarmışlardır. Süryani liderler, öncelikli olarak dini statülerini korumaya çalışmışlardır. Süryaniler için kilise, yaratıcıya yakarış yeri ve ibadet mekânı olmakla birlikte, aynı zamanda dini eğitim almak isteyen kişiler için de bir okul görevini görmektedir. Sosyal hayatın her alanında milli benlik çabasından çok, dini anlayışları koruma çabasında bulunan Süryaniler, siyasal anlamda da Süryani kimliklerini kullanmamışlardır. Okuldan daha fazla kiliseye, edebiyattan daha fazla kutsal metinlere önem vermeleri, dönemin onca başarılı milliyetçiliklerine rağmen, Süryanilerin bir millet olmada çok fazla mesafe kaydedememelerine neden olmuştur. Buna ilave olarak kendi içlerinde yaşadıkları mezhepsel eksende ayrışmalar ve bölünmeler milli bir birliğin önündeki en önemli engellerden biri olmuş, mevcut coğrafi dağınıklık ve fikri bölünmeler kapsayıcı ortak köken ve tarihi mitlerden yoksun kalmalarına sebebiyet vermiştir.

Aynı dönemde gelişen Kürt, Arap ve Ermeni Milliyetçiliklerinin hem nicel hem de nitel açıdan daha baskın olması ve 20. yüzyıla kadar Süryanilerin, Ermeni kimliği tarafından temsil edilmesi Süryani milliyetçiliğini gölgede bırakmış, civar toplumlar tarafından Ermeni Toplumunu ile birlikte anılmalarına neden olmuştur. Bu bağlamda, Ermeni kimliğinin Süryani kimliğini kapsar hale geldiğini ifade etmek mümkündür ki

bu da milli kimlik oluşumunu engelleyici bir unsurdur. Ayrıca Kürt Aşiretlerinin milliyetçi bağlamdaki baskıları Süryanilere büyük kayıplar verdimiş, henüz gelişmekte olan milliyetçi çabalar yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır.

Genel anlamda gayrimüslimlerin inançlarını korumaya yönelik olarak dizayn edilen ve devlet idaresince yürütülen Osmanlı “millet sistemi” sayesinde; ekonomik, siyasi ya da kültürel anlamda herhangi bir yok olma tehdidi ile karşılaşmayan ve dışlanmayan, ibadetlerini serbestçe yapabilen, devlet tarafından homojenleştirme politikalarına maruz bırakılmayan Süryanilerin, “kurtuluş” adına ciddi bir isyan girişimine yönelişleri olmamıştır. Ancak Batılı emperyalist güçlerin gayrimüslim tebaayı korumak adı altında izlediği düşmanca politikalar, Arap, Kürt ve Ermenileri olduğu kadar Süryanileri de Batılı devletler lehine faaliyet göstermeye sevk etmiş ve ayrılıkçı duyguları körüklemiştir. Bununla birlikte sonraki dönemlerde, Batılı devletlerin Süryanileri yalnızlaştırmaları, onlara verdikleri sözleri tutmamaları karşısında, Süryaniler hayal kırıklığına uğramış ve Türk devleti tabiiyetinin bölgedeki varlıkları açısından zaruri olduğunu fark etmişlerdir. Bu zaruriyet de Süryani milliyetçiliğini baskılamış, Süryani toplumunu korumak adına, Süryanilerin geleceğinin Türkiye'nin geleceğiyle bir arada şekilleneceğine inanan bazı kanaat önderlerinin etkisini artırmıştır. Bu kapsamda yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinde ve aynı zamanda diğer Ortadoğu coğrafyasında münferit olaylar akabinde zaman zaman güçlenen Süryani milliyetçiliği genel olarak sakin bir seyir izlemiştir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AÇIKSES Erdal, Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
- AKAR Rıdvan, Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları, Modernleşme ve Çok Kültürlülük, İletişim Yayınları ve Helsinki Yurttaşlar Derneği Dizisi, İstanbul, 2001.
- AKAR Rıdvan, Aşkale Yolcuları Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları, Belge Yayınları, İstanbul, 2000.
- AKBIYIK Yaşar, Kurtuluş Savaşı'nda Güneydoğu Anadolu'da Bölücülük Faaliyetlerine Karşı Tepkiler, XII. Türk Tarih Kongresi: Bildiriler, Cilt IV, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1994.
- AKTAR Ayhan, Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- AKYOL Taha, Medine'den Lozan'a, 3. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1997.
- AKYÜZ Gabiyel, Mardin İlinin Merkezinde Civar Köylerinde Ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin Ve Manastırların Tarihi, Resim Matbaacılık, İstanbul, 1998.
- AKYÜZ Gabiyel, Osmanlı Devletinde Süryani Kilisesi, Mardin, 2002.
- AKYÜZ Gabiyel, Tüm Yönleriyle Süryaniler, Kırklar Kilisesi Yayınları, Mardin, 2005.
- ALBAYRAK Kadir, Hindistan Malabar Süryani Kilisesi, Süryaniler ve Süryanilik, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Cilt 1, Orient Yayınları, Ankara, 2005.
- ALBAYRAK Kadir, Keldaniler Ve Nasturiler, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.
- ALBAYRAK Mustafa, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti, Phoenix Yayınları, İstanbul, 2004.
- ALTINIŞIK Kenan, 5500 Yılın Tanıkları Süryaniler, Altan Matbaacılık, İstanbul, 2004.
- ANSON Benedict, Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.
- ANDERSSON Stefan, Asurlar, Çev. Erol Sever, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992.
- ANZERLİOĞLU Yonca, Nasturîler, Ankara, Tamga Yayıncılık, 2000.
- ATEŞ Toktamış, Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı, Filiz Yayınları, İstanbul, 1991.
- ATİYA Aziz Suryal, Doğu Hıristiyanlığı Tarihi, Çev. Nurettin Hiçyılmaz, Doz Yayınları, İstanbul, 2005.

- ATİYA Aziz Suryal, Mezopotamya'da İlk Doğu ve Batı Süryani Kiliseleri: Yakubi, Nasturi, Maruni, İsveç, Nsibin Yayınevi, 1995.
- AYDIN Emanuel, Süryaniler, Öz Hikmet, Sayı 6, Mardin, 1955.
- AYDIN Suavi, EMİROĞLU Kudret, ÖZEL Oktay ve ÜNSAL Süha, Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- AYDIN Suavi, Modernleşme ve Milliyetçilik, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.
- AZİMLİ Mehmet, Müslüman-Süryani İlişkilerine Giriş, Süryaniler ve Süryanilik, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Ankara, Cilt 1, Orient Yayınları, 2005.
- BALİ Rifat N., II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Azınlıklar-I Yirmi Kur'a İhtiyatlar Olayı, Tarih ve Toplum, Sayı 179, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- BAUMAN Zygmunt, Bireyselleşmiş Toplum, Çev. Yavuz Aloğan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
- BAYART Jean François, Kimlik Yanılsaması, Metis Yayınları, Ankara, 1999.
- BAYZAN Ali Rıza, Misyonerlerin Soykırım Oyunu, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- BELGE Murat, Linç Kültürü'nün Tarihsel Kökeni: Milliyetçilik, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006.
- BERKES Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- BİBERYAN Zaven , Babam Aşkale'ye Gitmedi, Cilt 4, Çev. Silvert Malhasyan, Aras Yayıncılık, 2013.
- BİLGE Yakup, Geçmişten Günümüze Süryaniler, Zvi-Geyik Yayınları, İstanbul, 2001.
- BİLGE Yakup, Süryanilerin Kökeni ve Türkiyeli Süryaniler, Zafer Matbaası, İstanbul, 1991.
- BOZKURT Deniz, Karşılaştırmalı Lozan ve Sevr Barış Antlaşmaları, Umay Kültür Sanat Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.
- BOZKURT Gülnihal, Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu: 1839-1914, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989.
- BOZKURT Gülnihal, Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- BRASS Paul R., Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison, New Delhi, Sage Publications, 1991.
- BROWN L. Carl, İmparatorluk Mirası: Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası, Çev. Gül Çağalı Güven, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000

- BÜLBÜL Kudret, Kültür ve Medeniyet Tartışmalarına Türkiye'den Bakmak, Küreselleşme, Orion Yayınları, Ankara, 2009.
- BÜLBÜL Mustafa, Türkiye'nin Süryanileri, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005.
- CABDALKE Yuhanun Bar Yacqub, Süryani Kadim Kilisesinde Reform Sorunları Üzerine: Uyarılar, Eleştiriler, Polemikler, Çev. Vahap Kelat, Nsbin Yayınevi, İsveç, 1996, Giriş.
- CHATTERJEE Partha, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, Çev., Sami Oğuz, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- ÇALIŞ Şaban, Üç Tarz-ı Siyasetten Globalizme, Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim, Ekonomi, M. Akif Çukurçayır, (ed.), Çizgi Yayınları, Konya, 2003.
- ÇAVUŞOĞLU Naz, Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları, Bilim Yayınları, İstanbul, 1999.
- ÇAY M. Abdulhaluk, Her Yönüyle Kürt Dosyası, Boğaziçi Yayınları, Ankara, 1993.
- ÇEÇEN Anıl, Ulusalçılık ve Milliyetçilik Kavramları, Milliyetçilik: Neden Şimdi? , Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2006.
- ÇELİK Mehmet, Fener Patrikhanesi'nin Ökumeniklik İddiasının Tarihi Seyri (325-1453), Akademi Kitabevi, İzmir, 2000.
- ÇELİK Mehmet, Ortadoğu Mozaigi: Süryaniler-Nasturiler, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ, Sayı IV, 1996.
- ÇELİK Mehmet, Suryani Kilisesi Tarihi-1, Yaylacık matbaası, 1987.
- ÇELİK Mehmet, Süryani Tarihi, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1996.
- ÇELİK Mehmet, Süryaniler ve Diyarbakır, İstanbul, Chivi Yazıları/Mjora yayınları, 2003.
- ÇOBAN Hacı, Arami Göçleri, Türklük Bilimi Araştırmaları, Cilt:29, 2011.
- D DAHWONOYE Dore ve MACERBOYE Seryoye Madenhoye w, Doğu ve Batı Süryanileri'nin Altın Çağları, Çev. Murat Kara, Södertälje-İsveç, Nsbin Yayınevi, 1994.
- DIB Pierre, History of the Marunite Church, Translated into English by Seely Beggiani, Beirut, 1971.
- DİECKHOFF Alain ve JAFFRELOT Christophe, Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek, Çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- DİNÇ Ahmet, Babil'de Amerikan Tangosu, Selis Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- DOLAPÖNÜ Hanna, Deyr-el-umur Tarihi, Çev. Cebrail Aydın, Hikmet Aynaz Matbaası, Mardin, 1961.
- DORU Nesim, Doğu'dan Batı'ya Köprü Süryaniler: Felsefe ve Çeviri Geleneği, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007.

- DOWNEY Fairfax, Kanuni Sultan Süleyman, Çev. Enis Behiç Koryürek, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1975.
- DURAK Nihat, Süryani Ortodoks Kilisesi, Süryaniler ve Süryanilik, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Ankara, Cilt 1, Orient Yayınları, 2005.
- DÜNDAR Fuat, Modern Türkiye'nin Şifresi, İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- EMHART William Chauncey ve LAMSA George M., The Oldest Christian People, Newyork, The Macmillan Company Press, 1926.
- ERGİNER Gürbüz, Etno-Kültürel Sınırlar Turabdin Süryanileri Örneğinde, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Kesin Raporu, Ankara, 2007.
- ERCAN Yavuz, Kudüs Ermeni Patrikhanesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.
- ERCAN Yavuz, Osmanlı yönetiminde gayrimüslimler: kuruluştan Tanzimat'a kadar sosyal, ekonomik ve hukukî durumları, I. basım, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001.
- ERDOST Muzaffer İlhan, Şemdinli Röportajı, Onur Yayınları, İstanbul, 1987.
- ERGÜN Ömer, Lozan'daki Azınlık Anlayışı ve Süryaniler: Süryaniler ve Süryanilik, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, Orient Yayınları, Cilt II Ankara, 2005.
- ERVERDİ Ezel, ÖZER Dursun ve DEBBAĞOĞLU Ahmet, Türk Milliyetçiliği ve Batılılaşma, Dergah Yayınları, İstanbul, 1979.
- ERYILMAZ Bilal, Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi, Risale Yayınları, Bilimsel Araştırma Projeleri, Ankara, 2007.
- FENTON Steve, Etnisite, Irkçılık, Sınıf ve Kültür, Çev. Nihat Şad, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2001.
- GELLNER Ernest, Uluslar ve Ulusçuluk, Çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, 2. baskı, Hil Yayın, İstanbul, 2008.
- GIBBON Edward, Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi, Çev. Asım Baltacıgil, Bilim Felsefe Sanat Yayınları, İstanbul, 1987, Cilt II.
- GIDDENS Anthony, Sosyoloji, Çev. Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2013.
- GORDON Leland, American Relations with Turkey 1830-1930, An Economic Interpretation, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1932.
- GÖKALP Ziya, Türkçülüğün Esasları, Toker Yayınları, İstanbul, 1999.
- GRANT Asahel, Nastûrîler Ya da Kayıp Boylar, Çev. Meral Barış, Nsibin Yayınevi, İsveç, 1994.

- GUELKE Adrian, The Age of Terrorism and the International Political System, New York, Tauris Publishers, 1995.
- GUIBERNAU Montserrat, Milliyetçilikler, Çev. Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1997.
- GÜLEÇ Cengiz, Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi, V Yayınları, Ankara, 1992.
- GÜLER Ali, Sevr'den Kopenhag'a Parçalanın Türkiye, Ocak Yayınları, Ankara, 2000.
- GÜNEL Aziz, Türk Süryaniler Tarihi, Diyarbakır, Oya Matbaası, 1970.
- GÜNERİ Hasan, Azınlık Vakıflarının İncelenmesi, Vakıflar Dergisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Sayı 10, 1973.
- HALL Stuart, Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler: Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi, Çev. Gülcan Seçkin ve Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.
- HANIM Surma, Ninova ve Yakarışı Doğu Asur Kilisesi Gelenekleri ve Patrik Mar Şamun'un Katli, Avesta Yayınları, İstanbul, 1996.
- HAYES Carlton JH, Milliyetçilik: Bir Din, Batı Siyasal Düşüncesinde Ulusalçılık Tasavvuru, Çev. Murat Çiftkaya, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- HECHTER Michael ve LEVI Margaret, Ethno-Regional Movements in the West: Nationalism, John Hutchinson, Anthony D. Smith, (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1994.
- HELMREICH Paul C., Sevr Düzeni, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi, Çev. Şerif Erol, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996.
- HEYD Uriel, Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- HIDIRŞAH Yakup, Mezopotamya'da Hıristiyan (Süryani, Nasturi, Keldani, Ermeni) Katliamı ve Kürtler, Kendi yayını, 1997.
- HOBSBAWM Eric, Seri Üretim Gelenekler: Avrupa, 1870-1914, Eric Hobsbawm, Terence Ranger, (ed.), Geleneğin İcadı, Çev. Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006.
- HOBSBAWM Eric, 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik, Çev. Osman Akınhay, 4. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.
- HOBSBAWM Eric, Gelenekleri İcat Etmek, Eric Hobsbawm, Terence Ranger, (ed.), Geleneğin İcadı, Çev. Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006.
- İLERİ Cihangir, Osmanlı Devletindeki Nasturilerin Genel Durumu ve Nasturi İsyanları, Süryaniler ve Süryanilik, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Ankara, Cilt 1, Orient Yayınları, 2005.
- İRİS Muzaffer, Bütün Yönleriyle Süryaniler, İstanbul, Ekol Yayıncılık, 2003.

- KAHRAMAN Hasan Bülent, Modernite ile Postmodernite Arasında Türkiye: 1980 Sonrası Zihinsel, Toplumsal, Siyasal Dönüşüm, Everest yayınları, İstanbul, 2004.
- KALAYCI Hüseyin, Ulus Devletin Başağrısı Ayrılkçılık: Kanada Quebec Örneği, Liberte Yayınları, Ankara, 2010.
- KARACA Ali, Anadolu İslahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899), Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993
- KARAL Ziya Enver, Osmanlı Tarihi, (1789-1856), Cilt V, Türk Tarih Kurumu Yayını, Baskı V, Ankara, 1988.
- KARPAT H. Kemal, Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri, Çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.
- KARPAT Kemal H., Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji , Çev. Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- KELLNER Hansfried ve SOEFFNER Hans-Georg, Almanya'da Küresel Küreselleşme, Peter L. Berger ve Samuel P. Huntington, (ed.), Bir Küre Bin Bir Küreselleşme, Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik, Çev. Ayla Ortaç, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.
- KERİMO Feyyaz, Naum Faik ve Süryani Rönesansı, Haz. Mehmet Şimşek, Belge Yayınları, İstanbul, 2004, önsözü.
- KESKİN Funda, Azınlıklar Konusu: Yaşayan Lozan, Çağrı Erhan, (ed.), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003.
- KOCABAŞOĞLU Uygur, Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika, 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğundaki Amerikan Misyoner Okulları, Arba Yayınları, İstanbul, 1989.
- KOÇAK Cemil, Siyasal Tarih 1923-1950, Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cilt 4, Haz. Sina Akşin, Cem yayınları, İstanbul, 1990.
- KOÇOĞLU Yahya, Azınlık Gençleri Anlatıyor, Metis Yayınları, İstanbul, 2001.
- KOLUMAN Aziz, Ortadoğu'da Süryanilik (Dini-Sosyal-Kültürel Hayat), ASAM Yayınları, Ankara, 2001.
- KÖSOĞLU Nevzat, Milli Kültür ve Kimlik, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013.
- KUNT Metin, Akşin Sina, Ödekan Ayla, Toprak Zafer, Yurdaydın Hüseyin G., Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti 1600–1908, Cilt 3, İstanbul, Cem Yayınları, 1988.
- LANDAU Jacop M., Pantürkizm, Çev. Mesut Akın, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.
- LAPIDUS Ira M., İslâm Toplumlari Tarihi, Çev. Yasin Aktay, İletişim yayınları, İstanbul, 2002.

- LLOBERA Josep R., Modernliğin Tanrısı: Batı Avrupa'da Milliyetçiliğin Gelişimi, Çev. Emek Akman ve Ebru Akman, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2007.
- MATFİYEF K. P. (Bar Mattay), Asurlar Modern Çağda Asur Sorunu, Çev. Vahap Kelat, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1996.
- MERAY Seha L. Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler, Takım I, C. I, Kitap II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.
- MERAY Seha L. ve OLCAY Osman, Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler), Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.
- MITTELMAN H. James, Globalization, Lynne Rienner Publishers, London, 1996.
- MUHAMMED Hamidullah, İslam Peygamberi, Çev. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- NAİRN Tom, Maladies of Development: Nationalism, (ed.), John Hutchinson, Anthony D. Smith, Oxford University Press, Oxford, 1994.
- NEDJALKOVA Anna, Kim Korkar Küreselleşmeden, Çev. Ahmet Hüseyin, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003.
- NIKITINE Baseline, Kürtler, Deng Yayınları, İstanbul, 1991.
- NİYZİ Mehmed, Millet ve Türk Milliyetçiliği, Ötüken, İstanbul, 2000.
- NYANG Süleyman, Globalleşmenin Kavramsallaştırılması, Globalleşme Bir Aldatmaca mı? Çev. Havva Karakuş-Keleş, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2002.
- OBA Ali Engin, Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, İmge Kitapevi, Ankara, 1995.
- ORAN Baskın, Az gelişmiş ülke milliyetçiliği: Kara Afrika modeli, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1997.
- ORAN Baskın, Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar), Cilt I:1919-1980, Der. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- ORAN Baskın, Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama, TESEV Yayınları, İstanbul, 2004.
- ORTAYLI İlber, Son İmparatorluk Osmanlı: Osmanlıyı Yeniden Keşfetmek 2, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.
- ÖKE Mim Kemal, Küresel Toplum, Avrasya Stratejik Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.
- ÖKTE Faik, Varlık Vergisi Faciası, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1951.
- ÖYMEN Onur, Ulusal Çıkarlar: Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak, 2.Bas., İstanbul, Remzi Kitapevi, 2005.
- ÖZCOŞAR İbrahim, Papalığın Müdahalesi ve Süryani Kiliselerinde Bölünme: Keldanî Ve Süryani Katolik Patriklikleri, Süryaniler ve Süryanilik I., Haz. Ahmet

- Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Cilt 1, Orient Yayınları, Ankara, 2005.
- ÖZCOŞAR İbrahim, Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi ve Süryani Kadimler, Süryaniler ve Süryanilik II., Cilt II, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, Ankara, Orient Yayınları, 2005.
- ÖZCOŞAR İbrahim, Süryani-Müslüman İlişkileri, Makalelerle Mardin, Cilt: IV, Haz. İbrahim Özcoşar, İstanbul, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayınları, 2007.
- ÖZCOŞAR İbrahim, Bir yüzyıl bir sancak bir cemaat: 19. yüzyılda Mardin Süryanileri, Vol. 483, Beyan yayınları, Ankara, 2008.
- ÖZDEMİR Bülent, 19. Yüzyılda Mardin Süryanileri, İstanbul, Beyan Yayınları, 2008.
- ÖZDEMİR Bülent, Süryanilerin Dünü Bugünü, I. Dünya Savaşı'nda Süryaniler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.
- ÖZKIRIMLI Umut, Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar: Eleştirel Bir Müdahale, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010.
- ÖZKIRIMLI Umut, Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.
- ÖZMEN Abdurrahim, Süryaniler Örneğinde Etkinleştir(il)me ve Etnik Kimlik Görünümleri, Süryaniler ve Süryanilik, Cilt:3, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, Orient Yayınları, Ankara, 2005.
- ÖZTEMİR B. Murat, Yezidiler Ve Süryaniler, Ekin Yayınları, İstanbul, 1988.
- ÖZTEMİZ Mutay, II. Abdülhamit'ten Günümüze Sosyolojik, Siyasal ve Hukuki Açından Süryaniler, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.
- ÖZTÜRK Levent, İslamiyet'in Yayıldığı Coğrafya'da Yaşayan Hıristiyanların Tarihine Genel Bir Bakış, Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, (ed.) Süryaniler ve Süryanilik I, Orient Yayınları, Ankara, 2005.
- PAZARCI Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.
- PERSSON Bertil, Asurilerin Bağlı Olduğu Dini-Mezhepsel Kiliselerin Geçmişi Üzerine Tarihi Yorum, Nsibis Yayınları, 1989.
- ROGER Antoine, Milliyetçilik Kuramları, Çev. Aziz Ufuk Kılıç, Versus Kitap, İstanbul, 2008.
- SAFA Peyami, Türk İnkılâbına Bakışlar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006.
- SARIKÇIOĞLU Ekrem, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Isparta, 4. Basım, Fakülte Kitabevi, 2002.
- SCHULZE Kirsten E., STOKES Martin, ve CAMPBELL Colm, Ortadoğu'da Milliyetçilik, Azınlıklar ve Diasporalar, Çev. Ahmet Fethi, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.

- SEİDLER Grzegorz Leopold, Bizans Siyasal Düşüncesi, Çev. Mete Tunçay, V Yayınları, Ankara, 1986.
- SERTOĞLU Midhat, Süryani Türklerinin Siyasi ve İktisadi Tarihi, Baha Matbaası, İstanbul, 1974.
- SEVER Erol, Asur Tarihi, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.
- SEYFELİ Canan, Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918), Süryaniler ve Süryanilik, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Cilt 1, Orient Yayınları, Ankara, 2005.
- SEYFELİ Canan, İstanbul Ermeni Patrikliği, Andaç Yayınları, Ankara, 2005.
- SMITH Anthony D., Milli Kimlik, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
- SMITH Anthony D., Ulusların Etnik Kökeni, Çev. Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.
- SONYEL Salahi R., Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hristiyan Azınlıkların Rolü, Belleken, 1986, Cilt XLIX, Sayı 195.
- SONYEL Salahi R., The Assyrians of Turkey Victims of Major Power Policy, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.
- ŞENER Cemal, Türkiye'de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar, Etik yayınları, 2006.
- TAHİNCİOĞLU Yakup, Tarihleri, Kültürleri ve İnançlarıyla Süryaniler, Butik yayınları, İstanbul, 2011.
- TANER Timur, Küreselleşme; Kuram, ideoloji ve Gerçekler, Marksizm ve Gelecek, Çizgi Yayınları, İmge Yayınları, Ankara 1996.
- TIBI Bassam, Arap Milliyetçiliği, Çev. Taşkın Temiz, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1998.
- TUĞ Salih, İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri, XIX. ve XX. Asırlar, İrfan Yayınları, İstanbul, 1969.
- TURAN Mustafa, Milli Mücadele'de Siyasi Çözüm Arayışları (30 Ekim 1918- 24 Temmuz 1923), 2.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005.
- TURNER Bryan S., Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm, Anka Yayınları, İstanbul, 2003.
- TÜMER Günay ve KÜÇÜK Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ankara, 1993.
- TÜRKDOĞAN Orhan, Türk Ulus-Devlet Kimliği, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013.
- TÜRKÖNE Mümtaz'er, Milletler ve Milliyetçilikler, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2012.
- TÜRKÖNE Mümtaz'er, Türk Modernleşmesi, Lotus Yayınevi, Ankara, 2006.
- TÜRKÖNE Mümtaz'er, Türklük ve Kürtlük, Ufuk yayınevi, 2008.
- ÜLKEN Hilmi Ziya, Millet ve Tarih Şuuru, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.

- WERDA Joel E., The Flickering Light of Asia, Second Edition, Chicago, 1990.
- YILDIRIM Münir, Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi, Andaç Yayınları, Ankara, 2005.
- YILDIZ Hatip, Bedirhan Bey ve Nasturiler, Süryaniler ve Süryanilik, Cilt 1, Haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, Orient Yayınları, Ankara, 2005.
- YILMAZ Muzaffer Ercan, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar: Etnik Çatışmaların Nedenleri ve Etnik Barışın Tesisi, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2007.
- YILMAZÇELİK İbrahim, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- YONAN Gabriele, Asur Soykırımı Unutulan Bir Holocaust, Çev. Erol Sever, İstanbul, Pencere Yayınları, 1999.
- ZEINE Zeine N., Arap Milliyetçiliği, Çev. Kemal Kahraman, Cambridge İslam Tarihi, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1989.

MAKALELER

- ALICI Mehmet, Osmanlı Son Döneminde Müslüman-Hıristiyan Tartışmalarına Dair Bir Karşılaştırma: Şemsü'l-Hakîka ve Râfi'u'ş-Şübühât y'ani, Cevâb-i Risâle-i Şemsü'l-Hakîkat, Mukaddime, 7(1), 2016, 31-52.
- ALVER Füsün, Kapitalist üretim sürecinde ırkçılık, futbol ve medya. İletişim ve Kuram Dergisi, Cilt: 26, 2008, 223-248.
- ANZERLİOĞLU Yonca, XIX. yy. ve Sonrasında Nasturi Hıristiyanlarının Faaliyetleri, Cilt: XVIII, Türk Yurdu, Sayı: 134, Ekim 1998.
- ASSAD Assad, Süryani İsmi Üzerine, Bahro Süryoyo, Södertalja-İsveç, Nisan 1988.
- ATALAY Talip, Lozan Antlaşması Öncesi ve Sonrasında Süryani Eğitim Kurumları, Khuka, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Cilt: VIII, Sayı: 1, 2005.
- AYABAKAN Levent, Kürt-Nasturi İlişkileri ve Ağa Petros'un Özerk Asuri Devleti Projesi (1919-1923), Sakarya Üniversitesi, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, Cilt: 1, 2015, 49-76.
- BAYBURT Deniz, Milli Mücadele Dönemi'nde Süryaniler, Gazi Akademik Bakış, Cilt: 3, Sayı: 6, 2010.
- BEĞDAŞ Yusuf, Süryani Kilisesi ve Antakya Kürsüsü, Heto Dergisi, İstanbul, Sayı: 3, 2000, 11-12.
- BOZTEMUR Recep, Tarihsel Açıdan Millet ve Milliyetçilik: Ulus Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi, Doğu Batı, Ankara, Doğu Batı Yayınları, Ağustos-Ekim 2006, 161-179.

- ÇİFTÇİ Murat ve SEYMEN Recep, Causes of public rejection for Ottoman's Kaime (Integrated synthesis with ternary among Hayek–Gellner–Keyder), Journal of Human Sciences, 9(1), 2012, 956-964.
- ÇİLLİLER Yavuz, Küreselleşme ve Milliyetçiliklere Etkisi, Akademik Hassasiyetler dergisi, Sayı: 1, 2014, 88-98.
- FRYE Richard N., Assyria and Syria: Synonyms, Journal of Assyrian Academic Studies, Vol. XI, No. 2, 1997, 30–36.
- GUIBERNAU Montserrat, National identity, devolution and secession in Canada, Britain and Spain. Nations and Nationalism, 12(1), 2006, 51-76.
- HOBBSAWM Eric, Ulusçuluk, Birikim Dergisi, 45(46), Milliyetçilik Özel Sayısı, Ocak-Şubat 1993, 109-115.
- İÇLİ Gönül, Küreselleşme ve Kültür, CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 25(2), 2001, 163-172.
- İNALCIK Halil, Ziya Gökalp, Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür Akademidekiler, Sayı: 12, Doğu-Batı, 2011.
- JOSEPH John, Assyria and Syria: Synonyms?, Journal of Assyrian Academic Studies, Vol. XI, No. 2, 1997, 37–43.
- KARADUMAN Sibel, Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü, Journal of Yaşar University, 5(17), 2010, 2886–2899.
- KARAHAN Fazıl, Millet ve Milliyet (Felsefî Bir Çözümleme). The Journal of Academic Social Science Studies Jasss, Vol. 6, 2013, 597-615.
- KAYMAZ İhsan Şerif, Aldatılan Bir Halkın Trajedisi: Asuriler (Süryaniler), Akademik Ortadoğu, Cilt: I, Sayı:2, 2007.
- KODAMAN Bayram, Hamidiye Hafif Süvari Alayları II. Abdulhamid ve Doğu Anadolu Aşiretleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, İstanbul, Sayı: 32, Mart 1979.
- KURTCEPHE İsrail, Birinci Dünya Savaşında Bir Süryani Ayaklanması, OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Ankara, Sayı: 5, 1993.
- KÜÇÜK Cevdet, Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi, Yeni Türkiye Dergisi, Ankara, Cilt: 38, Ermeni Özel Sayısı II, 2001.
- NIKİTİNE Baselie, Kildaniler, Nsibin Dergisi, İsveç, Sayı: 48 (2), 1992.
- ÖZCOŞAR İbrahim, 19.Yüzyılda ABD Misyonerlerinin Mardin Süryanilerine Yönelik Faaliyetleri, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 18, Güz -2006.
- SEYFELİ Canan, Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin İdari Yapısı: Ermeniler Örneği, Milet ve Nihal Dergisi, 2 (2), İstanbul, 124-156, 2005.

- SEZGIN Rahime ve UÇAR Murat, Süryaniler... Azınlık mı, değil mi?, Aksiyon, Sayı: 378, 2002.
- SOY H. Bayram, Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e kadar, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 30, 2004,173-202.
- ŞİMŞEK Mehmet, Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi Patrikhane Nizamnamesi, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Dicle Üniversitesi Yayınları, Sayı: 6, 2005, 725-742.
- ŞİMŞEK Ufuk, Milliyetçilikler ve Milletin Oluşumu Üzerine Bir İnceleme. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 13, 2009, 81-96.
- TÜRKBAĞ Ahmet Ulvi, Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı: 23, 2003, 209-216.
- QUSSANİ Gabriel, The Modern Chaldeans and Nestorians, and the Study of Syriac among Them, Journal of the American Oriental Society, Cilt: 22, 1901.
- YILDIRIM Emre, Modernite ve Milliyetçilik: Modern Milliyetçilik Kuramları Üzerine, The journal of Academic Social Science, Sayı: 2, 2014, 23-37.

SEMPOZYUMLAR

- ERDİLEK Neşe, AB'ye Katılım Sürecinde Süryaniler Ve Çok Kültürlülük, Avrupa Birliği, Türkiye Ve Süryani Göçü Konulu Sempozyum, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi, 26-27 Mayıs 2005.
- ÇELİK Mehmet, Süryanilerin Dinsel Ve Etnik Kimlikleri, Avrupa Birliği, Türkiye ve Süryani Göçü Konulu Sempozyum, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi, 26-27 Mayıs 2005.
- DORA Erol, AB'ye Katılım Sürecinde Süryaniler Ve Çok Kültürlülük, Avrupa Birliği, Türkiye Ve Süryani Göçü Konulu Sempozyum, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi, 26-27 Mayıs 2005.
- KOCABAŞOĞLU Uygur, Doğu Sorunu Çevresinde Amerikan Misyoner Faaliyetleri, Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu, Ankara, Bildiriler, Hacettepe Üniversitesi A.İ.İ.T.E., 8-9 Mart 1990.
- ÖZCOŞAR İbrahim, Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi ve Süryani Kadimler, Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyumu, Mardin, 2004.
- TAŞGIN Ahmet, Avrupa'ya Süryani Göçü: İsa'nın Doğulu ve Batılı Çocuklarının Karşılaşması, 1'nci Uluslar Arası Süryani Sempozyumu, Midyat, 30-31 Mart 2007.

TEZLER

ÇİLLİLER Yavuz, Etnisite ve Demokrasi İlişkisi: İspanyanın Demokratikleşme Süreci ve Bask Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2013 **(Doktora Tezi)**.

ÇÖKERDENOĞLU Recep, Küreselleşme Ve Türk Milliyetçiliği; Milliyetçiliğin Medyada İşlenişi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Sinema Ve Televizyon Anabilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2015 **(Yüksek Lisans Tezi)**.

DEKELAITA Robert, The Origins and Developments of Assyrian Nationalism, International Relations, Chicago University, Chicago/USA, 2006 **(Yüksek Lisans Tezi)**.

İŞİK Ramazan, Maruni Kilisesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2003 **(Doktora Tezi)**.

İBRAL Levent, Kürt Milliyetçiliğinin Oluşum Süreci (1918-1926), Polis Akademisi Güvenlik Bilimler Enstitüsü, Suç Araştırmaları Anabilim Dalı, Ankara, 2009 **(Yüksek Lisans Tezi)**.

İLERİ Cihangir, Türkiye`de Nasturi Sorunu, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bölümü, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2000 **(Yüksek Lisans Tezi)**.

SARI Gökhan, Geçmişten Günümüze Süryaniler Ve Süryanilerin Türkiye'ye Etkileri: İdil Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2011 **(Doktora Tezi)**.

SÜLEYMANOĞLU Roza, Milliyetçilik Kuramları Bağlamında Kürt Milliyetçiliğinin Analizi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, 2015 **(Doktora Tezi)**.

İNTERNET KAYNAKLARI

AKGÜL Elif, 6-7 Eylül 1955'i Basın Nasıl Gördü?, Bianet, 06.09.2013, <http://bianet.org/bianet/medya/149698-6-7-eylul-olaylarini-basin-nasil-gordu>, (Erişim tarihi: 13.11.2016).

ASSYRIAN DEMOCRATIC ORGANISATION (ADO), About ADO, <http://www.ado-world.org/en/about-ado/>, (Erişim tarihi: 12.11.2016).

ASSYRIAN DEMOCRATIC ORGANISATION (ADO), About ADO, <http://www.ado-world.org/en/about-ado/>, (Erişim tarihi: 12.11.2016).

- ASYRIA LIBERATION PARTY, Furkono,15.06.2009, <http://furkono.com/?p=3010>, (Erişim tarihi: 25 Kasım 2016).
- AYDIN Zeynep, Lozanda Farklı Kökenlilere Tanınan Haklar, Bianet, İstanbul, 2004, <http://bianet.org/bianet/kultur/46222-lozanda-farkli-kokenlilere-taninan-haklar>, (Erişim tarihi: 13.11.2016).
- BEŞLER Efe, Cumhuriyet Döneminde Azınlık Politikaları ve Strateji Bağlamında 6-7 Eylül Olayları, Sanataak, 06.09.2016, <http://www.sanataak.com/view/cumhuriyet-donemi-azinlik-politikalari-ve-strateji-baglaminda-6-7-eylul-olaylari>, (Erişim tarihi: 22.11.2016).
- BETBASOO Peter, Assyrian Nationalism: A Mechanism For Survival, Assyrian International News Agency, <http://www.aina.org/articles/anamfs.htm>, (Erişim tarihi: 29.10.2016).
- DENİZCİ Latif, Bir Belge: Kırmızı Kitab, Doğu Strateji ve Tahlil Merkezi, <http://www.geocities.ws/sinamiorhanupto/maklatifbelge.htm>, (Erişim tarihi: 02.11.2016).
- DUMAN Selçuk, Türk Düşün Hayatında Aidlik Kavramı, Devlet, İki aylık Kültür ve Fikir Dergisi, 01.01.2014, http://devlet.com.tr/makaleler/y5turk_dusun_hayatinda_aidlik_kavramlari.html (Erişim tarihi: 03.07.2016).
- DURAK Nihat, İstanbul'un Kadim Süryanileri, TurkishStudies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8:12, Ankara, 2013. http://www.turkishstudies.net/DergiDosyalar/1650711537_jenerik%208-12-sos.pdf, (Erişim tarihi: 18.08.2016).
- FORTESCUE Adrian, Batı Süryaniler'den Melkitler Suryaye Malkaye ya da Suryoye Malkoye, Çev. Meral Ünüvar, ACSA TV, 2009, <http://www.acsatv.com/fil/Malkoye.pdf>. (Erişim tarihi: 20.07.2016).
- GÜVEN Dilek, 6-7 Eylül olayları, Radikal Gazetesi, 06.09.2005, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/6-7-eylul-olaylari-1-756631/>, (Erişim tarihi: 13.11.2016).
- GLOBAL SECURITY, Assyrian Church of the East, <http://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/religion-christian-assyrian.htm>, (Erişim tarihi: 13.11.2016).
- HÜR Ayşe, 6-7 Eylül 1955 6-7 Eylül 1955 Yağması ve 1964 Sürgünleri, Radikal Gazetesi, 06.09.2015, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/6-7-eylul-1955-yagmasi-ve-1964-surgunleri-1428641/>, (Erişim tarihi: 13.11.2016).

- HÜR Ayşe, 1942 Varlık Vergisi Kanunu, Radikal Gazetesi, 10.05.2015, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/1942-varlik-vergisi-kanunu-1353243/>, (Erişim tarihi: 23.11.2016).
- KAZICI Ziya, Osmanlı Devletinde Dinî Hoşgörü, Köprü, Üç Aylık Fikir Dergisi, Kış 99, Sayı: 65 <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&Yazino=411>, (Erişim tarihi: 11.11.2016).
- KILIÇ Mehmet, Milliyetçilik Algısında Yaşanan Değişim Üzerine Bir Deneme, The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies, Temmuz, 2015, 1:1, Ss. 49-58., s.50. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/174235>. (Erişim Tarihi: 11.06.2016).
- NATIONAL INTELLIGENCE COUNCIL, Mapping The Global Future, Report of the National Intelligence Council's 2020 Project, Washington, 2004, s.79, <http://www.futurebrief.com/project2020.pdf>, (Erişim tarihi: 25.10.2016).
- ONKİBAR Sabahattin, Turkish State Security Council Comissioned (SSC) a Report on the Assyrians, 06 Mart 2000, Çev. Racho Donef, (MGK Süryani Raporu), <http://www.atour.com/~assyrians/actions/20010311a.html>, (Erişim tarihi: 12.11.2016).
- OZLEM Kader, Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Perspektiften İncelenmesi ve Uluslararası Hukuksal Konumunu Belirleyen Siyasal Bağlantılar, http://www.balkanlar.net/index.php?ind=reviews&op=entry_view&iden=31, (Erişim tarihi: 11.11.2016).
- PARPOLA Simo, Assyrian Identity in Ancient Times and Today, Journal of Assyrian Academic Studies, s.14, http://www.nineveh.com/parpola_eng.pdf, (Erişim tarihi:09.10.2016).
- ROLLINGER Robert, The terms "Assyria" and Syria again, Journal of Near Eastern Studies, Vol. 65:4, s. 283-287, 2006. <http://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/511103?journalCode=ines>, (Erişim tarihi: 18. 09.2016).
- SHEDD William A., The Syrians of Persia and Eastern Turkey, Bulletin Of The American Geographical Society, Vol. 35:1, 01.01.1903. <https://archive.org/details/jstor-197537>, (Erişim tarihi: 20. 09.2016).
- TÜRKÇEBİLGİ Resmi İnternet Sayfası, Maruniler, <http://www.turkcebilgi.com/maruniler>, (Erişim tarihi: 03.09.2016).
- Varlık Vergisi Hakkında Kanun, 11.11.1942, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5255.pdf>, (Erişim tarihi: 21.11.2016).

ANSİKLOPEDİLER – SÖZLÜKLER

- AYDIN Mehmet, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, Nüve Kültür Merkezi, Konya, 2005.
- BRAUDE Benjamin, Millet Sisteminin İlginç Tarihi, Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.
- DEMİR Ömer ve ACAR Mustafa, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.
- ERKAL Mustafa, BALOĞLU Burhan ve BALOĞLU Filiz, Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü, Der Yayınları, İstanbul, 1997.
- GÜNDÜZ Şinasi, Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.
- ODYAKMAZ A. Nevzat, ODAYAKMAZ-ACAR Necla, İletişim Sözlüğü, Babil Yayınları, İstanbul, 2008.
- ORTAYLI İlber, Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- ORTAYLI İlber, Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi Cilt:4 İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- SÖNMEZOĞLU Faruk, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Der Yayınları, İstanbul, 2000.